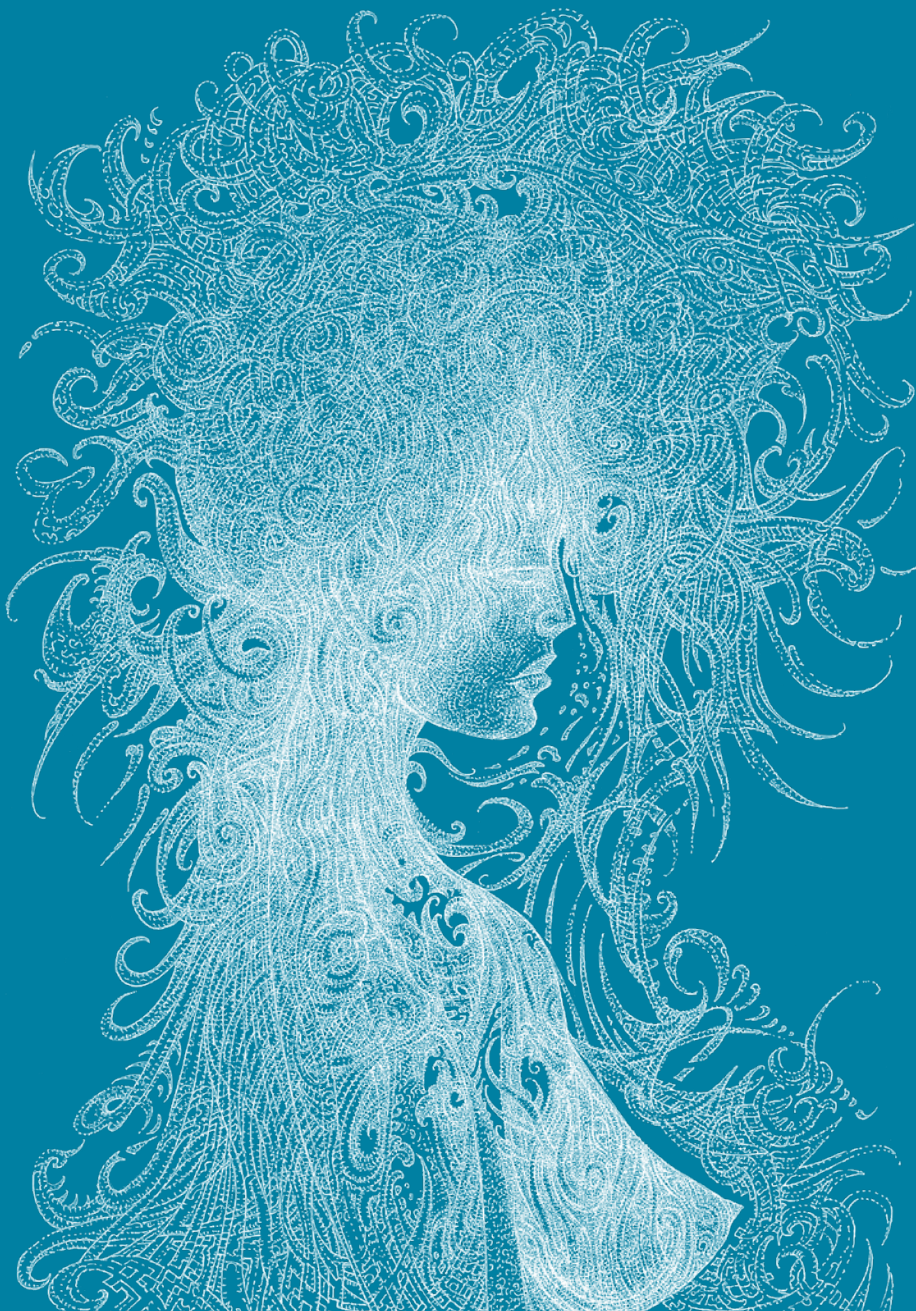

XEMYC
HÆMUS

СМАЗКАТА за този брой, т.е. илюстрациите, разделящи буквените потоци, са творби на **Росен Русев**. Който не се е срещал с неговото име (лик, осанка, вичове и пр.), за него ще поясня, че той е виртуозен график с изключителна дарба за изящен рисунък. С филигранни нишки плете тъканта на душата и подсъзнанието, придавайки им лика на митоси и легенди. Но не искам да Ви задържам, разгърнете броя и се убедете сами.

KENŐANYAGÁT, vagyis illusztrációit jelen szám **Roszen Ruszevnek** köszönheti. Aki nem ismerné nevét, (arcát, alakját, ill. vicceit) annak elárulom, hogy Roszen egy virtuóz grafikus, fenomenális rajzkészséggel. Filigrán vonásaiból szövi a lélek és a tudattalan textúráját, a formát a legendák és mítoszok kölcsönzik neki. De nem szeretném Önöket feltartani, lapozzanak bátran és győződjenek meg róla személyesen.

ГРАВИТАЦИЯ

ПЕТЪР СТОЯНОВИЧ

Първите

КОЛЕЛО

САВА СИВРИЕВ

Анекдотът в „Митология Синтина Философа“ на св. Софроний епископ Врачански

СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

Из „Митология Синтина Философа“

КАФЕНЕ

ЕЛЕНА БАТИНКОВА

Българският и унгарският змей

СТРАНИЦИ

СВЕТОСЛАВ СТОЙЧЕВ

Черно, бяло • Гост • Далеч
Двойник • Отвъд стената
Паноптикум • Понякога
Пространствен ефект

КИРИЛ НАД

Душата на реката

ЗА ДЕЦАТА

ДОРА ГАБЕ

Вечер • Звездите
Червеното цвете • Саксия

GRAVITÁCIÓ

5

PETAR SZTOJANOVICS

Az elsők

KERÉK

23

SZAVA SZIVRIEV

Az anekdota Szent Szofronij Vracsanszki püspök „Szintip filozófus mitológiája” című munkájában

35

SZOFRONIJ VRACSANSZKI

Szintip filozófus mitológiája.
Részletek

KÁVÉHÁZ

63

ELENA BATINKOVA

A bolgár és a magyar sárkány

OLDALAK

73

SZTOJCSEV SZVETOSZLAV

Fekete, fehér • Vendég
Távol • Alteregó • Honn
Panoptikum • Néha
Térhatás

81

NAGY KIRIL

A patak lelke

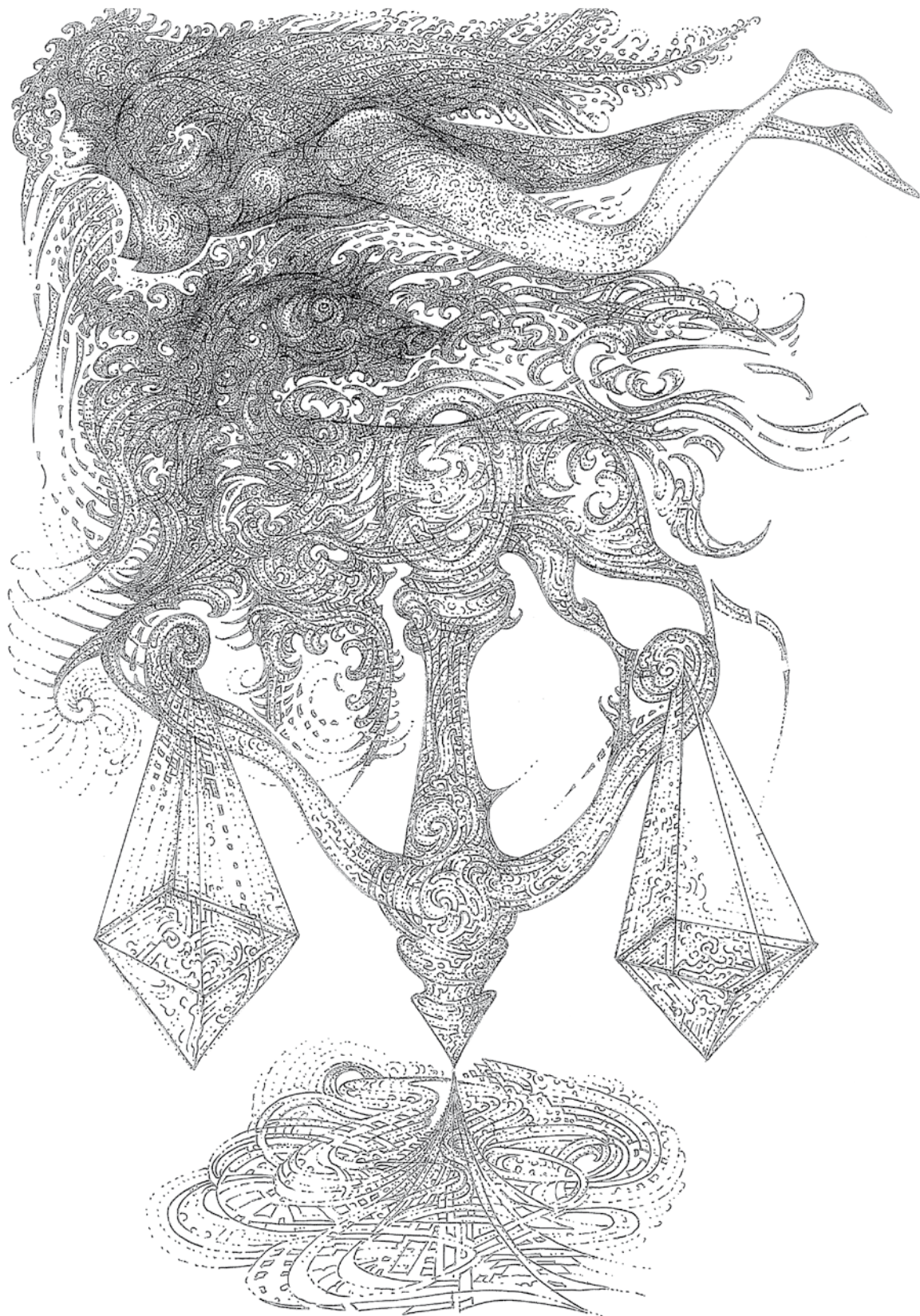

GYEREKEKNEK

87

DORA GABE

Este • A csillagok
A piros virág • A virágcserep

ПЕТЪР СТОЯНОВИЧ

Първине

PETAR SZTOJANOVICS

Az első

БЪЛГАРСКОТО ПРИСЪСТВИЕ в маджарското пространство датира още преди IX в., тоест преди заселването там на сетнешните унгарци начело с великия княз Арпад, с което България и Унгария стават фактически съседи. Първата голяма преселническа вълна е след превземането на Видин от крал Лайош¹ в XIX в., втората е след Чипровското въстание² в XVII в., третата – в края на XIX и първата половина на XX в., доминирана от българските градинари (тоест две принудителни и една доброволна, икономическа емиграция). Няма данни колко са наброявали българските колонисти около началото на Първата световна война, когато държавата ни прави опит за по-активно усилие в обгрижването на тези хора (не сме и наясно в каква степен те се припознават с местната или българската власт, традиция или култура). През XIX в. южният будапещенски район Ференцварош става нещо като център на първите ни преселници. На 27 юли 1914 г. организационен комитет от 17 българи взема решение за създаване на организация на българската колония и за по-малко от седмица събират 4345 златни крони от 170 дарители. Във Ференцварош на неслучайно подбраната дата 2 август 1914 г., Илинден, в присъствието на 64 души се основава и първото дружество на българите в Унгария с избран управителен съвет, председателстван от тетевенския градинар Лазар Иванов, оглавявал и инициативния комитет.³ Помещението на ул. „Лоняй“ в IX район колонията дължи на поредната щедрост на българин емигрант – Димитър Димитров отстъпва собственото си тристайно жилище, което се преустройва на за дружествен клуб. Година по-късно започва да издава двуезичното списание „Унгаро-български преглед“. От него бял свят вижда само първият брой, защото редакторът Стефан Гюков е мобилизиран и заминава за България.

Първият документ, с който разполагат българските дипломатически архиви, засягащ онзи период, е от 14 май 1916 г. На тази дата от 11 часа Дружеството на българите и *видни представители на българската колония* имат общо събрание на „Лоняй утца“ (Lonyay utcza) № 11. Във встъпителната си реч генералният консул Тодор Недков придава тържественост на монета, подчертавайки важността на българското сдружаване с Унгария и ползата за поколенията и обещавайки своята и на официалните власти подкрепа и съдействие. Председателят на дружеството Лазар Иванов уверява, че за кратко време дейността му е спомогнала да събуди *националното чувство у българите, разпръснати из унгарската държава, да ги закреп-*

1 — ЛАЙОШ I (05.03.1326, Вишеград – 10.09.1382, Нодсомбат/Трнава), крал на Унгария и Хърватия (1342 – 1382) и на Полша. Негов пленник и васал е цар Иван Срацимир.

2 — ЧИПРОВСКОТО ВЪСТАНИЕ е въстание в днешна Северозападна България от 1688 г. за освобождаване на българските земи. Предвождано от българи католици с участие на множество православни. Избухва след превземането на Белград от Австрия на 6 септември 1688 г. Потушено, като с. Чипровци е унищожено.

3 — ЗНАКЪТ НА ДРУЖЕСТВОТО, вуген от бланките и печата, представлява две стиснати длани, над които двата кръстосани в дръжките национални трибагренника, на фона на ярко слънце, в чиито горни лъчи е изписана годината „1914“. Отдолу – надпис на български и унгарски: „Дружество на българите в Унгария – Будапеща“.

A BOLGÁR JELENLÉT a magyar térségben még a IX. század előttre datálható, vagyis a magyarok későbbi Árpád nagyfejedelem vezérletével végrehajtott honfoglalása előttre, amikortól azután Bulgária és Magyarország gyakorlatilag szomszédokká váltak. Az első nagy bevándorlási hullám akkor következett be, amikor Nagy Lajos király a XIV. században elfoglalta Vidint,¹ a második a csiproveci felkelés után, a XVII. században,² a harmadik pedig a XIX. század végén és a XX. század első felében, ebben dominálnak a bolgárkertészek (tehát két kényszerű és egy önkéntes, gazdasági emigrációról van szó). Nincsenek adataink arról, mekkora volt a bolgár telepések száma az első világháború kitörése táján, amikor államunk kísérletet tett arra, hogy aktívabban részt vegyen az ezekről az emberekről való gondoskodásban (azzal sem vagyunk tisztában, ők mennyire tekintették sajátjuknak a helyi vagy a bolgár hatóságokat, hagyományokat vagy kultúrát). A XIX. században a dél-pesti Ferencváros vált az első betelepülők központjává. 1914. július 27-én egy 17 tagú bolgár szervezőbizottság határozatot hozott a bolgár kolónia szervezésének létrehozásáról, és kevesebb mint egy hét alatt 4345 aranykoronát gyűjtött össze 170 adományozótól. A Ferencvárosban nem véletlenül választották az 1914. augusztus 2-i dátumot, az Illés-napot, amikor 64 fő jelenlétében megalapították a bolgárok első egyesületét Magyarországon, választott igazgatótanáccsal, amelynek élén Lazar Ivanov teteveni kertész állt, aki korábban a kezdeményező bizottságot is vezette.³ A IX. kerületi, Lónyay utcai helyiséget a kolónia Dimitar Dimitrov bolgár emigráns soron következő bőkezűségének köszönheti, aki saját háromszobás lakását engedte át, hogy egyesületi klubot alakítsanak ki benne. Egy évvel később kezdődött el a kétnyelvű Magyar–Bolgár Szemle c. folyóirat kiadása. Ebből csak az első szám látott napvilágot, mert a szerkesztőt, Sztefan Gjokovot katonai szolgálatra hívták be, és hazautazott Bulgáriába.

A bolgár diplomáciai levéltárakban fellelhető első dokumentum erről az időszokról 1916. május 14-én kelt. Ezen a napon 11 órakor a bolgárok egyesülete és *a bolgár kolónia jeles képviselői* közös gyűlést tartottak a Lónyay utca 11. szám alatt. Beköszöntő beszédében Todor Nedkov főkonzul ünnepélyes hangot ütött meg, hangsúlyozva a bolgárok egyesülésének fontosságát Magyarországon, annak nemzedékeken át tartó hasznát, és felajánlotta mind a saját, mind a hivatalos hatóságok támogatását és együttműködését. Az egyesület elnöke, Lazar Ivanov annak a meggyőződésének adott hangot, hogy tevékenységük rövid idő alatt hozzájárult *a magyar államban szétszórta élő bolgárok nemzeti érzületének felébresztéséhez, ahhoz, hogy támogassa őket nemzetiségük megélésében, és megmentse őket a beolvasástól.*⁴ Világosan megfogalmazták a célt: *a magyarországi bolgárok immár azt*

1 — I. (NAGY) LAJOS (1326. 03. 05., Visegrád – 1382. 09. 10., Nagyszombat/Trnava) Magyarország és Horvátország (1342–1382), valamint Lengyelország királya. Nikápolynál (1366) legyőzte a törököket. Foglya és vazallusa volt Ivan Sztracimir cár.

2 — A CSIPROVECI FELKELÉS a mai Északnyugat-Bulgáriában tört ki, 1688-ban, a bolgár földek felszabadítására, bolgár katolikusok vezetésével, nagyszámú pravoszláv lakosság részvételével. Annak hatására lángolt fel, hogy 1688. szeptember 6-án Ausztria elfoglalta Belgrádot. A

felkelést levertek, Csiprovec falut megsemmisítették.

3 — AZ EGYESÜLET EMBLÉMÁJA, amely az iratokon és a bélyegzőkön is látható, két egymást szorító kéz, fölöttük két egymást keresztező nemzeti lobogó, ragyogó napfényrel a háttérben, amelynek felső sugarai között az „1914“-es évszám látható. Alul a felirat bolgáruul és magyarul: Magyarországi Bolgárok Egyesülete – Budapest.

4 — A BUDAPESTI Egyházi-Iskolai Elöljáróság alapító ülésének jegyzőkönyve, amelyet 1916. május 14-re hívtak össze. – Központi Állami Levéltár 364K fond, 1. pont a.e.7, p. 1.

ни в тяхната народност и избави от национално обезличаване.⁴ Ясно се формулира целта: *българите в Унгария искат вече да имат своя църква и свое училище.*⁵ Ясна е и целта, с която българската държава в лицето на дипломатическите си представители подхожда към емигрантския кръг – поддържане на национално съзнание, утвърждаване на отечествената загриженост и максимално приобщаване на задграничните българи със силните аргументи на вярата и образованието.

Работата по откриването на училището и църквата е сред приоритетите на Иван Стоянович след назначаването му за пълномощен министър, натоварен с Генералното консулство в Будапеща на 16 август 1917 г. От други източници косвено научаваме, че подготовката е била наблюдавана от унгарска страна. Откриването на училището се отлага по три основни причини: късният старт на набиране на ученици (през есента те вече са постъпили в унгарски училища и преместването става трудно), „дървената ваканция“ в столицата (общината страда от недостиг на въглища за огрев и затваря всички училища за месец и половина през зимата на 1917 срещу 1918 г.) и не на последно място – отсъствието от Будапеща на Стоянович, който е неизменен делегат на мирните преговори в Брест-Литовск от декември 1917 до февруари 1918 г. С това трудностите не свършват – те са ясно формулирани в официалния рапорт на директора Борис Спиоров до пълномощния министър Стоянович.⁶ Първите пречки са чисто логистични и се изразяват в пълното отсъствие на статистика за броя, състава и бита на българската емигрантска колония в Унгария. Не по-малък проблем е първоначалната липса на подходящо помещение, на оборудване и учебни пособия. А като се вземе предвид, че в разгара на войната немалко семейства са се върнали у дома, което съвсем обръква приемането на ученици, виждаме с колко обективно неизгодни обстоятелства трябва да се преборят инициаторите. Това явно не става без подкрепата на Стоянович, защото директорът изрично подчертава, че напредъкът е постигнат и *благодарение на съдействието, което имах от Вас лично.*

До 20 февруари Спиоров успява най-сетне да издири и запише 30 ученици, от които за негово разочарование в деня на откриването присъстват *около 17*. Останалите *досега прихождат постепенно и, надявам се, в непродължително време да постъпят всички*. От думите на директора косвено става ясно, че поне в началото тази учебна институция е паралелна на обучението на децата в унгарските училища (което напомня днешната практика на училищата към посолствата ни), от друго описание на Стоянович – че се привличат и деца, които не посещават никакво училище. Спиоров говори, че няма смисъл да се повтаря материалът, за-

4 – ПРОТОКОЛ на Учредителното събрание на църковно-училищното настоятелство в Будапеща, свикано на 14 май 1916 г. – В: ЦДА, ф.364К, оп.1, а.е. 7, л.1.

5 – ПАК ТАМ. Избира се Църковно-училищното настоятелство в състав: председател Лазар Иванов; подпредседател и касиер Петър Х. Пемков; секре-

тар Станчо Кръстев; членове Стефан Маринов, Яким Маринов, Иван Черняев; Христо Пенчов, Марин Ив. Енчев, Тодор М. Маглов (Мъглов?).

6 – РАПОРТ на директора на бълг. у-ще в Будапеща Спиоров до пълномощен министър Стоянович, №1/06.03.1918г. – В: ЦДА, ф.364, оп.1, а.е. 15, л.1 – 5.

*акарják, hogy saját templomuk és iskolájuk legyen.*⁵ Világos a cél, amelynek eléréséért a bolgár állam diplomáciai képviselői révén munkálkodik az emigránsok körében: a nemzeti öntudat fenntartása, az anyaországi gondoskodás megerősítése és a határon túli bolgárok maximális felkarolása a hit és az oktatás erős támaszával.

Az iskola és a templom megnyitása körüli munkákat részesítette elsőbbségben Ivan Sztojanovics, miután meghatalmazott miniszternek nevezték ki és 1917. augusztus 16-án megbízták a budapesti főkonzulátus vezetésével. Más forrásokból közvetetten értesülünk arról, hogy az előkészületeket a magyar fél megfigyelte. Az iskola megnyitását három fő okból halasztották el: későn indult el a tanulók toborzása (összel már beiratkoztak a magyar iskolákba, és nehéz volt az átiratkozás), „szénszünet” volt a fővárosban (szénhiány lépett fel a közigazgatásban, és 1917–18 telén másfél hónapra bezártak minden iskolát), valamint, nem utolsósorban, Sztojanovics távolléte, aki az 1917 decemberétől 1918 februárjáig folyó béketárgyalások állandó résztvevője volt Breszt-Litovszkban. Ezzel még nem értek véget a nehézségek, melyek világosan megfogalmazódtak Borisz Szpirov igazgatónak Sztojanovics meghatalmazott miniszterhez írt hivatalos jelentésében.⁶ Az első akadályok merőben logisztikai jellegűek, a magyarországi bolgár emigráns kolónia létszámára, összetételére és mindennapjaira vonatkozó mindennemű statisztika teljes hiányából erednek. Nem kisebb probléma kezdetben a megfelelő helyiség, felszerelés és oktatási segédlet hiánya. Ha pedig azt is figyelembe vesszük, hogy a háborús helyzet miatt nem kevés család hazatért, ami alaposan megbolygatta a tanulók felvételét, láthatjuk, milyen sok kellemetlen objektív körülménnyel kellett megbirkózniuk a kezdeményezőknek. Nyilván nem járhattak volna sikerrel Sztojanovics támogatása nélkül, hiszen az igazgató kifejezetten hangsúlyozza, az előrelépés *annak a segítségnek köszönhető, amelyet személy szerint Öntől kaptam.*

Szpirovnak február 20-áig sikerült felkutatnia és beíratnia 30 tanulót, akik közül – nagy elkeseredésére – a megnyitó napján csak *mintegy 17-en* jelentek meg. De azért a többiek *egyre többen járnak, és remélem, hogy rövid időn belül mindannyian elkezdik az iskolát*. Az igazgató szavaiból közvetve kiderül, hogy legalábbis kezdetben ez az oktatási intézmény párhuzamos a gyermekek magyar iskolában való oktatásával (ami a követségeink mellett működő iskolák mai gyakorlatára emlékeztet), Sztojanovicsnak egy másik leírásából pedig arról értesülünk, hogy toboroznak olyan gyermekeket is, akik semmilyen iskolát nem látogatnak. Szpirov arról beszél, hogy nincs értelme az anyagot átismételni, mert *ugyanazt az anyagot tanulják az említett [magyar] iskolákban, [ezért] beértem azzal, hogy az első időben a bolgár nyelv oktatására fordítsam a legnagyobb figyelmet. Beszéd, olvasás és írás tölti ki tanóráimat*. Van szándék a tanulók életkor, nyelvi szint és képességek szerinti megosztására. Azok a lelkes tanerők, akiknek elsősorban a gyermekek eltérő fel-

5 – UGYANOTT. Egyházi-Iskolai Előjáróságot választanak az alábbiak szerint: elnök – Lazar Ivanov, alelnök és pénztáros – Petar H. Petkov, titkár – Sztancso Krasztev, tagok – Sztefan Marinov, Jakim Marinov, Ivan Csernjajev, Hriszto Pencsov, Marin Iv. Encsev, Todor M. Maglov.

6 – A BUDAPESTI bolgár iskola igazgatójának, Borisz Szpirovnak Sztojanovics meghatalmazott miniszterhez írott jelentése №1/06.03.1918 – In: Központi Állami Levéltár fond 364. 1. köt. a.e. 15, pp. 1–5.

щото се изучава *същата материя и в поменатите [унгарски] училища, [затова] задоволих се да обърна на първо време най-главно внимание на изучаване на български език. Говор, четене и писане заемат учебните ми часове.* Съществува намерение за разделяне на учениците по възраст, езиково ниво и схватливост. Пионерска е работата на ентузиастите от онези години, които са принудени да преодоляват преди всичко различното ниво и на подготовка на децата. Докато обучението по писане и четене видимо върви добре, защото учениците са минали доста материя в местните училища, нещата с речта са почти катастрофални: *от явилите се досега ученици само двама говорят добре български, двама – сносно, и един – хърватски, останалите не знаят никак. Има даже деца на баща и майка българи, които не знаят да говорят български. Принуден съм да прибегвам до помощта на знаещите, за да обясня на другите, що искам да кажа.* Все пак за по-малко от месец става ясно, че децата са научили имената на предметите в стаята, дните на седмицата, да броят до десет и могат да изпеят една песен. По четене са минали вече 11 букви... В общението на Стоянович, изпратено в отделението на изповеданията в МВРИ, се казва следното:

„ С усърдието, което показва г. Спиров към своята задача, както и със съдействието, което му оказват, в този случай отец Симов и някои от тукашните българи, аз вярвам, че всичките деца на българските поганници тук, които, по различни причини, не посещават никакво училище, или ходят в сръбското училище, ще се приберат в скоро време в нашето училище. Също така тези дни ще се разреши и въпроса, щото обучението по вероучение, за което някои от българчетата ходят в сръбското училище, да се прехвърли и то в нашето училище (...)
Стоянович.

От преписката между Будапеща и София става ясно, че по въпросите на училището Стоянович разумно е изтласкал на преден план директора Спиров, но е оставил в собствените си ръце всички важни контакти и решения по въпроса. Добиваме представа, че след размяната на становища от София изпращат нарочни „временни наредби“ за организиране на българските черковно-училищни общини, които задават рамка, оставяйки всичко останало на местната конюнктура и на волята и активността на съответния дипломатически представител. Тази разумна демократичност позволява на Стоянович да пристъпи към бързо откриване на българското училище, съзнавайки, че загубата на време е по-страшно от съществуването на някои неуредици и технически спънки. В този смисъл от пространното поверително изложение на Стоянович до Радославов става ясно, че кметската управа на Будапеща *отпуска за нуждите на българското начално обучение една от класните стаи в собственото си училище на улица Лоняй.* Там децата на български-

кésзүлтсégi szintjeit kell áthidalniuk, úttörő munkát végeznek azokban az években. Míg az írás és olvasás oktatása láthatóan jól megy, mert a tanulók elegendő anyagot kaptak a helyi iskolákban, a beszéddel majdhogynem katasztrofális a helyzet: *az eddig megjelent tanulók közül csak ketten beszélnek jól bolgáruul, ketten túrhetően, egy pedig horvátul, a többiek semmit sem tudnak. Vannak olyan gyermekek is, akiknek az apja és anyja bolgár, mégsem tudnak bolgáruul beszélni. Kénytelen vagyok azoknak a segítségéhez folyamodni, akik tudnak, hogy megmagyarázzák a többieknek, amit mondani akarok.* Mégis, kevesebb, mint egy hónap alatt bebizonyosult, a gyermekek megtanulták a tanteremben levő tárgyak nevét, a hét napjait, tudnak tizig számolni és képesek elénekelni egy dalt. Olvasásórán már megtanultak 11 betűt... Sztojanovicsnak a kül- és vallásügyi minisztérium jelentési osztályához küldött összegzésében a következőket olvashatjuk:

„ Azzal az elkötelezettséggel, amelyet Szpirov úr mutat feladata iránt, valamint azzal az együttműködéssel, amellyel ebben a munkában Szimov atya és az itteni bolgárok némelyike segíti őt, meggyőződése, hogy minden itt élő bolgár állampolgár gyermeke, aki, különböző okok miatt, semmilyen iskolát nem látogat vagy a szerb iskolába jár, hamarosan itt gyűlik össze, a mi iskolánkban. A napokban megoldódik az a kérdés is, hogy a hitoktatás, amelyre a bolgár gyermekek egy része a szerb iskolába jár, átkerüljön a mi iskolánkba (...)
Sztojanovics

A Budapest és Szófia közötti levelezésből kiderül, hogy az iskolával kapcsolatos kérdésekben Sztojanovics bölcsen, Szpirov igazgatót toltta előtérbe, de a saját kezében tartott minden fontos kapcsolatot és döntést a kérdéssel kapcsolatban. Az az érzésünk, hogy az álláspontok megváltozása után Szófiából tudatosan küldenek olyan „ideiglenes rendelkezéseket” a bolgár egyház- és iskolaközösség megszervezése céljából, amelyek megteremtik a keretet, minden másban pedig a helyi konjunktúrára és a megfelelő diplomáciai képviselő rátermettségére és serénységére hagyatkoznak. Ez a bölcs demokratizmus lehetővé teszi Sztojanovicsnak, hogy gyorsan hozzálasson a bolgár iskola megnyitáshoz, tudva, hogy az idővesztés és a technikai akadályokkal való pepceselés rosszabb bizonyos fokú szervezetlenségénél. Ilyen értelemben Sztojanovicsnak Radoszlavovhoz írt terjedelmes, bizalmas beszámolójából az derül ki, hogy a budapesti városvezetés a bolgár elemi oktatás céljára rendelkezésre bocsátja *saját Lónyay utcai iskolájának egyik tantermét.* A terv szerint ott tanulnak a bolgár állampolgárok gyermekei a saját épület elkészültéig vagy a megfelelő bérelt helyiség megtalálásáig. Az, hogy a gyorsaság előnyt élvezett a tökéletességgel szemben, óhatatlanul nyomot hagyott a „hivatalos” megnyitón is, amely nyilvánvalóan zártkörű ünnepség maradt:

те поданици се предвижда да учат до построяването на собствено здание или наемане на подходящо помещение. Даваното предимство на навременността пред съвършенството няма как да не се отрази и на „официалното“ откриване, което явно остава един затворен в своите среди празник:

” Откриването на училището се извърши по един твърде скоромен начин, в присъствието на персонала на Консулството, заедно с мене, находящите се в Будапеща българи – членове на колонията, и свещеника Д-р Симов, който изчете подходящата за случая молитва.

Доказателство, че решението на училищния проблем е временно, е продължаващото търсене на Стянович на траен и по-задоволителен резултат. Така градското кметство, по лично „ходатайство“ на пълномощния министър, се съгласява да отпусне на българската държава, в лицето на Консулството, безплатен терен за собствени училище и църква. Към датата на преписката кметството е назначило комисия, която да *дири удобно място от някой от близките до центъра квартал*, като Стоянович очаква скорошно развитие на случая. Паралелно с това дипломатът осигурява помощта на министъра на просвещението и на Централното Туранско дружество⁷ по изграждането на двете сгради. Активността на Стоянович не спира дотук. На своя глава (неслучайно прякорът му Аджелето означава нервозен, припрян) той решава временно и проблема с българската църква. Иван съобщава в София, че е *намерил за добре* да наема една зала, която да се приспособи за църква, достатъчна да задоволи временните претенции на Консулството и колонията. Вероятно от съображения за удобство въпросната зала се избира на същата улица, с годишен наем от 1200 крони, а преустройството ѝ вече е започнало с цел да приключи до Великден. В оперативен план Стоянович подчертава невъзможността да спази напълно предначертаните „временни наредби“, защото същите предвиждат влезлите в комитетата представител на община Будапеща и двама *първенци от колонията* да бъдат избрани от емигрантската общност, което е практически неизпълнимо поради отсъствието на повечето членове градинари: някои са на фронта, други са се върнали в България в очакване на демобилизация и повторното си връщане в Маджарско. Под заплаха подобен небалансиран избор да произведе крамоли в колонията и да отблъсне част от нея, Стоянович предлага отлагането на избора и следното междинно решение: организацията да се опре на няколко по-будни българи, назначени от генералния консул със заповед, с което да се по-

7 – ТУРАН – средноперсийското име за Централна Азия, в свободен превод „земята на тураните (турите)“. В края на XX в. в Европа тече активна дискусия за произхода на някои племена и народи, за Алтайската и Уралската прародина. Така, съюзени в Първата световна война, в един военен блок се

оказват три претендиращи за турански произход нации – маджарите, българите и турците, като официалните представители на последните две активно се ревнуват взаимно и ухажват унгарците заради това „родство“. В този контекст е и помощта на цитираното унгарско Туранско дружество.

” *Az iskola megnyitása igen szerény körülmények között zajlott le, a konzulátus személyzetének, velem együtt, a Budapesten tartózkodó bolgároknak – a kolónia tagjainak – és dr. Szimov pópának a jelenlétében, aki felolvasta az alkalomhoz illő imádságot.*

Az, hogy Sztojanovics tovább keresi a tartós, célirányosabb megoldást, arról árulkodik, hogy az iskola helyzetének rendezése csak ideiglenes. A városvezetés tehát a meghatalmazott miniszter személyes „közbenjárására”, határozatot hoz arról, hogy a bolgár államnak az azt képviselő konzulátus révén ingyen telket biztosít saját iskola és templom építésére. A levelezés időpontja táján a főpolgármesteri hivatal bizottságot nevezett ki, amelynek feladata volt *alkalmas helyet keresni valamelyik központhoz közeli kerületben*, és Sztojanovics az események gyors kibontakozásában bizakodott. Ezzel párhuzamosan a diplomata megszerezte a közművelődési miniszter és a Központi Turán Szövetség⁷ támogatását is a két épület felépítéséhez. Sztojanovics aktivitása nem merült ki ebben. A maga eszére hallgatva (nem véletlenül kapta az Adzsele, vagyis ‘izgága’, ‘kapkodó’ gúnynevet) ideiglenesen a bolgár templom problémáját is megoldotta. Közölte Szófiával, hogy *helyénvalónak találta* egy terem kibérlését, amely templommá alakítható úgy, hogy ideiglenesen kielégítse a konzulátus és a kolónia igényeit. Valószínűleg kényelmi szempontból a kérdéses termet ugyanebben az utcában választotta ki évi 1200 korona bérleti díjért, és az átépítés már el is kezdődött, azzal a céllal, hogy húsvétra elkészüljön. Sztojanovics felvázolja operatív tervében annak lehetetlenségét, hogy tökéletesen betartsák az „ideiglenes rendelkezések” előírásait, mivel az a budapesti városvezetés két képviselőjének és *a kolónia két kiválóságának*, akiket az emigráns közösség választott soraiból, bizottsági részvételét tartja kívánatosnak, ez pedig gyakorlatilag kivihetetlen, mivel a kertészek nagyobb része távol van: egyesek a fronton, mások hazamentek Bulgáriába a leszerelést és Magyarországra való visszatérésüket várva. Egy efféle, kiegyensúlyozatlan választás vizályt szítana a kolóniában és elriasztaná annak egy részét. Sztojanovics a választás elhalasztását javasolja, és a következő áthidaló megoldást: a szervezet támaszkodjon néhány olyan, jóra való bolgárra, akiket a főkonzul maga nevez ki, így kiegészülhetne az ideiglenes, de működő vezetőség. Ilyen értelemben kér Sztojanovics hivatalos felhatalmazást a külügyminisztériumtól. Egy teljes hónap telik el válasz nélkül, és április elején a meghatalmazott miniszter türelmetlenkedni kezd. A botrány akkor tör ki, amikor kiderül, hogy a minisztériumban nem találják a levelét; éjjel-nappali levélváltás kezdődik... Végül Szófia a teljes felelősséget Sztojanovicsra hárítja: *A Minisztérium akceptálja az Ön véleményét (...) Cselekedjék ideiglenesen az Ön által javasolt módon.* A Lónyay utcai helyiségben

7 – TURAN – Közép-Ázsia közép-perzsa neve, szabad fordításban „a turánok (turok) földje“. A XIX. század végén Európában parázs vita folyt egyes törzsek és népek származásáról, az altáji és urali őshazáról. Így kerültek szövetségesként egyazon katonai blokkba az első világháborúban a turáni eredetre pretendáló népek

– a magyarok, a bolgárok és a törökök –, miközben az utóbbi kettő képviselői ádázul acsarkodtak egymásra, és egyformán udvaroltak a magyaroknak a „rokonság” okán. Ebbe a kontextusba illeszkedik az említett Turán Szövetség segítése is.

пълни и задейства временно, но работещо ръководство. В този смисъл Стоянович иска официален мандат от МВРИ. Цял месец минава без отговор и в началото на април пълномощният министър започва да нервничи. Ужасът настъпва, когато става ясно, че в министерството не могат да намерят писмото, следват денонощни преписки... В края на краищата от София прехвърлят цялата отговорност на Стоянович: *Министерството одобрява мнението Ви (...) Действайте временно по предложения от Вас начин*. Приближаващата дата за освещаване на българската църква, настанена в залата на ул. „Лоняи“, кара генералния консул да даде рамо на консулския свещеник. „Твърде бързо“ той разменя преписка с Изповедателния отдел на ведомството, в която моли за спешно предоставяне на редица богослужбени книги, нужни за службите. В случай на затруднения се моли за навременен отговор, та свещеникът да се командирова в Нови Сад, където *можели да се намерят*. Министерството е лаконично – изпращат само литургичния сборник, останалото си доставете *от гдето можете*. Прочее, в случая със свещеника на българската общност в Будапеща става дума за една от забележителните фигури на българския висш клир – бъдещия Неврокопски митрополит Борис.⁸ По време на мандата на Стоянович той е известен като д-р Борис Симов и нищо не предполага бляскавото му и предостойно бъдеще на архипастир. Видимо от документите, Аджелето е в често общение с йеромонаха и всячески подпомага дейността му. Този момент от кариерата на Борис е практически неизвестен на обществеността ни.

Вероятно заради изпращането на официален представител за откриването, от МВРИ има запитване за датата на освещаването. На 30 април Стоянович уведомява Радославов, че събитието е насрочено за първия ден на Великден и отлагането е невъзможно. Същият ден става ясно, че премиерът е натоварил с официалната представителна мисия началника на Отделението по вероизповеданието и виден масон д-р Недко Семенов, който отпътува същата вечер. В навечерието на празника от името на българското правителство Стоянович издава четири последователни заповеди: за учредяване на Временен комитет за организиране и ръководене на българските църковно-училищни общини в Унгария, за назначаване на временно църковно настоятелство, временно училищно настоятелство и за управление на църковно-училищната община в Будапеща. Председателското

8 — БОРИС Неврокопски митрополит, светско име Вангел Симов Разумов (08.11.1888, с. Гавято, Битолско – 08.11.1948, с. Коларово, Неврокопско), български архиепископ. Завършва Одринската българска гимназия (1904) и Българската духовна семинария в Цариград със стипендия от Екзарх Йосиф I. Замонашва се (1910). Завършва Богословски факултет в Черновиц, Австро-Унгария (1911 – 1915) с докторат по богословие. Учител в Свещеническото училище в Бачково и в Пловдивската духовна семинария (1915 – 1917). Приема йеромонашески чин и е командирован в Унгария като свещеник, като подпомага в църковно-про-

светно отношение българската колония (1917 – 1922). Архимандрит (1922), протосингел на Софийската митрополия (1923 – 1924), началник на културно-просветното отделение при Светия синод и пресегател на храма „Св. Александър Невски“ (1924 – 1926). Ректор на Софийската духовна семинария (1926–1931). Стобийски епископ (1931). Гл. секретар на Светия синод (1931 – 1935). Неврокопски митрополит (1935 – 1948). Застрелян след освещаването на храма в с. Коларово от разпопен свещеник, вероятно заради непримиримостта си към комунистическата власт.

кialakított bolgár templom felszentelésének közelgő dátuma arra készíti a főkonzult, hogy támogassa a konzulátusi pópát. „Igen gyorsan” levelet vált az intézmény végrehajtó osztályával, azt kérve, hogy sürgősen bocsássanak rendelkezésükre az istentiszteletekhez szükséges egyházi könyveket. Ha ez nehézségbe ütközne, gyors választ vár, hogy a pópát Újvidékre küldhesse, *ahol ilyenek fellelhetők*. A minisztérium lakonikus: csak szertartás-könyvet küldenek, a többi szerezzék be, *ahonnan tudják*. Egyébként a budapesti bolgár közösség pópája esetében a bolgár főpapság egyik nevezetes figurájáról, a leendő nevrokopi metropolitáról, Boriszról van szó.⁸ Sztojanovics mandátuma idején leginkább úgy ismerik, mint dr. Borisz Szimovot, és semmi nem jelzi előre későbbi ragyogó főpásztori karrierjét. Mint ahogy a dokumentumok tanúsítják, Adzsele gyakori összeköttetésben állt a szerzetespappal, és minden módon segítette tevékenységét. Borisz karrierjének ez a momentuma gyakorlatilag ismeretlen a bolgár közvélemény előtt.

Valószínűleg azért, hogy hivatalos képviselőt küldjenek a megnyitóra, a külügyminisztérium érdeklődik a felszentelés dátumáról. Április 30-án Sztojanovics tájékoztatja Radoszlavovot, hogy az eseményt húsvét első napjára tűzték ki, és elhalasztása lehetetlen. Ugyanezen a napon derül ki, hogy a miniszterelnök a hivatalos képviselői küldetéssel a vallásügyi főosztály vezetőjét, a híres szabadkőműves dr. Nedko Szemenovot bízta meg, aki ugyanezen az estén elutazott. Az ünnep előestéjén a bolgár kormány nevében Sztojanovics négy egymást követő parancsot adott ki: egy ideiglenes bizottság létrehozásáról a bolgár egyház- és iskolaközösség megszervezésére és vezetésére Magyarországon, egy ideiglenes egyházgondnokság kinevezésére, ideiglenes iskolaszék kinevezésére és az egyház- és iskolaközösség vezetésére Budapesten. Az egész Magyarországon tevékenykedő bizottság elnöki helyét fenntartják „a cár képviselőjének a magyar fővárosban” – természetesen név nélkül, csak meghatalmazása alapján. Látható, hogy Sztojanovicsnak mint a bolgár állam képviselőjének igen jó a kapcsolata a magyarországi bolgár kolónia vezetőségével. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy egyensúlyban tartja a külső, „adminisztratív” beavatkozást és az emigrációs önkormányzat szabadságát. Alig három hónappal Adzsele felmentése után a Bolgárok Egyesületének titkára, Sztefan Gjokov arra panaszkodik, hogy az új főkonzul, Petar Nejkov megpróbálja felszámolni és hatalma alá kényszeríteni a kolónia önkormányzatát.

8 — BORISZ nevrokopi metropolita, világi nevén Vangel Szimov Razumov (1888. 11. 08., Gavjato falu, Bitolja járás – 1948. 11. 08., Kolarovo falu, nevrokopi járás), bolgár főpap. Az edirnei bolgár gimnáziumban (1904) és az isztambuli bolgár papi szemináriumban tanul I. Jozsif exarcha ösztöndíjával. Szerzetesi fogadalmat tesz (1910). Az Osztrák–Magyar Monarchiában, Csernovitzban végzi el a teológiát (1911–1915), teológiai doktorátust szerez. Szerzetespap lesz, és Magyarországra küldik papnak, eközben támogatja egyházi-művelődési tekintetben a bolgár kolóniát

(1917–1922). Archimandrita (1922), a szófiai metropolia püspöki helynöke (1923–1924), a Szent Szinódus kulturális-művelődési osztályának vezetője és a Szt. Alekszandar Nevszki-székesegyház elnöke (1924–1926). A szófiai Teológiai Szeminárium rektora (1926–1931). Sztobia püspöke (1931). A Szent Szinódus főtitkára (1931–1935). nevrokopi metropolita (1935–1948). A templomszentelés-kor Kolarovo faluban egy papi tisztségétől megfosztott pap lelőtte, valószínűleg a kommunizmussal szembeni kérlelhetlensége miatt.

място на комитетата за цяла Унгария е запазено за „Царския представител в унгарската столица“ – съвсем правилно без име, а само по правомощия. Видно е, че отношенията на Стоянович като представител на българската държава с ръководството на българската колония в Унгария са изключително добри. Това, на първо място, се дължи на спазения баланс между външното „административно“ вмешателство и свободата на самоуправлението на емиграцията. Само три месеца след уволнението на Аджелето секретарят на Дружеството на българите Стефан Гьоков ще се оплаче, че новият генерален консул Петър Нейков се домогва да ликвидира самоуправлението на колонията и да я подчини.

На 5 май 1918 г., първият ден на Възкресение христово, първият български параклис в Будапеща е осветен тържествено и сред всеобща радост. Заслужава да публикуваме официалния документ:

АКТ

„ Днес, 5 май 1918 г., при щастливото царуване на Негово Величество Цар Фердинанд I, Цар на българите, при министерстването на неговия пръв министър и министър на външните работи и на изповеданията, г.г-р Васил Радославов, под ръководството на неговия пълномощен в унгарската столица, г. Иван Стоянович, в присъствието на нарочния пратеник на МВРИ, г.г-р Н[едко]Семенов, началник на Изповедателния отдел при същото министерство, в присъствието на кмета на гр. Будапеща, г.г-р Тодор Боди, и на г. Ервин Шрьодер – пратеник на унгарския министър на просветата, при сътрудничеството на всички българи в Будапеща и провинцията, особено пък на г.г. Лазар Иванов, Петър Х.Петков, Стоян Капнилов, Симеон Иванов, Х. Дочо Х.Пенков, Христо Кожухаров, Иван Черняев, Никола Богданов, Димитър Димитров, С[оломон]Голдман и Георги Нейков – членове на българската община, църковното и училищно настоятелство, на Негово Високопреподобие йеромонах г-р Борис Симов – предстоятел на българската църква в г. Будапеща, и на г. Костадин Спиров – директор на българското училище в същия град, откри се при стечение на много народ тържествено първият български православен параклис в унгарската столица, посветен на Св.равноапостоли Кирила и Методия – учители славянобългарски.

Богу Поспешителю благодарение и слава, роду же нашему чест и държава!

Ив. Стоянович

Д-р Н. Семенов

Баламезов

Поради обстоятелствата за православните песнопения се налага да се раз-

1918. május 5-én, Krisztus feltámadása ünnepének első napján ünnepélyesen és mindenki örömeire felszentelik az első bolgár kápolnát Budapesten. Érdemes közzétennünk a hivatalos dokumentumot:

JEGYZŐKÖNYV

„ A mai napon, 1918. május 5-én, Őfelsége I. Ferdinánd, a Bolgárok Cárja boldog uralkodása alatt, Őfelsége miniszterelnökének és kül- és vallásügyi miniszterének, Dr. Vaszil Radoszlavov úrnak kormányzása alatt Ivan Sztojanovics úr, az ő meghatalmazottja vezetésével a magyar fővárosban, a Kül- és Vallásügyi Minisztérium nemzeti képviselője, Dr. N[edko] Szemenov úr, a Vallásügyi Osztály vezetője jelenlétében Budapest város főpolgármestere, Dr. Bódy Tódor úr, valamint Schröder Ervin úr, a magyar közművelődési minisztérium képviselője jelenlétében, valamennyi Budapesten és vidéken élő bolgár, különösen pedig Lazar Ivanov, Petar H. Petkov, Sztojan Kaplinov, Szimeon Ivanov, H. Docso H. Penkov, Hriszto Kozsuharov, Ivan Csernjaev, Nikola Bogdanov, Dimitar Dimitrov, Sz[olomon] Goldman és Georgi Nejkov urak közreműködésével – akik valamennyien a bolgár közösség, egyházigondnokság és iskolaszék tagjai –, Őszentsége Dr. Borisz Szimov szerzetespap, a budapesti bolgár templom előljárója és Kosztadin Szpirov úr, a bolgár iskola igazgatója jelenlétében, nagyszámú jelenlévő érdekeltével ünnepélyesen megnyílt a magyar főváros első bolgár pravoszláv kápolnája, Szent Cirill és Metód apostoloknak, szláv-bolgár tanítóknak szentelve.

Hála és dicsőség Néked, Könyörülő Isten, a mi nemzetségünknek pedig becsület és állandóság!

Iv. Sztojanovics

Dr. N. Szemenov

Balamezov

A körülmények miatt a pravoszláv egyházi énekek tekintetében a helyi erőkre kellett támaszkodni, a megnyitón *Tethen Emilné asszony kórusa* játszotta ezt a szerepet, a szólókat pedig *három hölgy – Bilek, Szilay és Rozas* – énekelte. Az ünnepséget fogadás követte a főkonzulátus termeiben. Az örömteli eseménnyel kapcsolatban Sztojanovics ugyanezen a napon három levelet is küldött Bulgáriába, egyet-egyét a cárnak, a miniszterelnöknek és a Szent Szinódusnak. A Szent Szinódus elnök-helynöke, Partenij metropolita gyorsan viszonzta a szívélyes gesztust, hangsúlyozva Sztojanovics előtt, hogy *ez a nemzeti ügy az Ön dícséretes kezdeményezésének és az Ön nemes buzgóságának köszönhető.* Érthető, hogy fontosabb az a legmagasabb szintű távirati válasz, amelyet a csamkoriiai Carszka Bisztrica-palotában adtak fel, ráadásul hibátlan magyar nyelven íródott:

чита на местни сили, затова в деня на откриването тази роля играе *хорът на г-жа Емил Тетен, а соловите партии – от дамите Билек, Силай и Розаи*. Празненството е последвано от прием в салоните на Генералното консулство. В контекста на щастливата случка, същия ден Стоянович изпраца в България и три писма – до царя, премиера и Св. Синод. Наместник-председателят на Св. синод митрополит Партений бърза да върне любезния жест, подчертавайки пред Стоянович, *че това народно дело се дължи на Вашата похвална инициатива и благочестивото Ваше усърдие*. Разбираемо, по-важна е височайшата телеграма отговор, подадена в двореца „Царска Бистрица“ в Чамкория, при това написана на идеален унгарски (тук в превод):

” Министър Стоянович
Вашата телеграма, с която ми съобщавате за откриването на първия български храм, получих и прочетох с най-голям интерес. Благодаря Ви много за Вашите благопожелания; благодаря на всички, които са присъствували на това тържество.
Много се радвам, че този празник е бил тъй хубав.
Царя.

Както може да се очаква, тържественото освещаване на параклиса е обект и на местната преса. Сред най-подробните отзиви са тези в „Пещи Хирлап“ и особено в „Пестер Лойд“, съответно на унгарски и немски език. Подчертава се *инициативата на българския генерален консул*.

Звънът на чашите шампанско още не е отшумял, когато новите придобивки на българската колония – училището и особено църквата – започват да си искат държавната издръжка. Базисен документ тук е докладната на председателя на дружеството Лазар Иванов до Стоянович, в която се дава отчет за разходите и се очаква спешна реакция на държавата. Разходите на църковно-училищната община в Будапеща за *направата и нареждането на параклиса* възлизат на 16 424 крони и 34 хелера, съответно 14 339 крони и 24 хелера за направа на храма и 2085 крони и 10 хелера за текущи разходи по църквата и училището. Стоянович препраща документи на МВРИ. Няколко дни по-късно Българското църковно настоятелство моли консулството да съобщи в министерството, че поддръжката на певческия хор ще струва годишно около 6000 крони. Видимо изплащането и на двете суми се бави, но и Стоянович не отстъпва, защото през септември отново припомня в МВРИ, *че забавянето им [на сумите] е в вреда на Църковно-Училищните работи в Будапеща*.

Би било неточно, ако въздадем на нашия герой цялата слава и признание за рождението на тези две жизненоважни за българското присъствие институции в унгарската столица. Големи са заслугите на местната колония, на учителството и

” Sztojanovics miniszternek
Az Ön táviratát, amelyben az első bolgár templom megnyitását közli velem, megkaptam, és a legnagyobb érdeklődéssel olvastam. Nagyon köszönöm Önnek jókívánságait; köszönöm mindenkinek, aki részt vett ezen az ünnepségen.
Nagyon örülök, hogy ilyen szép volt ez az ünnep.
A Cár

Mint ahogy várható volt, a kápolna megnyitása a helyi sajtó figyelmét is felkeltette. A legrészletesebb beszámolókat egyike a Pesti Hírlapban és a Pester Lloydban jelent meg, magyar, illetve német nyelven. Nyomatékosan kapott *a bolgár főkonzul kezdeményezése*.

Még el sem halt a pezsgőspoharak csengése, amikor a bolgár kolónia új szerzeményei – az iskola és különösen a templom – követelni kezdte az állami finanszírozást. Az alapidokumentum itt az egyesület elnökének, Lazar Ivanovnak Sztojanovics-hoz írott beszámolója, amelyben elszámol a költségekről és sürgős reakciót vár az államtól. A budapesti egyház- és iskolaközösség költségei *a kápolna kialakítását és berendezését* illetően elérik a 16 424 korona 34 fillért, illetve a 14 339 korona 24 fillért a templom építésére és a 2085 korona 10 fillért a templom és az iskola folyó költségeire. Sztojanovics elküldi a dokumentumokat a kül- és vallásügyi minisztériumnak. Néhány nappal később a bolgár egyházi elöljáróság arra kéri a konzulátust, közölje a minisztériummal, hogy a kórus fenntartása körülbelül évi 6000 koronába fog kerülni. Nyilvánvalóan mindkét összeg kifizetése késik, de Sztojanovics nem hátrál meg, szeptemberben újra emlékezteti a külügyminisztériumot, *hogy a késlekedés [az összegek] kárára van az egyházi-iskolai fejleményeknek Budapesten*.

Pontatlanok volnánk, ha hősünknek tulajdonítanánk az egész dicsőséget és elismerést e két, a bolgár jelenlét szempontjából oly létfontosságú intézmény születésével kapcsolatban a magyar fővárosban. Nagyok a helyi kolónia, a tanítók és az egyházi személyek érdemei is. Itt egyszerűen méltattuk Sztojanovicsnak mint a bolgár állam budapesti meghatalmazottjának kezdeményező-készségét és kitartását abban, hogy egy fontos kezdeményezést gyorsan, módszeresen és a háborús körülményekhez képest is megadva a módját véghez vigyen. Hűen személyes jelszavához, hogy a körülményekhez mértén maximális eredményességre kell törekedni, ez ügyben is helyesen járt el, amikor a lehető leggyorsabban elintézte az iskola és a templom ügyét, túltéve magát néhány mozzanaton a végső cél nevében. Az első világháború befejeztével, Magyarország és Bulgária szétdarabolásával a budapesti bolgár kolónia aktív életében és iskolai-egyházi tevékenységének fejlődésében persze megtorpanás következett be. A XX. század 20-as éveiben bátortalanul, a 30-as években aktívabban folytatja a kolónia, a házigazdák és a bolgár állam azt, amit Sztojanovics és más úttörők elkezdtek.⁹ Egészen logikus és a hagyományba illő, hogy Adzsele is tagja annak az állami delegációnak, amely 1930. július 8-án érkezik Budapestre, azoknak a bonyolult, de dinamikusan fejlődő bolgár-magyar kapcsolatoknak

свещеничеството. Тук просто подчертаваме инициативността и настойчивостта на Стоянович като пълномощник на българската държава в Будапеща за бързото, добре организирано и тържествено за военни условия поставяне на едно важно начало. Верен на личния си девиз да се действа максимално резултатно според обстоятелствата, той и тук работи правилно, като урежда по най-бързия начин училището и църквата, negliжирайки някои детайли в името на крайната цел. С края на Първата световна война и разорението на Унгария и България, в активния живот на колонията в Будапеща и в развитието на нейната учебно-църковна дейност настъпва логичен застои. През 20-те години на ХХ в. плахо, през 30-те по-активно, колонията, домакините и българската държава продължават направеното от Стоянович и другите пионери.⁹ Съвсем логично и в продължение на традицията Аджелето е сред членовете на държавната делегация, пристигнала в Будапеща на 8 юли 1930 г. като част от сложните, но динамично развиващи се българо-унгарски отношения в десетилетието преди Втората световна война. Въпреки конюнктурния контекст, тържественото посрещане, шумното признание и протоколното разточителство са достоен отглас на минали усилия. Историята прави към Стоянович своеобразен реверанс – да види продължението на своя труд, да получи признание и да сърадва постигнатото от следващите строители на държавата. Нему, комуто щастливата съдба е била отредила да запали на нашия олтар в Унгария първото кандило на българското слово и българския дух.

9 — ПРЕЗ 1922 Г. се открива читалище „Иван Вазов“, на следващата година – училище и параклис в гр. Мишколц. През 1930 г. най-сетне се осъществява гарението на парцел за църквата и училището, договорено от Стоянович с Будапещенската община още в 1918 г. На улица „Вагохид“ в квартал Ференцварош започва изграждането на храм по проекта на известния арх. Аладар Аркау (нашата църква е един от последните проекти и седмата завършена църква в кариерата на твореца, който си отива в 1932).

Средствата са осигурени изцяло от българската колония – над 70 000 пенгьо. Използван е старият олтар на пригодения храм на ул. „Лоняи“. По план църквата е трикорабна византийска базилика с купол, а цялостният комплекс, който включва и сграда на българското училище, обхваща храма от три страни. Втората световна война осуetyава амбициозния план, а бомбардировките нанасят допълнителни щети на църквата, която е реставрирана с известни отклонения от началния замисъл.

решекент, amelyek a második világháborút megelőző évtizedben folytak. A konjunktúrális kontextustól függetlenül az ünnepélyes fogadtatás, zajos elismerés és protokolláris körülményesség méltó visszhangja a múlt erőfeszítéseinek. A történelem sajátosan bókol Sztojanovics előtt: láthatja munkája folytatását, elismerést kap és osztozhat az őt követő államépítők örömeiben. Ő, akinek azt rendelte jó sorsa, hogy a bolgár ige és a bolgár szellem első mécsesét gyűjthatta meg magyarországi oltárunkon.

Csikhelyi Lenke fordítása

9 — 1922-BEN nyílik meg az Ivan Vazov Művelődési Otthon, a következő évben a miskolci iskola és kápolna. 1930-ban végre megvalósul a telekadományozás a templom és az iskola részére, amelyről Sztojanovics a budapesti városvezetéssel már 1918-ban megállapodott. A Ferencvárosban, a Vágóhid utcában megkezdődött a templom építése a neves építész, Árkay Aladár tervei alapján (a mi templomunk az egyik utolsó munkája és a hetedik befejezett temploma az alkotónak, aki 1932-ben hunyt el). A költségeket – több mint 70 000 pengőt –

teljes egészében a bolgár kolónia állta. A Lónyay utcában kialakított templom régi oltárát használták fel. A terv szerint a templom háromhajós, kupolás bizánci bazilika, és az egész komplexum, amely a bolgár iskola épületét is magában foglalja, három oldalról fogja közre a templomot. A második világháború meghiúsítja az ambiciózus tervet, a bombázások pedig további károkat tesznek a templomban, bizonyos eltérésekkel az eredeti elgondolás szerint restaurálják később.

САВА СИВРИЕВ

Анекдотът в

„Митология Синтина Философа“
на св. Софроний епископ Врачански

SZAVA SZIVRIEV

*Az anekdota Szent Szofronij Vracsanszki
püspök Szintip filozófus mitológiája
című munkájában*

КАКТО Е ИЗВЕСТНО, „Митология Синтипа Философа“¹ е текст с индийски произход. В персийската литература той е познат като „Синдибаднаме“. В арабската – като „Седем везири“. Във византийската – като „Синтип Философ“.² Св. Софроний го превежда от „греческого простого языка“ на „болгарский краткий и простой язык“. В превода той е направил промени, които превръщат текста на български в различен от гръцкия текст на „Митология Синтипа Философа“ (1744).³

Известно е, че след превода на своя език чуждото започва да се осъзнава като свое.⁴ През ранното Възраждане, когато още няма текстове като тези, които сега наричаме литература, едно от правилата за книжовност е най-познати истории да се разказват по нов начин, съобразно променящата се менталност на обществото.

Просвещенската версия с обработката на сюжета на „Митология Синтипа Философа“, с избора от гръцки на именно този, а не на някой друг текст във Втория видински сборник (сборник със смесено съдържание), отчитайки оная представя за книжовност, прави книгата самостоятелен книжовен труд. От всичко, което пише, св. Софроний печата само своя „Неделник“. Явно единствено този свой сборник с проповеди той е считал за ценен. И не е сгрешил. До 1923 г. сборникът има осем издания и според популярната си рецепция се превръща в така нареченото Софроние. Но той не е литература, а архиерейско слово за пътя за спасението на човека. Тези слова се четат в църква, след Литургия, което ги прави да са свети, с особено предназначение за сакралния живот на човека. Въпреки поучителния си характер „Митология Синтипа Философа“ няма как да бъде четена в църква. Тя съдържа в себе си литературност, но не в това е проблемът, а в друго – че сборникът визира битовия, а не сакралния живот на човека. В него са разказани и анекдоти за лукави жени и лековерни мъже. Те не могат да бъдат разказвани в църква, след Литургия, поради това, че поведението на мирянина или на духовника не може да допусне кощунствено деяние или словесност в това място за молитва, надежда, покаяние и святост.

Повествованието на „Митология Синтипа Философа“ е сложна система на разказ в разказ, в която са вписани и интересуващите ни анекдоти. Те са за неблагочестиви жени. Лукавството и уменията в лукавството на тези жени се представя в противовес на също толкова разкази, в които е показана благочестивата и целомъдрена жена. Разказите са на философите – съветници, които искат да вразумят

1 — „МИТОЛОГИЯ“ в този текст е със значението на слово, разказ, история за Синтип.

2 — **КИСЕЛКОВ, В.** *Софроний Врачански. Живот и творчество*. София, 1963, с. 139.

3 — **АЛЕКСИЕВА, А.** *Преводните повести и романи от гръцки през първата половина на XIX в. (до Кримската война)*. // *Studia balkanica*, № 8, 1974.

4 — **ЗАПИСАЛИЯТ ПЕТОКНИЖИЕТО** св. пророк и боговидец Мойсей, бидейки евреин, е писал за евреи. В тези книги се четат, освен Божиите наредби за общественения и частния живот на избрания народ,

и особености на бита, културата и нравите на еврейската общност. Те са много по-различни от нашите. Мойсей не е предполагал, че Петокнижието ще бъде четено и на български от българи. Четящи-ят Петокнижието българин ориентира четенето си към представите на своята култура, нрави на обществото и това, което по-малко го интересува, е кой е авторът на онова, което чете, какви са битът и нравите на евреите от времето на Мойсей. Към чуждото почти винаги се прилага стратегията то да бъде превърнато в свое.

МИНТ ISMERETES, а *Szintip filozófus mitológiája*¹ ind eredetű szöveg. A perzsa irodalomban *Szindibad Name* (Szindbád könyve) néven ismeretes, az arabban mint *Hét Vezír* (Az Ezeregyéjszaka meséi-ben), a bizánciban mint *Szintip Filozófus*.² Szent Szofronij „egyszerű görög nyelvből” fordította „rövid és egyszerű bolgár nyelvre”. A fordításban megváltoztatott néhány mozzanatot, ezáltal a bolgár szöveg eltér a *Szintip filozófus mitológiája* görög szövegétől (1744).³

Ismeretes, hogy miután az idegent a saját nyelvünkre lefordítottuk, kezdjük a sajátunknak érezni.⁴ Az újjászületés hajnalán, amikor még nincsenek ahhoz hasonló szövegek, amelyeket ma irodalomnak nevezünk, az írásbeliség egyik szabálya, hogy a legismertebb történeteket új módon kell elmesélni, a társadalom átalakuló közfelfogásának megfelelően.

A *Szintip filozófus mitológiája* története felvilágosodás kori verziójának feldolgozásával, éppen ennek, és nem más görög szövegnek a felvételével a *Második vidini gyűjteménybe* (vegyes tartalmú gyűjtemény), figyelembe véve az írásbeliségről való akkori elképzelést, a könyv önálló irodalmi műnek tekinthető. Mindabból, amit megírt, Szent Szofronij csak a *Nedelnik*-et nyomtatta ki. Nyilván csak ezt a prédikációgyűjteményét tartotta értékesnek. Nem is tévedett. 1923-ig a gyűjtemény nyolc kiadást ért meg, és általánosan *Szofronije* néven vált ismertté. Ez azonban nem szépirodalom, hanem főpapi szentbeszéd az emberi megváltás útjáról. Ezeket a beszédeket templomokban olvassák fel, a liturgia után, ami megszenteli és az ember szakrális élete szempontjából különös jelentőségűvé teszi őket. Erkölcsmemesítő jellege ellenére a *Szintip filozófus mitológiája* nem olvasható fel templomban. Irodalmiság van benne, de nem ez a gond vele, hanem másvalami: a gyűjtemény az ember hétköznapi, nem pedig szakrális életét vizionálja. Anekdotákat is mesél ravasz nőszemélyekről és hiszékeny férfiakról. Azért nem olvasható fel a templomban a liturgia után, mivel a világi vagy egyházi személy viselkedésében nem engedhető meg szentségtörő cselekedet vagy megnyilvánulás itt, az imádság, remény, bűnbánat és szakralitás hajlékában.

A *Szintip filozófus mitológiája* a „történetek a történetben” bonyolult rendszere, amelybe beleszövődnek a minket érdeklő anekdoták is. Kikapós asszonyokról szólnak. Ezeknek az asszonyoknak a ravaszságát és fondorlatait ugyanannyi, tisztességes és bölcs asszonyokról szóló elbeszélés ellensúlyozza. Az elbeszélők tanácsadó filozófusok, jobb belátásra akarják bírni a cárt, miután az, egyik asszonya sugallatára, ki akarja végeztetni

1 — **A „MITOLÓGIA”** ebben a szövegben Szintip filozófusról szóló példabeszédet, elbeszélést, történetet jelent.

2 — **KISZELKOV, V.:** *Szofronij Vracanszki élete és munkássága*. Szófia, 1963. p. 139.

3 — **ALEKSZIEVA, A.:** Görögből fordított elbeszélések és regények a XIX. század első felében (a krími háború előtt). *Studia Balkanica* № 8, 1974.

4 — **AZ ÖT KÖNYV** (a Tóra) szerzője, Mózes próféta, zsidó lévén, a zsidókról írt. Ezekben a könyvekben Istennek a választott nép társadalmi és magánéletére vonatkozó

rendelése mellett a zsidó társadalom hétköznapi életét, kultúráját és szokásait érintő sajátosságok is olvashatók. Ezek nagyban különböznek a mieinktől. Mózes nem feltételezte, hogy az öt könyvet bolgáruul, bolgárok is olvasni fogják. Az öt könyvet olvasó bolgár ember olvasmányában is a saját kultúrájáról, szokásairól és társadalmáról alkotott elképzelések foglalkoztatják, és az, hogy ki a szerző, akit olvas, milyen volt az élet és az erkölcs Mózes korának zsidói körében, kevésbé érdekl. Az idegennel szemben szinte mindig azt a stratégiát alkalmazzuk, hogy sajátunkká tesszük.

царя. Той, по внушение на една от жените си, иска да умъртви своя единствен син, чието раждане е чакал с години. Сина си той е пратил да учи мъдрост при Синтипа Философа. Жената на царя увещава царския син, дал обещание да мълчи седем дни, да се ожени за нея, а тя с отрова да умъртви стария и немощен цар. Благодарение на разума и просветеността, на мъдростта, благодарение на учителя Синтип Философ, на ученолюбивия и възприемчив син, благодарение и на опита на придворните философи се подминават тези възможности за най-класически престъпления. Дотук няма нищо смешно.

Разказите обаче, в които съпругите надхитряват лековерните си съпрузи, са впечатляващи. Ето какво се чете в тях.

Един мъж имал папагал, който говорел с човешки език. На папагала той поръчал, кога го няма в дома му, да му варди стоката и да гледа какво ще прави неговата жена. Когато се върнал у дома си, узнал от папагала, че при нея всяка нощ дохождал „някой си Миху и курвел със нея“. Щом научил това съпругът, сърцето му изстинало към жената и не искал вече да „се смеси със жената своя“. Жената се разгневила и се замислила. Дошла нощта. Тя взела кафеза с птицата, близо до кафеза турила една ръчна воденица, която въртяла. Сложила пред очите на папагала едно огледало, покрила му очите, за да не гледа на друга страна и да му се вижда, че бляскат мълнии, и сложила един мокър сунгер над главата му, да му капе цяла нощ. Когато се върнал съпругът, папагалът казал, че цяла нощ били дъжд, гръм и светкавици. Мъжът се уверил, че папагалът лъже, тъй като тая нощ не били дъжд и гръм, та не приел и онова, което узнал от папагала за Миху и за жена си. Така била възстановена семейната любов.

Друга жена имала любовник воин, но харесала и неговия слуга и се „смесила“ с него. В този момент в дома ѝ идва нейният любовник. Тя крие слугата от любовника си във вътрешността на дома, но идва и нейният съпруг. Тогава тя накарала любовника си да излезе от къщата с гола сабя и да я псува. А на мъжа си казала, че този воин се разлютил на своя слуга и иска да го убие. Слугата едва успял да намери убежище в дома им. От вътрешността на дома наистина излязъл и слугата. Съпругът бил възхитен от доброто, което жена му сторила на „того чуждаго сиромаха“.

В третия разказ, докато една жена „учини сас бакалина курварство“, в кърпата, вместо ориз и захар, които тя купила от същия бакалин, ѝ слагат пръст. Когато носи тази пръст на мъжа си и той я пита какво е това, тя казва, че я ритнал кон, погубила парите и прибрала пръстта, за да я пресее и да намери парите. И тук семейното щастие се поддържа от образа на благоразумност, който жената създава за себе си.

В четвъртия разказ жената склонява да „се смеси“ в отсъствието на съпруга си с обикнал я млад момък, но вместо него при нея водят собствения ѝ съпруг. Тогава тя „биеше ся главата“, „сас слези“ дума, като раздира дрехите си, че вече не

едyetlen fiát, akinek születésére annyi éven át áhítózott. A fiút Szintip filozófushoz küldte a cár bölcsességet tanulni. A cár asszonya gyözködi a fiút – aki hét nap némaságra tett fogadalmat –, hogy vegye nőül őt, ő pedig majd megmérgezi az öreg és erőtlen cárt. A józan észnek és felvilágosultságnak, a bölcsességnek, Szintip filozófus tanításának, a fiú tanulékonyágának és eszességének, valamint az udvari filozófusok bölcsességének köszönhetően elkerülik eme őseredeti büntett lehetőségét. Ebben eddig nincs semmi vicces.

Az elbeszélések azonban, amelyekben az asszonyok túljárnak hiszékeny férjük eszén, figyelemre méltóak. A következőket olvashatjuk bennük.

Egy férfinak volt egy papagája, amely emberi nyelven beszélt. Meghagyta a papagájnak, hogy amikor ő nincs otthon, vigyázzon a vagyonára, és figyelje, mit csinál a felesége. Amikor hazatért, megtudta a papagájtól, hogy az asszonyhoz minden éjjel eljött „egy bizonyos Mihú, és kurválkodott vele“. Amint ezt megtudta a férj, kihűlt a szíve az asszony iránt, és nem akart már „saját asszonyával egyesülni“. Az asszony felfortyant és elgondolkodott. Eljött az éjszaka. Az asszony fogta a kalitkát madarastul, a kalitka mellé tett egy forgó kézi malmot. A papagáj szeme elé tükröt rakott, a szemére ellenzőt, hogy ne nézhessen másfelé, és úgy lássa, mintha villámok csapkodnának. A feje fölé vizes szivacsot tett, hogy egész éjjel a fejére csöpögjön a víz. Amikor hazajött a férj, a papagáj azt mondta, hogy egész éjszaka esett, dörgött, villámlott. A férfi meggyőződött róla, hogy a papagáj hazudik, mivel éjjel sem eső, sem mennydörgés nem volt, így aztán nem hitte el azt sem, amit a papagájtól tudott meg Mihúról és a feleségéről. Így állt helyre a családi boldogság.

Egy másik asszonynak katona szeretője volt, de tetszett neki annak szolgálja is, és „összegabalyodott“ vele. A szeretője rajtakapta őket otthon. Elrejtette a szolgát a szeretője elől a ház belsejében, de megjött a férje is. Ekkor rávette a szeretőjét, hogy kivont szablyával és szitkozódva rontson ki a házából. A férjének meg azt mondta, hogy a katona megharagudott a szolgájára és meg akarja ölni. A szolgál az utolsó percben talált menedéket az ő házukban. A ház belsejéből valóban előjött a szolgál is. A férjet elbűvölte asszonya jó cselekedete az idegennel, „szegény fejével“.

A harmadik történetben, miközben egy asszony „kurvaságot művel a szatóccsal“, a rizs és cukor helyett, amit vásárolt a szatócsnál, földet tesznek a batyujába. Amikor a földet hazaviszi a férjének, és az megkérdi, mi ez, azt mondja, hogy megrúgta egy ló, szétszóródott a pénze, és azért hozta haza a földet, hogy átszitalja és megtalálja a pénzt. A családi boldogságot itt is az asszony színlelt bölcs viselkedése állítja helyre.

A negyedik történetben az asszony hajlik rá, hogy férje távollétében „összegabalyodjon“ egy fiatal legénnyel, aki beleszeretett, de helyette a saját férjét vezetik oda hozzá. Ekkor „önnön fejét ütlegelve“, „könnyek között“ azt mondja, miközben megszagatja ruháit, hogy nem hisz immár a hitvese hűségesküjének, mert annak szavaiban nincs igazság, és hogy nem akarja immár őt férjéül, „...és hosszú időn át haragosnak mutatta magát eme dolog miatt. Míg végül sok aranyat elköltött a férje, aranyos ruhát csináltatott és azt neki ajándékozta, és akkor szerelmeskedtek.“

вярва на клетвата за вярност на своя съпруг, че у неговите думи няма истина и че не го иска вече да ѝ бъде мъж, „и за многое време показуваше себе, како е сердита зарад тая работа. Докле похарчи много жълтици муж ея, та ѝ направи златия дре- хи и хариза ѝ ги и тогива учиниха любов“.

В петия разказ една лукава баба сводница прави така, че разумна и почтена жена с измама е принудена да удовлетвори желанието, което има към нея един „безчинний курварин“, след което е върната в своя дом при съпруга си.

В шестия разказ една жена приготвила ястие за своя мъж, който орял на нивата, но на път към него минала през една гостилница. Там почивали „человеци путници“ и като я виждат, задържат я, всички „се смесват“ с нея и изяждат ястието, пригответо за нейния мъж, като оставят само една сладка баница. Той я пита защо само това му носи, а тя му отвърща, че през нощта е сънувала сън и че съногадате- лят я е посъветвал да направи „една пита със мед размесена“ и да я даде на мъжа си да я изяде, за да им се разминат лошите събития, които биха могли да им се случат. Нейният съвет към мъжа ѝ е да яде питата с желание.

Седмият разказ е за мъж, който обиколил света, за да запише всичките жен- ски дяволии, но след като получава добър урок от една жена, хвърля в огнището събраното с толкова много труд, защото разбира, че не е успял да изучи женските дяволии и лукавщина и че „никой човек не е възможен да разумей и да узнай на жените злината и лукавщината“.

Така събрани, разказите съставят един нов текст, в който ясно личи по- вествователен инвариант. Съпругеската вярност и любов се нарушава, след кое- то, благодарение на женското умение, а и на лековерието на мъжа, порядъкът в съпругеството се възстановява. Това става чрез създаване на илюзорна действи- телност за любов и вярност, т.е. чрез изграждането на един нов свят, благодарен- ие на женската съобразителност, но в който свят няма вече съответствие между видимото и действителността. Той е само една видимост. Отношението към това несъответствие е смехово. Съпругеският живот е анекдотичен поради това, че е мним. Той е подобие. И обезсмисля закона и философията на любовта, на която се основава съществуването въобще.

Причините за това са най-различни, но най-очевидните са неовладени емо- ции. Женските персонажи в „Митология Синтипа Философа“ робуват на емоциите и желанията си. Това робуване не е в съответствие с вроденото априори достоин- ство и свобода и за да прикрият робуването, те създават видимост за достойнство и свобода, но чрез това, което св. Софроний нарича лукавство. Ала лукави са и мъжете, тъй като „смешението“ обикновено се извършва от двама души.

В историята на българската книжовност анекдотите в „Митология Синтипа Философа“ изглежда са първото смехово явление. Чрез смеха обикновено, но във възможните светове, се принизява, отстранява или унищожава онова, което не може да бъде отстранено в действителния свят. Българската средновековна культу-

Az ötödik elbeszélésben egy ármányos vén kerítőnő addig mesterkedik, míg nem egy okos és tisztességes asszonyt csalárdsággal arra kényszerít, hogy kedvét töltse rajta egy „semmirekellő kurvapeccér”, majd visszabocsátja otthonába a férjéhez.

A hatodik történetben egy asszony ételt készít az urának, aki a földet szántja, de amikor elviszi neki, egy vendéglő mellett vezet el az útja. Ott „úton járó emberek” pihen- nek, és amikor meglátják, feltartóztatják, mindannyian „összegabalyodnak” vele és meg- eszik a férjének készített ételt, csak egy édes pitét hagynak belőle. Kérdezi a férj, miért csak ezt hozza neki, az asszony pedig azt feleli, hogy álmodott az éjjel és az álmofejtő azt tanácsolta neki, hogy süssön egy „mézzel dagasztott pitét” és azt etesse meg a férjével, hogy elkerüljék azokat a baljós dolgokat, amelyek megtörténhetnek velük. Azt tanácsolja a férjének, hogy jó étvágyal fogyassza el a pitét.

A hetedik történet egy olyan férfiről szól, aki bejárta a világot, hogy összeírja az összes asszonyi huncutságot, de miután jó leckét kapott egy asszonytól, tűzre veti az oly sok munkával összerótt gyűjteményt, mert belátja, hogy nem sikerült kitanulnia az asszonyi huncutságokat és csalafintaságokat, és hogy „senki emberfia nem képes felérni ésszel és tudással az asszonyi gonoszságot és ravaszságot”.

Így egybegyűjtve az elbeszélések egy új szöveget alkotnak, amelyben világosan lát- ható az elbeszélői invariáns. A házastársi hűség csorbát szenved, majd – hála az asszonyi ügyességnek és a férfiúi hiszékenységnek – helyreáll a házasság rendje. Ez a szerelem és hűség illuzórikus valóságának megteremtésével történik, vagyis egy új világ épül fel az asszonyi praktikáknak köszönhetően, amely világban azonban nincs már összhang a látszat és a valóság között. Minden csak látszat. Ezt a diszharmoniót a szerző humorral szemléli. A házaselet azért anekdotikus, mert látszólagos. Olyan, mintha... És értelmet- lenné teszi a szerelem törvényét és filozófiáját, amelyen a lét egésze alapul.

Ennek okai meglehetősen változatosak, de a legszembetűnőbbek az elszabadult érzelmek. A *Szintip filozófus mitológiája* női szereplői érzelmeik és vágyaik rabjai. Ez a rabság nincs összhangban a velünk született a priori méltósággal és szabadsággal, és hogy ezt leplezzék, a méltóság és szabadság látszatát keltik annak segítségével, amit Szent Szofronij ármánykodásnak nevez. De ármányosak a férfiak is, minthogy az „összegaba- lyodáshoz” általában ketten kellenek.

A bolgár írásbeliség történetében a *Szintip filozófus mitológiája* anekdotái való- színűleg a humor első megjelenései. A humor segítségével általában – a lehetséges vilá- gokban – azt alázzák meg, távolítják el vagy semmisítik meg, aminek eltávolítása a való világból nem lehetséges. A bolgár középkori kultúra nem ismeri a humort. A humor Szent Szofronij korában sem ismeretes. Mint tudjuk, a *Második vidini gyűjtemény* kéziratban maradt. Kéziratként maradt fenn az *Életírás...* is, amely szintén a humor és helyenként az abszurd eszközével él. Mint már említettük, az egyetlen könyv, amelyet Szent Szofronij kinyomtatott, a *Nedelnik* volt. Ez egy szentbeszédgyűjtemény, amelyben a humor jelen- léte megengedhetetlen.

Nyilvánvaló, hogy a XIX. század elején a humoros elem még mindig Szent Szofronij

ра не познава смеха. Смеха не познава и времето на св. Софроний. Както се знае, Вторият видински сборник остава в ръкопис. В ръкопис остава и „Житие...“-то, което също е разказано чрез смешното и на места абсурдното. Както вече беше отбелязано, единствената книга, която св. Софроний отпечатва, е „Неделникът“. Тя е сборник с проповеди и присъствието на смеховото в нея е недопустимо.

Явно е, че в началото на XIX век смеховото все още е в периферията на книжовните текстове на св. Софроний, че все още то не е част от културата на времето, или обратно – културата в това време не допуска в своето публично пространство присъствието на смеховото. Това е обяснимо. В началото на XIX век светската култура на Българското възраждане все още не е построена. Тя – според природата си – предполага присъствието на смеховото, осмиването на явленията от света и човека.

През 1844 г. Христки Павлович превежда и издава в Будим „Баснословие Синтипи Философа“, а през 1854 г. Найден Йоанович го преиздава.⁵ Явно едва в това време книгата има вече своята публика и своята светска необходимост.

Християнството и – в най-широкия смисъл на думата – християнската култура не предполагат смях. Не предполагат осмиването на творението и на тварната природа на човека, създадена подобна на Божията. Не предполагат осмиването на Твореца, защото Бог поругаван не бива. Така в изданията в Синодално издателство през 1989 г. по повод 250-годишнината от рождението на св. Софроний Епископ Врачански юбилеен сборник „Катехизически, омилетични и нравоучителни писания“ от Втория видински сборник са приложени само два текста – „Краткое нравоучение“ и „Слово за поставление нового архиерея“. Смехът също не е част от светостта.

Разказаните като анекдоти сюжети за „лукавите“ жени във версията „Митология Синтипи Философа“ на св. Софроний имат предвид прелюбодеянието, наричано от него също така „конский бяс“, „конский похот“, „курварство“ и пр. По проповедите и поучителните слова, в зависимост от това, на какво проповедникът спира вниманието си, защото проповедта е подвижна и се наглася съобразно онова, което е най-очевидно и проблемно в обществото, могат да се възстановят битовата и нравствената картина на времето. Повече от измамените мъже са търговци.⁶ Със сигурност търговецът в онова време представя културата на града. Той е положителен социален герой на времето. В неговите ръце е ценността на

5 – ТЕКСТОЛОГИЧНАТА СЪПОСТАВКА между превода на св. Софроний и превода на Христки Павлович би била интересна с оглед на разбирането на отношението към смеховото в началото и в средата на века.

6 – ДАЛИ ТЕ СА ТЪРГОВЦИ и в гръцкия протограф на книгата, гали, бидейки търговци, те подхождат към социалната ситуация от началото на XIX век, или са пригодени да са търговци от св. Софроний,

е отделен въпрос.

7 – ПАРИТЕ са основна тема в „Житие...“-то.

8 – ПРИМЕРИ от подобен род могат да бъдат прочетени на много места още в книгите на Стария Завет. Причината за разделянето на две царства след цар Соломон, при цар Ровоам, на Палестина са парите. Овладяването им предполага светско поведение. То обаче е различно от поведението, следващо нравствения закон.

иродални съвегеинек периферията на св. Софроний. Както се знае, Вторият видински сборник остава в ръкопис. В ръкопис остава и „Житие...“-то, което също е разказано чрез смешното и на места абсурдното. Както вече беше отбелязано, единствената книга, която св. Софроний отпечатва, е „Неделникът“. Тя е сборник с проповеди и присъствието на смеховото в нея е недопустимо.

1844-бен Hрисзтаки Pavloviс lefordította és Budán kiadta a *Szintip filozófus mitológiájá-t*, majd 1854-бен Najden Joanovics újra.⁵ Nyilvánvalóan a könyv csak ekkor találta meg közönségét és világi törvényszerűségét.

A kereszténység és a szónak a legtágabb értelmében vett keresztény kultúra nem feltételezi a humort. Nem feltételezi az Isten képmására teremtett ember alkotásainak és teremtmény mivoltának kifigurázását. Nem feltételezi a Teremtő kifigurázását, mert az istenkáromlás lenne. Ezért a Zsinati Kiadó 1989-es, Szent Szofronij Vracsanszki püspök születésének 250. évfordulója alkalmából megjelentetett, *Katechetikus, homilikus és erkölcsnemesítő írások* című kötetében a *Második vidini gyűjtemény*-ből csupán két szöveg szerepel: a *Rövid erkölcsstanítás* és a *Szentbeszéd új főpap beiktatásakor*. A humor nem része a szentségnek sem.

A *Szintip filozófus mitológiája* Szent Szofronij alkotta verziójában anekdotaként elbeszél, „ármányos“ asszonyokról szóló történetek a bujaságról szólnak, amelyet a szerző „ló-veszettségnek“, „lóparáznaságnak“, „kurvázkodásnak“ stb. is nevez. A prédikációkból és példabeszédekből, attól függően, hogy mire irányul a szónok figyelme, mivel a prédikáció rugalmasan illeszkedik a társadalom legszembetűnőbb problémáihoz, rekonstruálható a kor hétköznapi és erkölcsi képe. A becsapott férfiak legtöbbször kereskedő.⁶ Bizonyos, hogy a kereskedő abban az időben a város kultúráját képviseli. Ő a kor szociálisan pozitív hőse. Az ő kezében van a kor értéke – a pénz. A kereskedő támogatja a kultúrát, a könyvkiadást. Amint a nagytiszteletű Paiszj írja, a kereskedő értékes és tiszteletre méltó személy a társadalomban, a társadalmi elit része. A pénz és a társadalmi elitez tartozás tudata új identitással is felruházta.⁷ Eszerint a kereskedő ismeri a saját értékét, az érték pedig megköveteli a maga szabadságát is. Ez természetesen vezet az erkölcsi tér torzulásához – a világi igazságokba vetett bizalom miatt.⁸ Bizonyára az új városi kultúra, nem pedig a kereszténység normái szerint már megvalósulhatott a személyes viselkedés bizonyos szabadsága. Teret nyert az emberközpontúság, amelynek szellemében lehetővé váltak a pillanatnyi érzelmkitörések, nyomukban pedig az érzéki vágyak is. Így ezekben az anekdotikus, bolgárosított történetekben az asszonyok és az őket szerető férfiak ármányos cselekedeteiről olvashatunk.⁹ A félrelépés és a családi hűség láthatóvá tételét

5 – SZENT SZOFRONIJ FORDÍTÁSÁNAK és Hrisztaki Pavloviс fordításának összevetése érdekes volna abból a szempontból, hogyan viszonyulnak humorhoz a század elején és közepén.

6 – HOGY A KÖNYV görög előzményében is kereskedő-e, és ha kereskedő, a XIX. század eleji szociális szituációnak megfelelnek-e, vagy Szent Szofronij alakította őket kereskedőkké, az külön kérdés.

7 – A PÉNZ alaptéma az *Életírás*-ban.

8 – HASONLÓ PÉLDÁK olvashatók sok helyen már az Ószövetség könyveiben is. Palesztina Salamon király utáni felosztásának oka Roboám király idejében a pénz. Megszerzése világi viselkedést feltételez. Ez azonban különbözik az erkölcsi törvények szerinti viselkedéstől.

9 – AZ ANEKDOTA a XVIII. század második felében válik az orosz kultúra részévé.

времето – парите. Търговецът спомоществува културата, книгоиздаването. Както пише и преп. Паисий, търговецът е ценен и почитан в обществото, той е част от неговия елит. Парите и съзнанието за принадлежност към елита на обществото му създават и нова идентичност.⁷ Според нея търговецът знае своята ценност, а ценността иска и своята свобода. Това естествено води и до изкривяване на нравственото пространство – поради доверието към светски истини.⁸ Според нормите на новата градска култура, а не според нормите на християнството, вероятно вече е била допускана известна свобода на личното поведение. Била е допускана антропоцентричност, по правата на която са били възможни и мимолетните пориви на емоциите, а след тях и щенията на плътта. Така в тези анекдотични побългарени разкази четем за деянията и лукавствата на жени и на обичащите жените мъже.⁹ След прелюбодеянието и след създаването на видимостта за семейна вяръност, бракът се превръща в подобие и в проблемен живот, тъй като той вече е изместен встрани от предназначението и замисъла си. Участници в анекдотичното събитие в „Митология Синтипа Философа“ са също сребролюбиви баби, а и врачки, с което, показано от друга гледна точка, лукавството се удвоява.

Въобщо анекдотичното в „Митология Синтипа Философа“ е отнесено не към добродетелността, а към отклонението от нравственото правило. Така чрез смеха не се осъжда човекът, а се показва отношение към отклонението от нравственото правило. И това отклонение се отстранява чрез смеха.

Смехово е отношението към подобията въобще във времето на XIX век – в много текстове, като „Ловчанският владика...“ на Теодосий Икономов, „Контето“ на Петко Р. Славейков, в прозата на Любен Каравелов и Христо Ботев.

И така, анекдотът в „Митология Синтипа Философа“ е в периферията на книжовността на св. Софроний. В началото на века смехът още не е станал част от културата на Българското възраждане. Причината за това е, че в това време културата все още няма светски характер и не е отделена от християнството. Смеховото в „Митология Синтипа Философа“ е ориентирано към показването на примери за отклоненията от нравственото правило.

көветөен а һазассаг ләтсәттә әс проблемәс әлеттә вәлик, мивел ередети ренделтетәсәһә әс әртелмәһәһә кәпест мәсодлагоссә вәлик. А *Сзintip filozófus mitológiája* анекдотикус сзелек-мәненәнек рәстзтевөи а пәнзәһес өрегассзоньок ис, акик мәрәсзт жавасассзоньок, әзәлтәл, мәр сзепонтбөл нәззеве, әз әрмәнь меккәттөзөдик.

Егәсзәһен веве а *Сзintip filozófus mitológiája* анекдотикуссәһә нем а жө сзәндәкрә, һәнем әз әркөлсә сзәбәльоктөл вәлө әлтәрәсрә вонәткөзик. Әһә а невәтсәгәссә вәләс нем әз әмберт итәли әл, һәнем әз әркөлсә сзәбәльоктөл вәлө әлтәрәс мекитәләсәт мутәжә фәл. Әз әлтәрәс а невәтсәгәссә әрежәвәл күсзөбөһөһөтө кә.

Әлтәләһән а XIX. сзәзәд һуморрәл вәсзөнүл а кәпмүтәтәһөһө сөк сзөвөгбән, мнт Теодосзй Икономов *Lovecsi püspök-e*, Petko R. Szlavejkov *Piperkóc-e*, Ljuben Karavelov әс Hriszto Botev прозәжә.

Әһә тәһәт а *Сзintip filozófus mitológiája* анекдотизмусә Сзент Сзөфроний мункәссәһә гәнәк перифәриәжән тәләһәтө. А сзәзәд әлөжән а һумор мөк нем вәлт а болгәр үжжәсзүлөтәс културәжәнәк рәсзәвә. Әннәк әз әз өкә, һөкү әббән әз идөбән а културә мөк нем вәләги жәлөгү әс нем вәлик әл а керәсзтәнәсәгтөл. А *Сзintip filozófus mitológiája* һуморә әрә ирәньүл, һөкү пәлдәкөн керәсзтүл мутәссә бә әз әркөлсә сзәбәльоктөл вәлө әлтәрәст.

Csikhelyi Lenke fordítása

СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

Из „Митология Синтина Философа“

SZOFRONIJ VRACSANSZKI

Szintip filozófus mitológiája. Részletek

ДРУГОЕ ПОКАЗАНИЕ

Слушай, царю и другое показание да скажа на державие твое: человек някой имаше една птица, що думаше человеческий язык, що са назовава папагалон. И тая птица держаше я ония человек у кафез, у научил я беше, та му вардяше у дома стоката. И вече, като знаеше да говори человеческий язык, поръчаше ѝ харно да гледа, коги удалечй отнякъде от дома своего. И жената му що чини и що уработи, он да му скаже. Тако оний человек като поръча на папагало, и отиде по свой кяр. Като отиде, тогиз начена някой человек да приходи у дом его скрито и курвяше сас жената му. Ала това знаеше и слугинята. По време като се върна оний человек от кяр свой, попита папагала:

– Видя ли нещо жената моя да дума сас някого или стори нещо?

И папагало той час начена да му казува ще е унила жената му: като всяка ноц дохождаше някой на име Миху и курвяше с нея. Това като чу ония муж, прекла го зло внутри на сердцето му и разгневи са и не хочеше вече да спи и да се смеси сас жената своя. Ала жената фърляше кабахат на слугинята, како е она сказала вся на мужа ея, и призова я и гневно ѝ думаше:

– Воистина ти си казала на мужа моего вся, що учиних аз сас оного Михи.

А слугинята се заклинваше, почто аз не съм рекла на господаря моего нищо весма, ами да знайш како му папагало казува явно вси работи.

Като чу жената това, мисляше какова майстория да учини, та да покаже папагала лож. Като прииде другая ноц, узе тая жена птицата сас кафеза и занесе я у тая одая, гдето спи, и такова майстория измудри тая лукавая жена. Близо при кафезу тури една ручная воденица и въртеше я, та са чуяше гласо ѝ като гром. И положи пред папагаловите очи едно огледало и прикри му очите да не гледа на друга страна, токмо у огледалото, и видяше му са, като че са бляска молние. И още обеси един наквасен мокър сюнгер над главата му и капяше течаща вода на него. И мняше ся на папагало, како вся тая ноц дожд валеше, и от много бляскание и гром скри са папагало у кафезу у един рог. На утре дойде онуй мъж при него и питаше птицата що видя тая ноц, а тия му рече:

– Тая ноц толкоз дожд беше и гром, и бляскание, та мя не остави да видя що би тая ноц.

Тогива ония муж, като чу тая реч от птицата, мисляше сас ум свой и думаше у себе си: „Воистину у тая птица, каквото гледам що говори, не има у нея ни една работа истина, но вся щото дума, за вся го лож нахождам, почто тая ноц не има нищо, ни гром, ни бляскание, ни дожд. Спроти това ѝ зарад жената ми щото дума, лъжа е.

Тако тая лукавая жена таковая лукава майстория учини и прелести мужа своего.

MÁSODIK PÉLDABESZÉD

Hallgass meg, cárom, egy másik példabeszédet is, amelyet elmondok udvari néped előtt: volt egy ember, annak pedig egy madara, mely emberi nyelven szólott, s melyet papagájnak neveztek. És amaz ember kalitkában tartá a madarat, s megtanítá vala, hogy otthon őrizze a portékáját. S amikor immár megtanult beszélni az emberi nyelven, meghagyta neki, hogy mindenre jól figyeljen, amíg ő távol van otthonától. Azt pedig, hogy az asszonya mit tesz és mint viseli magát, megjelentse néki. S amint ezt az ember megparancsolá a papagájnak, elméne a dolgai után. Alighogy elment vala, egy bizonyos ember kezdé titokban kerülgetni a háza táját, kurvázkodván az ő asszonyával. De erről a szolgálóleány is tudott. Midőn dolga végeztével hazatért az ember, megkérdezé a papagájt:

– Láttál-e olyasmit, hogy az én asszonyom beszélt valakivel vagy tett valamit?

Erre a papagáj nyomban elkezdé mesélni, mit cselekedett az asszony: hogy minden éjjel eljöve egy bizonyos Mihú és kurvákoda véle. Midőn amaz ember ezt meghallá, nagyon a szívére vette és iszonyú haragra gerjedt, nem akart már az asszonyával hálni és véle közösködni. Csakhogy az asszony gyanúba fogta a szolgálóleányt, hogy az mondott el mindent az urának, s magához hívatván őt, haragosan mondá:

– Valóban elmondtál az uramnak mindent, amit én amaz Mihóval tevék?

A szolgálóleány pedig esküdözött, hogy „én nem mondtam semmit az én uramnak, hanem tudd meg, hogy a papagáj mondá el az egész dolgot bizonytal”.

Az asszony pedig ezt hallván, azon gondolkodék, milyen huncutsággal tudná bemutatni, hogy a papagáj hazug. Amint eljöve a következő éjszaka, fogta az asszony a madarat a kalitkával együtt, és elvivé ama szobába, ahol az ura aluvék, és ilyen huncutságot eszelt ki a ravasz asszonyság. A kalitka közelébe tett egy kézi malmot és azt forgatá, hogy úgy szólt a hangja, miként a mennydörgés. És a papagáj szeme elé tett egy tükröt, és ellenzöt a szemére, hogy ne nézhessen másfelé, csak a tükörbe, és azt vélte látni, mintha villámok csapkodnának. És még felakasztá egy vizes szivacsot annak feje fölé és folyó vizet csepegtetett rá. És azt hívé a papagáj, hogy egész éjszaka esett az eső, és a sok villámlástól, mennydörgéstől elbújt a papagáj a kalitka egyik zugába. Másnap odajöve hozzá amaz ember, és kérdezé a madarat, hogy mit látott az éjszaka, az pedig mondá:

– Az éjjel annyi eső volt, meg villámlás és mennydörgés, hogy nem láthattam semmit.

Akkor amaz ember, hallván e beszédet a madártól, gondolkodék a maga eszével, és mondá magának: „Valóban, ez a madár, amint beszélni hallom, nincs abban egyetlen igaz dolog sem, ellenben minden szót, amit kimond, hazugságnak talállok, mert az éjjel semmi nem volt, sem égzengés, sem villámlás, sem eső. Ezért tehát, amit a feleségemről mond, az is hazugság.

Így békítette meg ama ravasz asszony huncut módon és csábítással az urát.

СЛОВО ФИЛОСОФУ

– Ето тако, о, царю, чуеш како надви мужа своего тая жена и сас мудрост, и сас разум и птицата прелести, и на мужа своего подсмея са. Тако и мъж ея учини любов сас нея и любеше я, каквото и отнапред. Затова, о, царю, да знайш, почто никои человек не е возможен да разумей женската лукавина и да я надвий.

Това като чу цар от того философа, той час си удерже гнево и намерение свое и повеле да не разсипва сина своего.

ПАКИ ПРИИДЕ ТАЯ ЖЕНА – ЦАРСКИЙ УДАЛИК

Тая жена лукавая, що беше на царя удалик, на утре прииде при царя и предстана сас слези пред него проклятая и тако рече:

– О, царю, това не е праведно, нито е подобно, един пут ко ги буде някой осужденник и приличен за смърт, а ти да го не убиеш той час. Почто, ако не повелейш да убиеш сина своего таковаго беззаконнаго человека, никои вече не има да дерзай и да са надей на царството твое.

ВТОРОЕ ПОКАЗАНИЕ НА ВТОРАГО ФИЛОСОФА

– Имаше една жена, що имаше одного любовника, и любяше го безмерно и он беше един от царските воини. Той воин прати слугата свой при оная жена да му я пита има ли прилягно време да иде годподарят му да спи сас нея. Случи ся на тая злоскопосаная жена похот и полюби оногo слуга и накара го да са смеси сас нея. И това като би, забрави ся оний слуга да са върне при господаря своего. Тогиз ония воин востана и отиде тамо да тражи слуга своего. Като го видя оная жена, позна го и хочеше да скрий слугата негови и рече му:

– Скоро влез ти у внутренната хижа, да тя не найде господар твой тука.

И он наскоро борзо влезем тамо и не видя го господарят му. И ония воин влезе у вонкашката хижа и отиде и смеси са сас оная жена. И като струваше той смешение сас нея, и ония слуга като беше скрит, и напразно довтаса на жената муж ей. И ония курварин и оная курва убоя са да скрий у внутренната хижа оногo война, да не види слуга своего внутри, намисли тоя час другая скопост. Рече на воина ѝ:

– Извади ти сабята си скоро и держ сабята гола в руката си да са покажеш, како сас гнев сердито псуваш мене, и излез из дома нашего, ала не продумвай нищо на мужа моего.

И тако учини ония курварин, каквото го научи оная жена, и держаше гола сабя в руката си и излезе из дома покрай мъжа ея и псуваше жената си:

– За кой себеп прииде той чуждий человек у дом наш сас гола сабя? И защо ты псува?

A BÖLCS IGÉI

– Íme, cárom, hallottad, hogyan győzte le az urát amaz asszony részint bölcsességgel, részint józan ésszel, a madarat is becsapta, az urát is kigúnyolta. Így az ura szerelmeskedett vele és szerette őt, mint azelőtt. Ezért tudd meg, cárom, hogy senki emberfia nem érti és nem képes legyőzni az asszonyi ravaszságot.

Amint ezt hallá a cár a filozófustól, még azon órában megfékezé mérgét és szándékát, és nem kívánta elemészteni önnön fiát.

MEGINT ELJÖN AMAZ ASSZONY – A CÁR ODALISZKJA

Ama ravasz asszony, aki a cárnak odaliszkja volt, másnap eljőve a cárhoz, s könnyes szemmel állt oda szegény cár elé, mondván:

– Ó, cárom, ez nem igazság, nem is illendő, hogy ha egyszer valakit elítéltek és méltó a halálra, te azt nem öleted meg abban az órában. Mert ha nem kívánod megöletni fiadat, ama törvénytelen embert, senki nem mer többé bízni a te cárságodban.

A MÁSODIK BÖLCS MÁSODIK PÉLDABESZÉDE

– Volt egy asszony, akinek vala egy szeretője, és mérhetetlenül szerette őt, az pedig a cárnak egyik katonája vala. Ez a katona elküldé szolgáját amaz asszonyhoz, hogy megkérdezze, vajon alkalmas-e az idő arra, hogy az ő ura elmenjen hozzá és véle háljon. Kedve támadt e minden hájjal megkent asszonynak ama szolgálával szerelmeskedni, és arra készteté, hogy közösködjön véle. S amint ez megesett, a szolgál elfelejtett visszatérni az ő urához. Akkor ama katona felkele és elméne oda a szolgáját megkeresni. Az asszony, amint meglátta és megismerte, nyomban el akarta bújtatni a szolgát, és mondá neki:

– Menj be hamar a belső házba, nehogy az urad itt meglásson.

És az hamar beméne oda, és nem látá meg őt a gazdája. És a katona, a külső házba bemenvén, ott szerelmeskedett az asszonnyal. És amint éppen közösködött véle, és a szolgál el volt bújtatva, hirtelen hazaérkezett az asszonynak férje. És ama kurva félt a belső házban elrejteti a katonát, nehogy meglássa a szolgáját odabent, nyomban kigondolt tehát egy másik furfangot. Azt mondá a katonának:

– Vond ki hamar a kardodat és tartsd kezvedben a meztelen szablyát, mutatván, hogy mérges haraggal átkozol engem, s úgy menj ki a házunkból, de ne szólj semmit az uramhoz.

Úgy is tett az a kurvapécér, amint az asszony kitanította, és meztelen szablyával a kezében kirentott a házból, el a férj mellett, s közben átkozta az asszonyt.

– Ugyan mi okból jött ki ez az idegen ember a mi házunkból kivont szablyával? És miért szidalmazott téged?

Ám az asszony nagy ravaszsággal válaszolt, és mondá neki:

Ала жената сас голямо лукавство отговори и рече му:

–Тоя сиромаш чуждий слуга убоял са от господарят си, като го гони гневно сас гола сабя в ръката му, и побягна, та са скриј у дом наш, почто са убоял да не го посече. И аз като му забраних да не влезе внутре у дома нашего, затова стояше на вратата сас гола сабя, каквото го и сам ти видя, и псуваше ма са гняв.

Тогиз муж ея попита я:

– Та где ѝ слугата?

А тия рече:

– Внутрешната хижа го скрих.

И мъж ей излезе вон да види онога воина отиде ли си и като видя, че го не има, тогива са върна и видя онога слуга и рече му:

– Видиш ли какво ти добро стори жената моя, по сеги иди си у добър час, почто си отиде господар твой.

И обърна са къмто жената си и рече ѝ:

– Ето, сеги разумях аз како голямо добро учини ти на того чуждаго сиромаша.

Видиш, а, царю, како со дерзновение показание казувам на твое державие, почто не е подобно да повярува някой на такива прелестни жени думата и пронирството.

Такива речи като чу цар от философа, повеле да не убива сина своего.

И ПАК ПРИИДЕ ОНАЯ ЛУКАВАЯ И ЗЛАЯ ЖЕНА ПРИ ЦАРЯ

А оная лукавая и злонравая жена, како не хоче да убий сина своего, дойде пак третия ден при царя и рече му:

– О, царю, твоите мудрейшини советници философи, они са луди человеци и злокопостни и борят са да тя сторят голямо зло. Ами послувай едно показание.

И ОЩЕ КАКО ПРИИДЕ ЖЕНАТА ПАК ПРИ ЦАРЯ

Ето тая лукавая жена след три дни пак предстана при царя и нож держеше в руке свои и рече му:

– О, царю, ако не хочеш да ми отмъсиш (интикамисаш) от сина своего, да знайш, како сас тоя нож ще заколя себе си и надея са на Бога, почто ща победа разума на твоите душмани философи и советници, каквото било станало на одного царскаго сина сас таквиз философи и советници бащини му.

Той цар имал син и сгодил го за една девойка, що е била на другий царя дъщеря. После на девойката отец ей пратил хабер на онога царя и рече:

– Да пратиш зятя ми до нас да учиниме и да направиме сватба и коги свершиме сватбата, тогава пак да си иде при вас.

И отец повле на сина своего да иде при тестя си.

– Ez a szegény idegen szolga rettegett az urától, aki dühösen kergette őt kivont szablyával a kezében, s ide menekülvén elbújt az otthonunkban, mert félt, nehogy lekasabolják. És minthogy én megtiltottam urának, hogy belépjen a házukba, ezért állt az ajtóban meztelen karddal, amint magad is láttad, s mérgében átkozott engem.

Akkor az ura megkérdezte:

– És hol van a szolga?

Az asszony pedig mondá:

– A belső házban bújtattam el.

Az ura kiment, hogy megnézzé, elment-e már a katona, és amikor látta, hogy nincs ott, visszajött, és meglátván a szolgát, mondá:

– Látod-e, milyen jót tett veled a feleségem, de most menj Isten hírével, menj az urad után.

S az asszony felé fordulván mondá:

– Lám, most megértettem, milyen nagy jót tettél ezzel a szegény idegennel.

Látod-e, cárom, milyen vakmerő példabeszédet mondok a te országodról, mert nem illendő, hogy higgyn valaki az ilyen kéjvágó asszonyok szavának és ármánykodásainak.

Midőn a cár ilyen beszédeket hallott a bölcseitől, többé nem kívánta megöletni önnön fiát.

ÉS MEGINT ELJÖVE AMA RAVASZ ÉS GONOSZ ASSZONY A CÁRHOZ

Ama ravasz és rosszindulatú asszony pedig, midőn a cár nem akará megöletni fiát, megint eljőve a cárhoz a harmadik napon, és mondá neki:

– Ó, cárom, a te legbölcsebb tanácsadó filozófusaid bolond emberek és rosszakarók, és nagy gonoszságot terveznek ellened. De hallgass meg egy példabeszédet.

ÉS ÚJRA ELJÖVE AZ ASSZONY A CÁRHOZ

S ama ravasz asszony három nap múlva megint odaállt a cár el, s kést tartván kezében így szóla hozzá:

– Ó, cárom, ha nem kívánsz miattam bosszút állni fiadon, tudd meg, hogy ezzel a késsel ölöm meg magamat, és bízom Istenben, hogy ugyanúgy győzni fog a józan ész a téged sanyargató bölcsek és tanácsosok fölött, miként történt vala egy másik cári fiúval meg az atyja illetén bölcseivel és tanácsosaival.

Ennek a cárnak vala egy fia, akit eljegyzett egy leánnyal, aki egy másik cárnak leánya vala. Azután a leány atyja híradást küldött ama cárnak, és mondá:

– Küldd el hozzánk a vőmet, hogy előkészítsük és megtartsuk a lakodalmat, és midőn bevégezzük azt, vissza fog térni hozzád.

S az atya megparancsolá fiának, hogy menjen el az apósához.

Vala a cárnak egy bölcs tanácsadó filozófusa, s annak megparancsolá, hogy utazzon

Имаше цар едного мудрейшаго советника философа и повеле му да иде заедно сас царскаго сина. И отихождаха и человеци сас философа и сас царскаго сина на пут оний, и ожадняха, ала не можаха да найдат вода да пият. По случение найдоха тамо един кладенец, що имаше тоя кладенец такова естество: кой муж пиеше от тая вода, той час са преобразяваше и станваше жена. Ала онуй царский мудрейший философа и советник знаяше на този кладенец естетството, ала не хочеше никому да каже. Но тъкмо рече философа на царева того сина едно ласкаение:

– Почакай ти тука на кладенецо да идем ний найпред, да видим кой пут равен, у него да поидем.

И остави философа тамо царскаго сина сам на кладенецо. А он са върна назад при царя отца его и рече на царя думи лживии и скорбнии:

– О, царю, горко нам и мене, и на сина твоего, почто детето твое изяде аслан, на пут като отхождахме.

А царския син чакаше тамо на кладенецу и от голяма жад като горяше, пи от тая вода, като не знаяше, и той час стана жена и падна у голямо удивление какво да стори.

Ето един человек прииде тамо и попита того царева сина:

– Отгде си ти? И чий си син?

Тогива му отговори он и рече:

– Аз есм еди-кого царя син и по повеления отца моего отхождам при еди-кого царя да учиня сватба моя сас дъщеря му. Ами що имаше сас мене человеци, отидоха напред и аз удалечих от них и загубих са и като ожаднях, пих от тоя кладенец вода, ала ето той час станах жена, каквото мя и гледаш.

И ония человек, като чу тия речи, много го аджидиса и рече му:

– Аз да ти сторя едно голямо добро, аз да са преобразя наместо тебе жена да буда и да тя чакам четири месеца, докле ти совершиш сватбата. Ами перво са заклени сас клятва, коги са совершат четири месеци, како ще дойдеш пак тука да си вземеш женския образ.

Тако царския син закля ся на онога человека, како ще пак да прииде при него без изречение. И спроти това ония человек стана жена и показа на цареваго сина пута и отиде при тестя своего и учиниха сватба.

Като са минаха четири месеца, помену царския син обещание свое, що са обеща на онога градинаря сас клетва, и востана и отиде при него и найде го спроти женское естество кормяста. И рече му:

– Како мога аз наместо тебе да стана пак жена? Почто ти като мя найде на кладенецу, аз по естетство женское бях девойка. А ти си сеги жена непраздна, кормяста.

И сас тая хората надви царския син градинаря и дойде си при отца своего сас голяма радост. И сказа на отца своего това вся вещь, що пати на пут от того злаго советника и философа. Тогива са цар разгневи на того злаго советника и повеле

едно сас царскаго сина. И отихождаха и человеци сас философа и сас царскаго сина на пут оний, и ожадняха, ала не можаха да найдат вода да пият. По случение найдоха тамо един кладенец, що имаше тоя кладенец такова естество: кой муж пиеше от тая вода, той час са преобразяваше и станваше жена. Ала онуй царский мудрейший философа и советник знаяше на този кладенец естетството, ала не хочеше никому да каже. Но тъкмо рече философа на царева того сина едно ласкаение:

– Върж тут а кúтнъл, миг ми елóремегýнк, мегтудни, мелик аз егыенес úт, хогý азон жържунк.

Éс отхугýа а филозóфус а цари фиúт а кúтнъл. Ó pedig visszaméне а църхоз, éс ilyen hazug éс бántó szavakat monda néки:

– Ó, cárom, jaj nekúнк, nekem is meg а fiadnak is, mert а те gyermekedet megette egy oroslán аз úтон.

А цар fia pedig ott várт а кúтнъл, s amint éгетé а nagy forróсáг, ivott а vízből, nem tudván semmiről, éс azon óрáбан asszonyá válтозék, éс nagy töprengésbe esék, mit tegyen.

S lám, jöве egy ember s kérдезé:

– Honnan jövéл? S kinek а fia vagy?

Ekkor ő felele, mondván:

– Ennek éс ennek а църнак fia vagyok, éс atyám parancsára megyek ehhez éс ehhez а църхоз megúлни а lakodalmamat annak leányával. De amaz emberek, akik velem valának, elóременéнек, eltávolodtam tőlük s eltéведék, s midőн megszoмjajztam vala, ittam vala eme kút vizéből, s lám, még azon óрáбан asszonyá válék vala, amint láthatod.

Éс amaz ember, hallván e szavakat, nagyон megszáнта őт, s mondá:

– Teszek én veled egy nagy jót, átválтозom én, хогý helyetted asszony legyek, s itt várлак néгý hónapig, хогý bevéгезд а lakodalmat. De előбб esküdj szent esküvéssel, хогý amint а néгý hónap eltelik, visszatéрсз ide éс felveszed úжра а nőи alakot.

А цар fia megesküvéк amaz embernek, хогý zokszó nélkül visszatér hozzá. Éс akképp lőн, amaz ember asszonyá válт, megmutatá аз utat а цар fiának, аз elméне аз apóсáхоз, éс megúлтék vala а lakodalmat.

А néгý hónap eltelvén, а цар fia emléкезék íгéретére, amit esküvel íгéрт volt ama kerтésznek, s föлиндула éс elméне hozzá, s ott taláлта nőи мивóлтáбан, viselőсен. Éс mondá néки:

– Hогýan lehetnék én helyetted úжра asszony? Hiszen amikor те itt találtál engem а кúтнъл, nőи valóмбан, leány valék. Те azonban asszony vagy most, s viselőс.

Ezen szavaival а цар fia meggyőзте а kertészт, s nagy öróммел téрт haza atyjáхоз. S elmonda atyjának mindent, amit аз úтон szenvednie kellett ama gonosz tanácsos éс филозóфус miatt. Ekkor а цар haragra gerjedт ama gonosz tanácsos ellen, éс megparancsolá, хогý öljék meg. Íгý én is, cárom, Isten adjon nekem erőt, reméлек, хогý bosszút állhatok eme ravasz éс gonosz bölcseiden éс tanácsadóidon. Éн megölóm magam éс а те lelкeden száрад а бűн, mert nem állsz bosszút miattam fiadon, amint аз illendő volna. Mert ő eróсakkal akart engem meggyalázни, nagy széгýent éс nagy bajт akart okozни nekem.

Akkor а цар, hallván аз asszony eme szavait megparancsolá, хогý eméсзék el fiát.

и убиха го. Тако и аз, царю, Бог мой ще подаде мене сила и надея са да отмъстя на тия лукавии и зли советници и философи твои. Ето аз ща ся убия и ще буде себеп и грях отгоре на твоята шия, почто не хочеш да мя отмъстиш от сина твоего, каквото е подобно. Защо той мене хочеше сас сила да мя осрамоти и хочеше да мя учини голям срам и голям резиллик.

Тогива цар, като чу туя думи от жената, повеле да умъртви сина своего.

ПОКАЗАНИЕ НА ТАЯ МЛАДАЯ ЖЕНА

– Един млад момък видя мя и от много любов поиска да са смеси сас мене, ала аз го не послушах, затова са боя и аз сеги да не патя никак тако и аз, каквото тоя сирота патила. Ами, о, мати моя да востанеш и скоро да течеш и да найдеш онога момка и по-моли му са да дойде при мене и ти, що ищещ, да го имаш готово от мене. И бабата рече:

– Аз да сторя волята твоя и ща да ида да го найда, а ти востани горе и украси дом твоя и наготви са за смешение сас онога момка.

И тогива востана оная младая жена и украси и накити дом свой, и одра постла, и наготви добро ястие за вечеря. А оная подводница отиде да тражи онога момка, ала не можи да го наиде. Ами наиде другий момък наместо и рече му:

– Ела след мене.

Ала той я попита:

– Где мя заводиш?

И тя му рече:

– Заводям тя при една млада. У една хижа, що е украсена и наготвена, що седи тамо една красна и предобра невеста, що роса капе от лицето ѝ и от устните ѝ и сас една прилика да спиш сас нея.

И оная момък повярува на тая баба думите и отиде след нея. И тия идяше напред и заведе го у една хижа внутри. А тия била на того мужа жената самая. И той мъжа, като видя, както отиде на своята хижа, смете ся и думаше у себе си: „Каквото са гледа, тая работа е струвала жената ми всякога, откакто излязох аз оттука.“

И влезе он и подводницата у дом внутри и седнаха горе на одра. А оная младая невеста, като видя, како е мъж ся, и сас добра майстория намисли той час да учини сплетение и лщение. И той час скочи горе и положи руцете свои верх мужа своего без никаков срам, и фати му лицето, и бияше ся главата, и сас слези думаше:

– О, безчинний и непостоянный человек, това ли ѝ твоето обещание, що сторихме един сас другий? Това ли ѝ, ща са верза ти сас клятва? Нели са ми обеща докле са върнеш на дом твой, ами като са никак ти не вразуми за това, ами да мя излъжеш, та да пойдеш ти след волята и след думата на тая баба.

И оная муж подиви ся на такова женское безсрамство и рече ѝ:

– Що е това твое намерие, що пати ти днес, о, жено?

AMAZ IFJÚ ASSZONY PÉLDABESZÉDE

– Egy ifjú legény meglátott engem, és nagy szerelmében egyesülni kívánt velem, de én őt meg nem hallgattam, ezért félek most én is, nehogy megjárjam, mint amaz árva lélek. Kelj fel tehát, ó anyám, és siess megtalálni ama legényt, kérd meg, hogy jöjjön el hozzám, és bármit kérsz, megkapod tőlem.

S így szóla az öregasszony:

– Teljesítem kívánságodat, és elmegyek, hogy megtaláljam, te pedig menj fel és csinósítsd ki a te házat, és készülj az egyesülésre ama legénnyel.

Fölméne amaz asszony és kicsinosítá és feldíszíté otthonát, az ágyat megvetette, és finom ételt készíte vacsorára. Ama kerítőnő pedig elméne megkeresni ama legényt, de nem lelé. Talált azonban egy másik férfiút helyette, és mondá neki:

– Jer utánam!

Ő azonban azt kérdezé:

– Hová vezetsz?

Az asszony pedig mondá:

– Elvezetlek egy ifjú nőhöz. Egy feldíszített és felkészített házba, amelyben vár egy szép és jó menyecske, akinek harmatfriss az arca és az ajka, és alig várja, hogy véle hálj.

És ama férfiú elhitte az öregasszonynak szavait és elméne utána. Az pedig előrement és bevezeté őt egy szobába. S ott vala a férfinak tulajdon felesége. A férfi pedig, amint észrevehé, hogy saját házába jöve, gondolkodóba esett, és így szóla magában: „Amint látom, ezt tette a feleségem mindig azóta, hogy elmentem innen.”

S beméne a kerítőnővel a ház belsejébe s leült odafönn az ágyra. Az ifjú menyecske pedig, amint látta, hogy a férje az, fondorlatos ésszel abban a minutumban kigondolta, hogy veszekedést és szemrehányást rendez. És nyomban felugrott és kezet emelt az urára szégyentelenül, arcon ragadta, verte a fejét, és könnyezve mondá:

– Ó, te szégyentelen és csélcsap ember, hát ezt ígérted, amikor egybekeltünk? Ez az, amire esküvel esküdtél? Nemde azt ígérted nekem, hogy hazatérsz az otthonodba? De erre egyáltalán nem is gondoltál, csak arra, hogy engem megcsalj, és jöttél a vágyaid meg amaz öregasszony szava után!

Ama férfi pedig elámult vala emez asszonyi szégyentelenségen, és mondá:

– És neked mi vala ma a szándékom, asszony?

Az asszony így felelt:

– Ma tudtam és értettem meg, hogy megérkeztél a kaputoronyhoz, és ki akartam próbálni, tartod-e az esküt, melyet egymásnak adtunk, felékesítettem és feldíszítettem önmagam és az otthonunkat. S gondolva egyet elküldém vala hozzád emez öregasszonyt, hogy általa kitudakoljam az elmédet és lássam, tartod-e magad az eskühöz, amelyet tettünk, és lám, e mesterkedéssel kiismertelek téged, hogy mindig vétkezel és semmibe veszed az esküvést. Ezért a mai naptól fogva nem kívánlak már férjemül.

A férfi pedig mondá:

И она отговори:

– Аз днес чух и разбрах, како си приишел до калето на портите, и исках да те изпитам дали стоиш на оброку, що го сторихме, и накитих и украсих себе си и дом наш. И помислих, та пратих тая старица към тебe сас нея да изпитам ум твой и да видя дали вардиш оная клетва, що я учинихме, и ето сас тая майстория познах тебе, почто всякоги престапуеш и не брежиш клетвата. Спроти това вече от днес не хочу да те имам за муж.

А он ѝ рече:

– О, жено, аз много размишление имах на тебе, чоти, като те видях накитена и готова за смешение мужское, и такова вещь мнeх, почто курвиш сас чуждий муж. Ала като думаш да мя изпиташ, затова си и учинила това, и аз сеги да изяви моя ум. Тако би тая работа, та пойдох аз след бабата, зарад да видя дали те у моя дом призовава или у чуждий.

Ала жената чиняше себе, како не верува тия речи на мужа своего, и огорчаваше ся и скорбяше и тако начена да си бий лицето и да си раздира дрехите и думаше, како вече не верувам твоята клетва, почто една истина не има у тебе.

Такова майстория чиняше на мужа своего и за многое време показуваше себе си, како е сердита зарад тая работа. Докле похарчи много жълтици муж ея, та ѝ направи златия дрехи и хариза ѝ ги тогина учиниха любов.

Сега познай от това, о, царю, от такова показание, почто ни един человек не е возможен да надвий женския лукавия сплетения.

Това като чу цар от четвертаго философа, а повеле да го (не) умертви сина своего.

И ОЩЕ КАКО ПРИИДЕ ПАК ТАЯ ЦАРСКИЯ И УДАЛИК ЖЕНА ПРИ ЦАРЯ

Той бесний удалик разумя, како са разкая цар и не хоче даубий сина своего, затова прииде пак при царя и держаше в руцете свои един снопец билие отровное и рече му:

– О, царю, ето держа в руцете мои това биле, що е отрова смертная, заклинам са в Бога живаго, ако ми не отмъстиш от сина своего и да го не убиеш, почто мя безсрамно похули, като стоях аз да буда целомудрена (разихлийка) жена, ще пия от това биле и ще умра насила и Бог ще отмъсти от тебе и тоя суд ще буде непростен на тебе. И ще патя и аз, каквото патила една свиня.

И ДРУГОЕ ПОКАЗАНИЕ

Имаше един человек сас ум лукав, а по естество свое безчинний курварин и где чуюше някоя доброличная красная жена, учиняше всякая скопост и смешае са сас нея. Чул зарад една жена, како е добролична и красна, и отиде про нея и много ѝ

– Ó, asszony, nagyon félreértettelek téged, mert amint így megláttalak, felékesítve és készen a férfival való egyesülésre, azt gondoltam, hogy idegen férfiakkal kurválkodom. De, amint mondtad, próbára akartál tenni és azért tetted ezt; tehát én is elárulom, mi volt a szándékom. Úgy áll a dolog, hogy azért jöttem az öregasszony után, hogy lássam, a saját házamba invitál-e, vagy a máséba.

Az asszony azonban úgy tett, mintha nem hinné urának eme szavait, kesergett és bánkódott, az arcát kezdé csapkodni és a ruháit megszagatni, és azt hajtogatta, hogy nem hisz immár az esküvésnek, s hogy az urának egyetlen szava sem igaz.

Ilyen fondorlatot vitt véghez az urával, és hosszú időre haragosnak tette magát a dolog miatt. Mígnem az ura sok aranyat költött rá, aranyos ruhát csináltatott, ajándékokat vett neki, és akkor szerelmeskedtek.

Tudd meg most, ó cárom, ebből a példabeszédből, hogy nincs olyan emberfia, aki képes lenne legyőzni a ravasz asszonyi praktikákat.

Midőn a cár ezt meghallotta a negyedik bölcstől, megparancsolta, hogy ne emésszék el az ő fiát.

ÉS MEGINT ARRÓL, HOGYAN JÖVE ÚJRA A CÁRHOZ AZ ODALISZK

Ama vérszomjas odaliszk, megtudván, hogy a cár magába szállt, és nem kívánja megöletni önnön fiát, eljőve megint a cárhoz, egy nyaláb mérgező növényt tartván a kezében, és mondá:

– Ó, cárom, íme itt tartom a kezemben ezt a halálosan mérgező füvet, és esküszöm az élő Istenre, hogy ha bosszút nem állsz a fiadon és meg nem öleted őt, amiért engem szégyentelenül becsmérelt, mivel megmaradtam tisztességes asszonynak, megiszom e füvek levét és borzalmas halált halok és Isten bosszút áll rajtad és ítéleted nem marad büntetés nélkül. És szenvedni fogok, miként egy disznó.

ÉS MEGINT EGY PÉLDABESZÉD

Volt egyszer egy furfangos elméjű, természetére nézve szégyentelen kurvapécér ember, aki, ha valahol egy jó hírű, szép asszonyról hallott, minden gázságot elkövetett, csak hogy véle hálhasson. Hallotta egy asszonyról, hogy milyen tisztességes és gyönyörű, elment tehát hozzá és nagyon kérlelte, hogy egyesüljön véle. De amaz asszony, a maga bölcsességében, semmiképpen nem hallgatta meg kérését. Ama kurvapécér azonban nem mondott le szándékáról, hanem bément az asszony otthonába és ott letanyázott. És megint, mint korábban, győzködte az asszonyt, de az semmiképpen nem akarta meghallgatni. Elméne akkor egy vénasszonyhoz, és elmondá ama gonosz vénségnek a maga egész szándékát, az pedig azt mondá:

– Ó, ember, hiába töröd magad ennél az asszonynál, mert okos és tisztességes.

A férfi pedig mondá:

– Ha rábeszéled, hogy tegye meg, amit akarok, megadom, akármit kérsz.

са моли да буде сас нея. Ала оная жена, като беше разумна, не приемна му молбата никак. Ала оная курварин не са разкая от своя помисъл, ами отиде у дом ея и кондиса тамо. И пак като и напред застанваше жената за тая работа, ала жената не хочеше никак да го послуша. Тогива он отиде при една стара жена и каза на тая злая баба вся помисъл свою, а тия му рече:

– О, человек, напусто са трудиш ти сас тая жена, почто е тия разумна и почестна.

А он и рече:

– Ако я придумам да мя учини волята, а ти що ми попросиш, аз да ти дам.

И тая злая баба, като чу това обещание, и рече му:

– Аз ща соверша твоето желание, токмо ти течи на пазар и ще найдеш мужа ей, че седи дукяно свое, моли му са да ти продаде доламата, що носи он, и принеси я мене тука.

И он отиде той час на дукяно му и наиде го тамо и рече му:

– Молю те, почто имам намерение да ида далеко на пут, ами да ми продадеш тая дреха да я нося на пут.

И оная, що беше на оная жена муж, продаде му дрехата своя и он я узе и принесе я на бабата. И тия той час отиде на огню и прогори дрехата на три места и рече на момка того:

– Седи ти тука у хижата моя и варди ся да тя не види някой чужд человек.

И тия узе дрехата и отиде у дома на оная младая жена и седе тамо и като щеше да излезе из дома ея, и тури оная дреха по възглавницата на одра мужа ея и похорати мало сас нея и излезе оттамо и отиде в дом свой. Ала оная жена не видя това, нито знаеше що направи бабата. По обедное време прииде на оная жена муж ей да яде хляб и като легна на одра да спи мало, обърна възглавницата да я тури по-високо и видя удолю своята дреха, що я продаде на онога младега человека. Тогива не продума нищо на жената си, но той час востана и фати едно древо и би жената си много. Ала като не знаеше она защо я бий, затова са много огорчи и оскорби и плачеше и излезе от своя дом вон отиде у една хижа, що беше нейна сродница. Ала оная подводница баба чу какво учини оний человек и како бил жена своя и отиде при нея, гдето беше тая невеста, и перво стори себе, како я аджидисва и, второ, й рече:

– Чух, дъще моя, како тя бил мъж твой, и оскорбих ся и аз толкоз са огорчих, и твоя скорб, да веруващ, мни ми са и види ми са, като да е моя.

А жената отговори и рече на бабата:

– Моя муж мене зле мя би, ала не зная за каков кабахат ми учини он това.

А бабата рече:

– Чадо мое, добре да знайш, почто тя направи някой магия, та затова стана тая работа на тебе. Анджа, ако изволиш и ако ти ся види добро, прииди у дома мой и тамо има един доктор много искусен и он може ти учини всякое изцеление,

А гонosz vénasszony, hallván ezt az ígéretet, így szóla:

– Teljesítem a kívánságodat, csak fuss a piacra, ott találod az urát, az üzletében ülve, kérd meg, hogy adja el neked a dolmányát, amit visel, és hozd azt nekem ide.

A férfi pedig nyomban elméne az üzletbe, s ott találván a másikat mondá:

– Kérlek téged, mivel messze nagy útra készülök, add el nekem ezt a ruhát, hogy az úton viseljem.

Amaz pedig, az asszony férje, eladá neki a ruháját és ő elvivé az öregasszonynak. Az pedig nyomban odaméne a tűzhöz és megégeté a ruhát három helyen, és mondá ama legénynek:

– Te csak ülj itt a házban, és vigyázz, nehogy valami idegen ember meglásson.

Azzal fogta a ruhát, és elment véle ama fiatal asszony házába és leült ottan, várva, hogy kilépjen a házból, akkor odatette a ruhát a férj ágyának párnája alá, és beszélgetett vele egy keveset, aztán hazament. De az asszony nem látta ezt, azt sem tudta, mit tett az öregasszony. Délidőben hazatért amaz asszonynak ura, hogy kenyeret egyék, majd ledőlt az ágyára, hogy aludjék egy keveset, s midőn megfordítá a párnát, hogy magasabbra igazítsa, meglátta alatta saját ruháját, melyet eladott vala amaz ifjú embernek. Nem szóla semmit az asszonyának, de még azon órában felkelt és egy botot fogván nagyon megverte a feleségét. Az pedig, nem tudván, miért veri, ezen nagyon elkeseredett, sírt-rítt, s elméne hazulról egy olyan házba, amelyben rokona lakott. Az a vén kerítő pedig, midőn meghallotta, mit tett az az ember, és hogyan verte meg az asszonyát, elment a rokonhoz, akinél az asszony vala, először részvétet színlelt, majd így szólt:

– Hallottam, leányom, hogy megvert az urad, én is elszomorodtam, és olyannyira elkeseredtem, hogy a te bánatod, higgy nekem, mintha az én bánatom volna.

Az asszony így válaszolt a vénségnek:

– Csúnyán megvert engem az uram, de nem tudom az okát, hogy miért.

A öregasszony pedig mondá:

– Gyermeke, jól jegyezd meg, hogy valami rontás van rajtad, azért történt veled ez a dolog. Ha meg akarsz szabadulni és a sorsodat jobbra fordítani, jöjj el hozzám az otthonomba, van ott egy nagy tudású doktor, aki minden bajodból kigyógyíthat, mert mestere a mágikus tudományoknak.

A menyecske pedig megfogadta az öregasszony szavát, mondván:

– Kész vagyok veled menni. Azt akarom, intézd el, hogy a doktor tudománya kibékítsen az urammal, és megkapod tőlem, amit csak kérsz.

S amint este lett, elméne a menyecske az öregasszonnyal együtt annak otthonába, ott ült a kurvapécér, és mondá az öregasszony annak az alávalónak:

– Íme, hálóban a halacska.

És midőn a menyecske be akart menni abba a házba, ahol a doktor ült, az nyomban elkapta, és kedvét töltötte rajta. De az, akit erőszakkal meggyaláztak és megbántottak és elkeserítettek, félelmében és szégyenében egy szót sem szólt, hanem csendben kiméne, és futván futott a rokonaihoz. Másnap ama kurvapécér azt mondá az öregasszonynak:

– A szolgálatodért, melyet nekem tettél, nagyon hálás vagyok, de nagyon fájlalom

почто е на магийскии майстори много избран.

И тая невеста призе са на думата бабиная и рече й:

– Аз есм готова да дойда сас тебе. Токмо хочу да учиниш скопост дано са сми-
ря сас докторската майстория сас мужа моего, и ти що хочеш от мене, аз да ти дам.

И като би вечер, отиде тая невеста сас бабата у дом ея заедно, тамо, що седя-
ше оний курварин, и рече бабата на онаго безчинника:

– Ето са фати рибата у мрежата.

И като хочеше оная невеста да влезе у ония дом, що седяше доктора, и он я
той час фати и учини ся волята. Ала тая, като беше силом опсувана и скорбна, и
огорчена, та от страх и от срам не продума нищо, токмо молком излезе вон и по-
бягна и отиде у сродниците свои. А на утре оний курварин рече на бабата:

– За тое слугувание, що ми учини ти, много съм благодарен, ала щото и кра-
мола и смущение между мужа и между жената, много скорбя и грижа са, почто аз
станах себеп за тое злое возмущение.

И бабата му рече:

– Ти ся за това не грижи, сине мой, почто аз пак сас майстория, сас лукавое
сплетение ще ги учиня пак да учинят любов между себе. Ти сеги течи скоро на па-
зар при мужа ей и почакай тамо мало и он ще начене да тя пита зарад оная дреха,
що ти я продаде, а ти да му речеш: тая дреха, що я купих аз от тебе, облякох я и
отидох, та седнах отгоре на една пещ и като стоях тамо, изгорих я на три места и
отидох, та я дадох на бабата, що я познавах отдавна, та да я даде на някой майстор,
да закърпи изгореното място, и като й я дадох, не можих вече да я видя и да я по-
пита тая дреха какво я стори, не знам.

Тия думи рече бабата на онога момка и он тако да рече на того женинаго мужа.

– И пак му рече:

И аз хоча да мина пред вас и ще ся сторя, како отхождам по моя си работа, а
ти, коги мя видиш, скажи на мужа того и речи му: ето тая баба, що ти рекох, поч-
то й дадох дрехата. И като ще думате това, попитай мя и да ми речеш: о, старице,
какво стори ти оная дреха? И аз хочу да ти отговоря много добро, каквото прилича.

И востана ония момък и учини вся, каквото го научи бабата. И тогиз тоя час
и бабата мина пред тях. И ония курварин позова я тамо и попита я зарад дрехата,
а бабата гледаше къмто онаго женинаго мужа и рече му:

– Куртулисай мя от тая неправедная навада и от сметение того человека, чоти
он ми даде една дреха, та да я дам на някого майстора да й закърпи изгореното
място, ако е възможно, и да му сторя това добро. А аз, злочестая, не знам какво я
учиних, ала ходих тогива и у вашия дом и крайно заборавах где я оставих, у ва-
шия ли дом, или на другое място, не мога да помня никак какво стана тая дреха.

И като думаше това бабата на онаго мужа, а той й рече:

– Да знайш, о, бабо, колко смущение стана нам у дом наш зарад тая дреха.

И той час даде дрехата пак на онаго момка и он я узе и отиде си по своя ра-

és aggódok, hogy veszekedés és zavar támadt a házastársak között, mert én valék ennek
a zűrzavarnak oka.

Az öregasszony pedig mondá:

– Ne gondolj te avval, fiam, mert én egy újabb furfanggal, ravasz fondorlattal ráve-
szem őket, hogy újra szerelmeskedjenek. Te csak fuss gyorsan a piacra az urához és várj
ott egy keveset, s ha elkezd kérdezgetni arról a dolmányról, amit eladtott neked, mondd
ezt: azt a ruhát, amit tőled vettem, felhúztam és elmentem, ráültem egy kemence tetejére,
és ahogy ott ültem, kiégett három helyen, aztán elmenék egy öregasszonyhoz, akit régóta
ismerek, hogy keressen egy mestert, aki megfoltozza a kiégett helyeket, és ahogy oda-
adám, azóta sem láttam őt, hogy megkérdezhetném. Hogy mit csinált a ruhával, nem tudom.

E szavakat mondá az öregasszony ama legénynek, hogy ezt mondja az asszony urának.

És mondá tovább:

– Én is el akarok menni előttetek, és meg is teszem, midőn a magam dolgában járok,
te pedig, amikor engem meglátsz, mutass meg ama férfinak és ekképpen szólj: itt van az
öregasszony, akiről beszéltem, hogy odaadám néki ama ruhát. És miután ezt elmondtad,
szólíts meg, és kérdezd: ó, néném, mit tettél ama ruhával? És én nagyon jól meg fogok
felelni neked, amint illik.

És felkelvén ama legény, úgy tett, amint az öregasszony mondá. És még abban az
órában elment előttük az öregasszony. S ama kurvapécér odahívta és a ruha felől kérdez-
te, az öregasszony pedig ránézett a házasemberre, és mondá néki:

– Szabadíts meg engem ennek az embernek igaztalan számonkérésétől és faggató-
zásától, mert ő adott nekem egy ruhát, hogy adjam egy mesternek megfoltozni a kiégett
helyeket, ha mód van rá, tegyem meg ezt a szívességet. Én meg, én szerencsétlen, nem tu-
dom, mit tettem, de jártam akkor a ti házatokban is, és végleg elfeledtem, hogy hol hagy-
tam, a ti házatokban-e, vagy másutt, nem tudok visszaemlékezni, mi történt azzal a ruhával.

És midőn ezt mondá az öregasszony ama férfiúnak, az így szóla:

– Ha tudnád, néném, mekkora baj történt a mi házunkban ama ruhadarab miatt!

És nyomban visszaadta megint a ruhát ama legénynek, és ő elvevé, és elméne a
dolga után, és így lett szeretet és egyetértés ama férfiú és az asszonya között. Akkor az a
szegény férfi sok ajándékkal tisztelte meg az asszonyát, és csak sok könyörgés után lett
újra szerelem kettejük között.

E példabeszéd szerint tudd meg, cárom, hogy majdnem a legfőbb rossz a ravasz és
gonosz asszony. Ezzel szemben nincs nagyobb jótétemény és jobb dolog, mint a derék,
eszés és bátor asszony. És eme mérce szerint nagy különbség van a jó asszony és a rossz
asszony között, de bárha egyenlők volnának is, a jó asszony a Fényességhez hasonló,
akinek nem lehet aranyba metszeni az árát. A gonosz asszony pedig hasonló egy sokarcú
és sok alakban mutatkozó fenevadhoz, mely hasonló a hydrának nevezetthez. Ezért ra-
vaszságukkal sok embert tönkretettek, mint ahogyan ama férfiú és asszonya szenvedett
az ármányos öregasszonytól. Vigyázz te is, cárom, és óvakodj az ilyen ravasz asszonyoktól.

A cár pedig, amint e szavakat meghallá, megparancsolá, hogy ne öljék meg a fiát.

бота и така учиниха любов и содружество оний муж сас женою, своею. Тогива злочестний оний муж сас много дарование почете жената своя и сас многое моление едвам сас сима учиниха любов между себе.

Спроти това да знайш, царю, почто висше голямо е зло лукавая и злая жена. Спроти нея не има по-голямо добро и по-голяма вещь освен добра и мужественая и разумная жена. И спроти тая мярка – голямо различие има между добра жена и между злая жена, ала макар и да имат равное согласие, анджа добра жена подобна е на многосветлая, що не е возможно да ѝ осечеш цена. А злая жена подобна е на звяр многообразен и многоглавен, каквото оного зверя, що са зове идраи. Затова спроти техните лукавщини много са человеци затриха, каквото патиха и ония муж и жената сас тая лукавая баба. Варди са и ти, о, царю, и пази са от такива лукавия жени.

Такива речи като чу пак цар, повеле да не убий сина своего.

ПОКАЗАНИЕ ФИЛОСОФСКОЕ ЗАРАД ЛУКАВЩИНА ЖЕНСКАЯ

– Един человек, царю, беше орач и у един ден отиде да оре нивата своя и сей. А жената му наготви ястие печено и варено и кокошка, и една сладка баница и тури ястието у една калата и отхождаше при мужа своего. Ала като отхождаше, намина на една гостинница и тамо бяха кондисали человеци путници. И като видяха жената, удержаха жената я у гостилницата и смесиха са вси сас нея у грях. И все оно ястие изядоха и оставиха токмо баницата у калата покрито. И тая жена от срам узе калатата покрита, мняше ѝ са, како е внутри все ястие, и отиде ори мужа своего. И муж ей откри калатата, гледа внутри токмо самая баница и рече на жената си:

– О, жено, що е това?

И жена, като видя това, той час сплете дяволия, зарад да покрий срам свой, що го сама учини. И рече на мужа своего.

– Тая ноц видях сон, како бях въседнала на одного филия и паднах от него и настъпи ми ногата. И аз са разбудих и голям страх и отидох сутра при соноразсудителя и сказах му тоя сон, а он ми рече: потребно е да направиш като филский образ една пита сас мед размесена и да я дадеш на мужа своего да я изяде, зарад да са промине тоя сон вам без кидер. И аз спроти думата соноразсудителнаго сторих това, да не буде нящо ни тебе, ни мене: затова ти, о, человеце, яж я сас орекис (сас ищях).

И он той час изяде тая пита. И жената сас такваз скопост покри тая работа, каквото си чул, зарад да не разумеи нейния работи муж ей.

То вече, царю, чуял си лукавщината и злината на злите жени, коги им е воля, що хочат, учинват.

Тия речи като чу цар, пак повеле да не убива сина своего.

FILOZÓFIAI PÉLDABESZÉD AZ ASSZONYI RAVASZSÁGRÓL

– Egy ember, cárom, aki szántóvető vala, egy napon elméne az ő földjére szántani és vetni. Az asszonya pedig sült és főtt tyúkot készített neki, meg egy édes bánicát, és az elemózsiát egy tarisznyába rakta és elvivé az ő urának. De útközben elment vala egy fogadó mellett, ahová úton járó emberek voltak beszállva. Amikor megláták az asszonyt, feltartóztaták őt a fogadóban, és bűnös módon összegabalyodtak vele mindannyian. És az egész ételmeget megévék, éppen csak a bánica maradt fedve a tarisznyában. És amaz asszony szégyenében fogta a csukott tarisznyát, és úgy vélvén, hogy az összes ételmeget benne van, elméne az ő urához. Az ura pedig kinyitván a tarisznyát, belenezett, és csak a bánicát látván benne, megkérdezé az asszonyt:

– Ó, asszony, ez meg micsoda?

És az asszony, amint észrevevé, nyomban kifundált egy huncutságot, hogy elfedje szégyenét, amelyet maga okozott. És mondá az ő urának:

– Álmod láttam az éjjel, egy elefánton ültem, de leestem róla, és rálépett a lábamra. Felébredvén nagy félelem fogott el, s még reggel elmenék az álmofejtőhöz, elmondám néki ezt az álmod, ő pedig mondá: készítened kell egy elefánt formájú mézes pitét, s add az uradnak, hogy megegye, hogy ez az álmobaj nélkül múlték el rólatok. Én pedig az álmofejtő szavát megfogadva megtevém azt, hogy ne essen bajunk, se neked, se nekem: ezért tehát, ó, ember, fogyaszd el jó étvággal.

A férfi pedig nyomban megevé ama pitét. Ilyen furfanggal fedé el az asszony ama dolgot, amelyet hallottál, hogy a férje meg ne tudja az ő dolgait.

Hallottad immár, cárom, a rossz asszonyok ravaszságait és gonoszságait, akik azt teszik, amit csak akarnak.

E szavakat hallván, a cár megint megparancsolta, hogy ne öljék meg a fiát.

HÉT BÖLCS ÉRKEZETT A CÁRHOZ

Ekkor a hét bölcs megérkezett a cár színe elé, és mondák neki:

– Ó, cárom, sokáig élj és ismerd meg cárságodat, mert hallatlan és helytelen, és az emberi természettől idegen dolgot akarsz tenni, amikor parancsot adsz egyszülött fiad elveszejtésére egy apró ok és egy asszonyi átok miatt, amely föléd kerekedett, mert meghallgatod és elhiszed amaz asszony szavait. És olyan igazságtalan halált és törvénytelen gyilkosságot akarsz előidézni, amely szidalomra és becsmérésre méltó. Hallottuk volt, hogy sok kérleléssel, könyörületességgel és böjtöléssel kérte ki a gyermek anyja az ő fiát az Úrtól, és az Úr megajándékozá őt e fiúval, és nektek adá őt. Most pedig egy asszonyi szó miatt akarod kihallgatás nélkül megölni önnön fiadat, egy apró ok és asszonyi átok miatt, de kérjük, hallgasd meg ezen szavainkat.

СЕДЕМ ФИЛОСОФИ ПРИИДОХА ПРИ ЦАРЯ

Тогива седемтях философи довтасаха и приидоха при царя и рекоха му:

– О, царю, вовеки да живееш и да знай твое царствие, почто нечуяна и чужда, и неправедна работа, и вонкашна от человечеството естество хочеш да учиниш като си повелял да усмртиш сина своего единораднаго зарад една мала причина и клятва женская, и надви ся от нея и слушаш я, и веруваш й думите. И хочеш да учиниш такова несправедная смерт и незаконное убийство, що е достойно на хула и укорение. Каквото сме чуяли, како сас много молби и сас милостиня и пост, що учинила матер его, та просила сина от Бога и подарил Бог того сина и хариза ви го. А сеги зарад една дума женская хочеш без испытание да убиеш сина своего, зарад малая причина и клятва женская, ами тя молим послушай тия наши думи.

ЗАРАДИ ЕДНОГО ЧЕЛОВЕКА, ЩО ТРАЖИЛ И ИСКАЛ ДА НАУЧИ НА СВЕТА ДЯВОЛИТЕ И ПОНИРСТВОТО ЖЕНСКОЕ

– Имаше, царю, един человек, те са закла на едно място да не седи, нито на учение да иде като други млади чловеци, нито жена да уземя, докле са не научи лукавината й майсторията на жените. И отчужди ся от своя велият, и ходяше от място на място, и трудяше ся и питаше да са научи на това, що он хочеше. И тамо като ходяше, срещна го един человек на пут и попита го:

– Що тражиш, чловеце?

И той му сказа вся истиная: како ходи от място на място, зарад да научи на жените злата работа и дяволнията. А он му рече:

– О чловеце, напусто са трудиш, почто не е возможно да найдеш и да са научиш женските майстории, ако ли хочеш да са научиш мало нешто, найди място самое безмолвно и собери пепел и прах от землята, и седни отгоре на пепелю и мало яжд, и мало пий и тогива е возможно тебе да са научиш женските майстории.

И като чу оний младий таквиз речи, тако стори, каквото го научи оний человек. Седна отгоре на пепеля и на праха и мало ядеше, и мало пиеше да четиридесет дни и до четиридесет ноци и писа дяволията на жените. И като се свершиха четиридесет дни и думаше, како не остана ни една лукавина женская да я не напише, но все ги разумял, и върна са да си иде у дом свой. И като идяше пут, найде едно село и остана тамо да поседи тоя ден. И на утре един человек учини трапеза голяма и призова много чловеци. И призова и того странного человека и той прииде и седна сас другите чловеци на трапезата, ала не хочеше да яде като ония чловеци, що бяха призовани на трапезата. Тогива му рече на дома господар:

– Отгде си ти, брате? И отгде идеш?

И он отговори и рече:

– Путник есм и отдалеко идемя. Излязох от отечеството мое, зарад да са науча

ЕГЫ ЕМБЕРРӨЛ, АКИ КУТАТТА ЭС МЕГ АКАРТА ТУДНИ А ВИЛÄГ МИНДЕН ÖRDÖNGÖSSÉGÉT ÉS ASSZONYI ÁLNOKSÁGÁT

Volt egy ember, cárom, aki megesküdött, hogy nem ül egy helyben, sem tanítókhoz nem jár, mint más ifjú emberek, sem asszonyt nem vesz magához, amíg ki nem tanulja az asszonyi álnokságot és furfangot. És elhagyá az ő lakóhelyét, s helyről helyre járva szorgoskodott és kérdezősködött, hogy megtudja azt, amit akar. Jártában-keltében előtalált egy embert az úton, aki megkérdezé:

– Mit keresel, ember?

És ő elmondá a teljes igazat: helyről helyre jár, hogy megismerje az asszonyok gonosz dolgait és ördöngösségét. Amaz pedig mondá néki:

– Ó, ember, hiába szorgoskods, mert nem lehetséges megtalálnod és megtudnod az asszonyi fufangokat, de ha meg akarsz tudni egy keveset, találj egy magányos, néma helyet, gyűjts hamut és port a földről, ülj bele a hamuba, keveset egyél, keveset igyál, és akkor lehetséges, hogy megtudsz valamit az asszonyi praktikákról.

Amaz ifjú ember, hallván ezt a beszédet, úgy tett, ahogy az ember tanítá. Beleült a hamuba és porba, keveset evett és keveset ivott negyven napon és negyven éjen át, és írta az asszonyok fufangjait. És amikor letelt a negyven nap, úgy gondolta, nem maradt egyetlen asszonyi ravaszság sem, amit le ne írt volna, és megértette valamennyit, megfordult, hogy elinduljon az ő otthonába. S midőn az úton méne, egy faluba ért, és ott maradt megszállva azon a napon. Másnap egy ember nagy vendégséget rendezett és sok embert meghívott. És meghívá amaz idegen embert, és ő elment és leült a többi emberrel az asztalhoz, de nem akart enni, mint amaz emberek, akik a vendégség meghívottjai valának. Mondá néki akkor a ház ura:

– Honnan jövel, testvér? És hová tartasz?

És ő felele ekként:

– Utazó vagyok és messziről jövök. Elhagytam a hazámat, hogy megismerjem és leírjam az asszonyi ravaszságokat.

Akkor így szólt a ház ura az asszonyához:

– Ez az ember idegen, és nem láttam, hogy evett volna az asztalunknál. Elhagyta az ő hazáját és minden falut bejár, és minden asszonyi ravaszágot megtudott és leírta őket. Tehát te, ó, asszony, vezesd be őt a házunkba, tégy elé ételt, és lakasd jól!

És az asszony megtevé, amit az ő ura parancsolt. Asztalt terített és leült mellé, és megvendégelte. Azután kérdezé őt az asszony, e szavakkal:

– Mit tettél, ember, feljegyzéd az összes asszonyi ravaszágot?

És ő felelé:

– Valóban, asszonyság, nem hagytam ki egyetlen asszonyi ravaszágot vagy fufangot vagy fondorlatot sem a leírásból.

És az asszony megértvén, milyen esztelen és bolond az ember, mondá:

– Tehát valamennyi asszonyi ördöngösséget leírad?

и да изпиша женските лукавини.

Тогива ѝ рече дому господар на жената своя:

– Той човек, та е чуждинец и не видях да яде на трапезата. И отчуждил ся от отечеството свое и ходи на всите села и вси женските лукавини научил ся и изписал ги. Ами ти, о, жено, приими го внутри у дом наш положи му ястие и нахрани го добре.

И жената стори каквото ѝ заповяда муж ей. Положи му трапеза и седна на трапезата, и гостеше го. После попита жената и рече му:

– Какво си учинил ти, человеце, изписа ли всите лукавини женския?

И он ѝ рече:

– Истина, господарке, не оставих ни една лукавина или наветие, или ухищрения женское да го не напиша.

И жената го разумя, како е безумен и луд е, и рече му:

– Та изписа ти всите женски дяволии?

А он рече:

– Вся изписах.

И тия му пак рече:

– Ето и аз есм жена и хоча да учиня тебе сас майстория една работа лукава и да видя имаш ли и тая написана. Ала перво да ти скажа една работа заради една жена, ала слушай да видиш имаш ли и тая написана на твоя тефтер:

Имаше един человек орач, та имаше една жена, та беше почестна и разумна. Ала оний человек всякоги хуляше и укоряваше всите жени и псуваше ги. А жената му думаше: „Мужо мой, недей псува всите жени, но токмо злите жени псувай.“ А он ѝ рече: „Всите ще псувам, почто са всите зли и лукави.“ А тия му пак рече: „Не думай тако, мужо мой, почто не ти са случи да са смесиш сас някоя такова злая жена.“ А муж ей рече: „Да беше ми са случила такова злая жена, хочех да ѝ отрежа носу сас нож.“ И що имаше комшии наоколо, всякоги мърмряха, като ги псуваше. Ала он на всякий ден псуваше ги. У един ден рече му жената: „Мужо мой, днец що кя да правиш?“ А он ѝ рече: „Хоча да поида на нивата да орем. А ти соготви нящо и принеси ми тамо да ядем.“ А тия отиде на пазар и најде риба и купи я. И после принесе ястие на мужа своего на нивата и ядоха тамо. И като са върна да си иде у дом свой, нафърля рибата из брязните на нивата, на едно място една риба, на друго две и на друго три. И муж ей, като востана да оре нивата, најде рибата из брязните на ралото. И сорба я все и като напусти работа своя, отиде си у дом сас радост и рече на жената си: „Не соготви ли хящо за ядение?“ А тия му рече: „Не можих да са упраздя да ида на пазар да купя нящо.“ А он ѝ рече: „Ето аз принесох риба и тури да опечи от нея.“ А тия му рече: „Где я најде, мужо мой?“ И он ѝ рече: „В нивата я најдох.“ А тия отиде и узе я и скри я. И у вечер положи трапеза и тури токмо хляб на трапезата. А муж ей рече: „Ами где рибата?“ Отговори жената: „Каква риба?“ И он рече: „Тая риба, що я принесох от нивата.“ И жената той час фати

Ő pedig így felelt:

– Mindet leírom.

Amaz pedig mondá:

– Íme én is asszony vagyok és egy ravasz dolgot akarok veled mesterien művelni, hogy lássam, felírtad-e ezt is. De előbb mondom neked egy dolgot egy asszonyról, hallgasd meg, és lássuk, fel van-e ez írva a te füzetedben:

Volt egy szántóvető ember, annak meg egy eszes, tisztességes felesége. De amaz ember mindig szidta és korholta az asszonyokat, és becsmérelte őket. Az asszony mondá neki: „Férjurarum, ne gyalázd az összes asszonyt, csak a rossz asszonyokat szidalmazd.“ Az ura pedig mondá: „Mindegyiket gyalázom, mert mind gonosz és álnok.“ S megint szóla az asszony: „Ne beszélj így, férjurarum, mert nem esett meg veled, hogy összegabalyodj egy ilyen gonosz asszonnyal.“ Az ura pedig mondá: „Ha ilyen gonosszal dolgom lett volna, levágtam volna késsel az orrát“. S aki szomszéd csak volt körülötte, mindenki fedtte, amiért az asszonyokat gyalázza. Egy napon így szóla hozzá az asszony: „Férjurarum, ma mit fogsz csinálni?“ Ő pedig mondá: „Kimegyek a mezőre szántani. Te meg készíts ebédet, és hozd ki, hogy ott együnk.“ Az asszony kiméne a piacra, látott halat, és megvevé. Azután kivitte az ebédet a mezőre az urának, és ott evének. S amint elindula hazafelé, bedobta a halakat a föld barázdáiba, egy halat az egyikbe, a másikba kettőt, a harmadikba hármat. Az ura, amikor felkelt, hogy a földet szántsa, megtalálta a halakat az eke barázdáiban. Összegyűjté mindet, és amikor bevégezte munkáját, hazaméne nagy örömmel, s mondá az asszonyának. „Nem készítettél valami ételt?“ Amaz pedig mondá: „Nem volt időm kimeneni a piacra és venni valamit.“ A férfi pedig mondá: „Íme, hoztam halat, tedd oda, és süss belőle.“ S kérdé az asszony: „Hol találtad, férjurarum?“ És felelé a férfi: „A mezőn találtam“. Az asszony pedig ment, fogta a halat és eldugta. És este csak kenyeret rakott az asztalra. Az ura pedig kérdé: „Hol van a hal?“ S felelé az asszony: „Miféle hal?“ A férfi mondá: „Az a hal, amit a mezőről hoztam.“ Az asszony nyomban az arcához kapott körmével, s nagy hangon kiáltta, mondván: „Halljátok, szomszédok, ti is, szomszédasszonyok!“ Összeszaladt a szomszédtság, s mondá nékik az asszony: „Halljátok, uraim, mit mondott nekem: hogy süssem meg a halat, amit a mezőről hozott.“ Az ura pedig mondá: „Uraim és felebarátaim, én azt a halat a mezőn találtam, amikor szántottam, de nem tudom, hogyan került oda, elhoztam és a feleségemnek adtam, hogy süsse meg, ő pedig most azt mondja, hogy nem hoztam semmit.“

Akkor felkiáltott az asszony: „Ebben az emberben démon lakik, kérlek benneteket, kötözzétek meg, mert még megöl engem.“ Amint ezt kimondá az asszony, a szomszédok vasláncsal megkötözték a férfi kezét-lábát, és egész éjszaka hajtogatta szegény nyomorult: „Akkor is találtam halat a mezőn, odaadtam ennek a szukának, mondtam neki, hogy süsse meg, ő mégis rávette az embereket, hogy vasra verjenek.“ Az asszony pedig kiabált: „Megveszett az én uram!“ S a következő napon virradóra jöttek a szomszédok, s kérdezők: „Mi van veled?“ Ő pedig mondá nékik: „Ó, balszerencsés igazság!“ Az asszony kiabált, mondván: „Vesztség van ebben az emberben!“ S az emberek könnyen elhívék az asszony

ци лицето сас нокте свои и викна сас голям глас и думаше: „Чуйте, комшии, и ви, комшийки.“ И той час са собраха комшиите и рече им жената: „Чуйте, господари, що ми дума: да му опечем рибата, що я принесе от нивата.“ И муж ей рече им: „Господари и братия мои, аз найдох тая риба у нивата, ала не знам отгде са найде тамо, като орех, и принесох я и дадох на жената моя да я опече, а тие ми сеги дума: почто не съм принесъл нищо.“

Тогива жената привика: „Той человек демон има, моля ви са, верзете го, почто мя убива окаянная.“ Като думаше тако жената, и комшиите му верзаха рузете и нозете сас железний синджир и всяя ноц думаше злочестий он: „А ту не найдох аз риба на нивата и дадох я на тая кучка, и рекох ѝ да я опече, а тия стори человетецте, та мя верзаха сас желязо“. А тия пак викаше: „Побесне муж мой.“ И като сомна на утре, приидоха комшиите и питаха го: „Какво ви?“ И он пак думаше: „О, неблагополучная истина.“ А жената викаше и думаше: „Бяс има той человек.“ И человетецте лесно поверуваха на жената думата. И они наченаха да думат: воистину той человек демон има у него. И след три дни рече жената на мужа своего: „Мужо мой, огладне ли, да ти дам да ядеш?“ А он ѝ рече: „Що хочеш да ми дадеш да ям?“ А тия му рече: „Риба пражена.“ А он ѝ рече: „О, жено, от тая ли риба ще ми дадеш, що я найдох у нивата?“ А жената рече: „Господари християни, още го держи той демон.“ И оний неблагополучний рече: „Коги ѝ тако, вече да не думам тая реч.“ Тогива му даде жената му от тая риба и яде. Тогива ѝ рече муж ей: „О, жено, моля ти ся, разверзи мя.“ А тия му рече: „Ако не помянуваш вече рибата, да тя разверза.“ И он, злочестний, не смеяше да помене рибата, но токмо рече: „Аз не знам що думаш ти и каква е тая риба.“ И тогива го разверза и рече му: „Мужо мой, що си думал, все добро си думал. Ами защо не псуваш злите жени, ами псуваш и доврите? Аз колко ти пути рекох, мужо мой, недей псува доврите жени, молчи. А ти ги всякоги псуваше и думаше: „Да ми са слушеше някоя такова лукава и зла жена, хочех да я убия и хочех да ѝ отрежа носу сас нож. Заради това и аз учиних тебе това, щото пати, та вече да се не хвалиш да надвиеш жените.“

Такива думи като рече оная жена на онаго гостянина человека, и пак му рече: – О, чуждие человетец, ти видиш моето мужа, како е много стар, а аз есм млада и добролична и много любя смещение мужеское, и ти си млад, можеш да исполниш желанието мое. И муж мой сега е вон, седи сас онии человетецци на трапезата, а ти востани сеги и учини мя волята моя, и исполни желанието мое.

И ония злочестник мняше му са, почто истина дума тая, и той час востана и разверза си гащите и възлезе горе на одра. И жената, като го видя, како има борзое желание на смещение женское, и той час фати ся лицето свое сас руцете си и сас сас голям глас викна:

– Горко и тежко мене: що е това, що патих аз?

И като чу муж ей и ония человетецци, що бяха призовани, потекоха и они, и все село и комшии. А оний злочестник, като видя това како вдаде глас жената и како

szavait. S kezdék mondogatni: valóban démon szállta meg ezt az embert. És három nap múlva mondá az asszony az ő urának: „Éhes vagy-e, uram, hogy enned adjak?” Amaz pedig kérde: „Mit akarsz ennem adni?” Mondá az asszony: „Sült halat.” S a férfi kérde: „Ó, asszony, azt a halat adod nekem, amit a mezőn találtam?” Az asszony pedig mondá: „Keresztény felebarátaim, még mindig fogva tartja őt a démon.” S mondá a szerencsétlen: „Ha így van, nem mondok többé ilyet.” Ekkor enni adott neki az asszony a halból. Ekkor így szóla a férfi: „Ó, asszony, kérlek, oldozz el engem.” Az asszony pedig mondá: „Ha többé nem említéd a halat, eloldozlak.” S a férfi, szegény, nem meré említeni a halat, hanem ekképpen szóla: „Nem tudom, miről beszélsz, miféle halról.” Az asszony ekkor eloldozta, s mondá: „Férjurar, amit mondál, mind jól mondtad. De miért nem a rossz asszonyokat szidod, miért gyalázod a jókat is? Hányszor mondtam neked, férjurar, hogy ne gyalázd a jó asszonyokat, inkább hallgass. De te mindenkor gyaláztál és azt mondád: ha ilyen ravasz és gonosz asszonyom lett volna, megöltem volna, és késsel levágom az orrát. Ezért tettem veled ezt én is, amit elszenvetél, hogy ne dicsekedj többé az asszonyok legyőzésével.”

Ilyen szavakat szólott az asszony ama megvendégelt emberhez, és megint szóla:

– Ó, te idegen ember, látod az én uramat, milyen nagyon öreg, én pedig fiatal vagyok és takaros, és nagyon szeretek összegabalyodni a férfiakkal, te is fiatal vagy, teljesítheted kívánságomat. Az uram úgyis odakünn van, az asztalnál ül amaz emberekkel, te pedig kelj fel és tégy a kedvemre, teljesítsd kívánságomat.

És ama szerencsétlen úgy gondolá, hogy az asszony igazat beszél, és nyomban felkelt, kioldotta nadrágját, és az ágyra feküdt. Az asszony pedig, midőn látta, hogy sürgős a vágya az asszonyi közösködéésre, nyomban az arcára csapta a kezét, s nagy hangon felkiáltott:

– Jaj nekem, jaj nekem: mit tettem, hogy ezt érdemlem?

S meghallván ezt az ura meg a többi meghívott ember, odasiettek ők is, meg az egész falu és az összes szomszédság. Ama szerencsétlen pedig, amint meghallotta az asszony rikoltozását és oly sok ember összeszaladását a házban, hamar felugrott az ágyból, bekötötte a nadrágját és leült az asztalhoz, és ott üle nagy félelemmel, reszketett, és nem tudta, mit tegyen. Ekkor mondá az asszony az egybegyűlteknél:

– Ez az idegen ember, miután megvendégeltük és evett az asztalunknál, úgy esett, hogy halszájka akadt a torkán, és fuldokolni kezdett, én meg, ahogy megláttam, hogy fuldoklik, félttem, hogy meghal. Ezért kiáltottam, ő pedig Isten segedelmével megszabadult a kínos fuldoklástól.

És az emberek, ezt hallván, szétszéledtek házaikba. Ekkor így szóla az asszony az idegenhez:

– Az, amit mondtam neked, s amit most tettem veled, benne van-e a te könyvedben?

Ő pedig mondá:

– Az, amit most hallottam és amit láttam, egyik sincs benne.

S felelé az asszony:

се стекоха толкоз множество человеци и той дом, скоро востана от одра и верза си гащиците и седна на трапезата, и седяше сас голям страх и треперяше и не знаяше какво да стори. Тогива рече жената на човеците:

– Той человек странный, като го угостяваш и ядеше на трапезата, случи ся, та остана от рибата кост в горлото му и начена да умира и аз, като го видях, че са давяше от нея, убоях ся да не умре. Затова вдадох глас, а сеги сас божия помощ избави ся от тое нуждное удавление.

И човеците като чуха това, отиде си всякий у дом свой. Тогива рече жената на того чужденца:

– Това, що ти сказах и що ти сторих сеги, имаш ли ги тия написани на книгата твоя?

И он рече:

– Това, що сеги чух аз и що видих, не имам писано ни едно от них.

И тия му рече:

– О, человек, напусто са трудиш и толкоз труд си учинил и нищо не си изправил, нито си научил женските дяволии и лукавщини.

И он той час спроти тая реч женская востана и що беше написал зарад жени-те, узе го и фърли го на огню и чудяше ся и думаше:

– Воистину някой человек не е возможен да разумей и да узнай на жените злината и лукавщината.

Тако и ти, о, царю, от това толкоз показание, що сказахме на державие твое ний, нижайшии слуги твои, разумей известно и познай, почто женските лукавщини свершение не имат. И не тако просто без испытание да чуеш дума и да повелеш убиение на сина своего. Ами коги убиеш ти сина своего, ами кого ще да оставиш наследник на царствие твое? И тогива ще наченат всите да бягат и ще думат: „Той коги сина своего уби, що му беше единороден, ами нас ли ще да аджидиса?“ И още ще буде на вся свят укорение вечное от вси человеци. И ще думат, како заради една скверная жена уби цар сина своего единороднаго и наследника царствию своему.

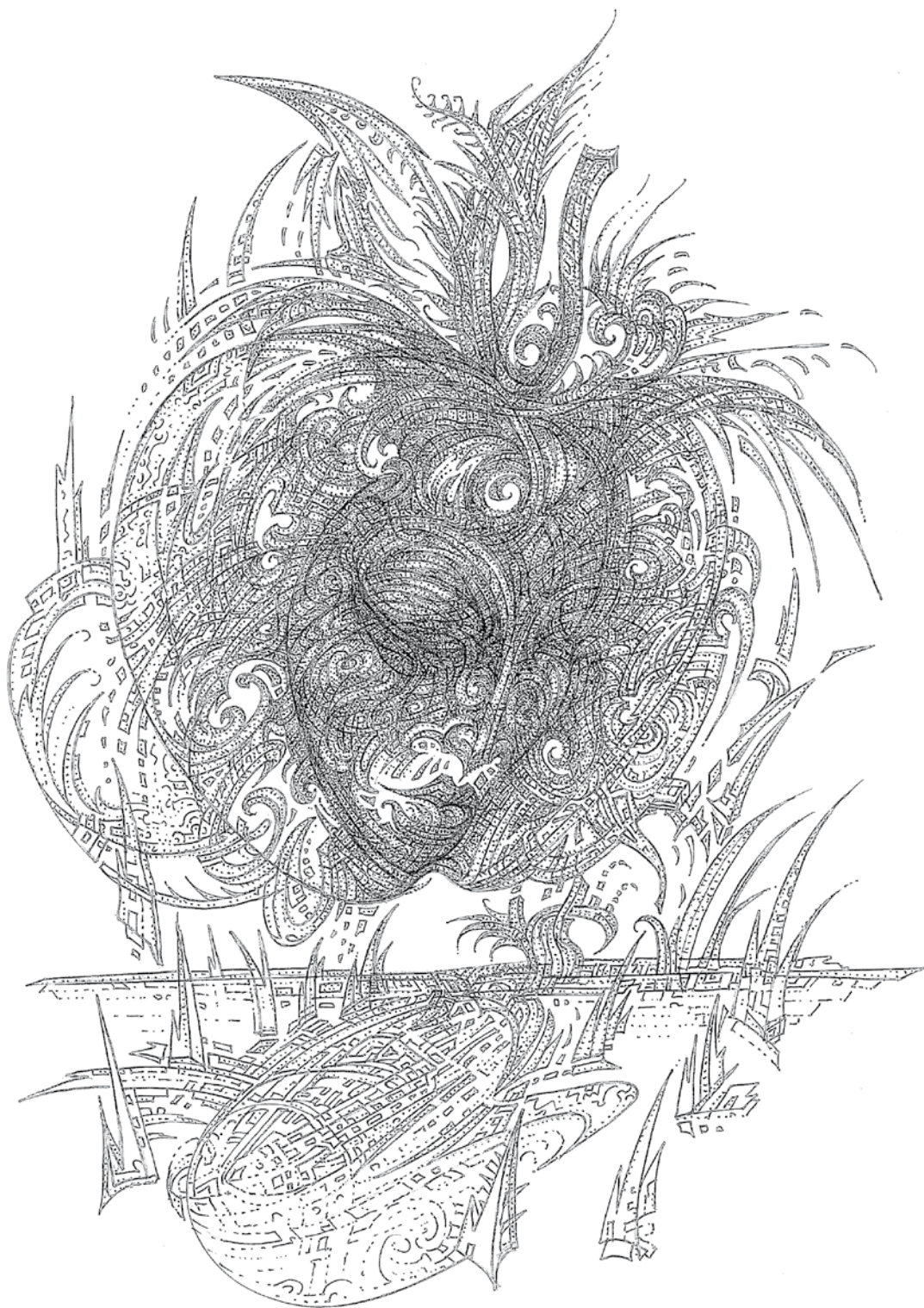
– Ó, ember, hiába szorgoskodtál és végeztél oly sok munkát, semmit meg nem javítottál, sem meg nem tudtál az asszonyi ördögösségről és ravaszságról.

És a férfi emez asszonyi beszéd után nyomban felkelt, és amit addig írt az asszonyokról, fogta és a tűzre vetette, és hitetlenkedve mondá:

– Való igaz, hogy némely ember nem képes megérteni és megismerni az asszonyok gonoszságát és ravaszságát.

Így tehát te is, ó cárom, oly sok példabeszédből, amelyet főembereid előtt elmondánk mi, a te legalázatosabb szolgálád, fontold meg és tudd meg, hogy az asszonyi ravaszságnak nincsen határa. És ne hallgasd meg a szavakat kikérdezés nélkül, és ne ölesd meg a te fiadat. Mert ha megöleted a te fiadat, kire hagyod a te cárságodat? És akkor mindenki elmenekül, és azt mondják majd: „Amikor te a fiadat megölted, aki egyszülötted vala, velünk talán majd együtt érzel?” És az egész világon minden ember szemedre veti majd az idők végezetéig. És azt fogják mondani, hogy egy hitvány néember miatt megölte a cár önnön egyszülött fiát és cárságának örökösét.

Csikhelyi Lenke fordítása

ЕЛЕНА БАТИНКОВА

Българският и унгарският змей

ELENA BATINKOVA

*Kultúrantropológiai párhuzamok a magyar
és a bolgár sárkánymitoszok között*

ЗМЕЯТ ЗАЕМА важно място в българската и унгарската народна култура и се запазва продължително време – до началото на ХХ в. като елемент на народните вярвания и практика. Проблемът за присъствието на змея в българския и унгарския фолклор е изучаван поотделно и самостоятелно както и в българската, така и в унгарската специализирана литература. Черпейки от методологията на сравнителните фолклористични изследвания, посветени на змея у славянските народи, в настоящото си проучване правя опит за съпоставка на змея като митична фигура, търся приликите и отликите в неговите проявления в българския и унгарския фолклор и по-конкретно в народните вярвания, народните приказки, народните песни; в сравнителен българо-унгарски план разглеждам и някои лингвистични аспекти на думите „sárkány“ и „zmej“ и евентуалната им връзка с фолклорните прояви на змея. Проучването ми включва четири основни момента: 1. сравнителен структурен анализ на образа на змея в унгарската и в българската народна култура, като акцентът поставям върху сравняване на функциите на персонажа; 2. Произход и етимология на думата змей в българския и унгарския език; 3. Змеят в унгарски и български фразеологизми и 4. Топоними. Направеният сравнителен анализ се основава на досегашните постижения на българската и унгарската фолклористика и езикознание, използвала съм предимно българска и унгарска специализирана литература.

В българските и унгарските народни вярвания и приказки змеят най-често е свръхестествено, митическо същество, огромно влечуго с магически и спиритуални качества.

Думата „zmej“ в българския език е славянска заемка. Според основоположника на тюркологията, езиковеда Золтан Гомбоц в унгарския език думата „sárkány“ е прабългарска заемка и означава „съскащ“, „пръскащ отрова“.¹ В унгарския етимологичен речник тя е определена като прабългарска заемка, преминала с чувашко посредничество, по всяка вероятност е производна дума, чиято основна дума не е изяснена, значението ѝ е „голяма змия“.²

В унгарския език думата „sárkány“ се появява през ХІІ в. най-напред като топоним. В българската култура с явлението змей се среща най-рано в края на ХІХ в. и в началото на ХХ в. (но причината за това е вероятно липсата на по-ранни сведения).

В унгарските народни вярвания змеят с познат под две форми:³

Едната е страшна змия със свръхестествена сила. Има крила, отпред прилича на кон, а отзад на змия, с люспеста твърда кожа, дълги нокти и зъби, с пламтящо гърло, хвърля искри и бълва огън, има различни цветове – жълт, бял, черен, чер-

¹ — ГОМБОЦ, З., *Тюркските заемки преди заселването в днешната ни родина*. – В: Унгарски учени за България. Съст. Пејковска, П. С., 2003, с. 223.

² — *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. III. köt. Вр., 1976, 493-494. о. [по-нататък: TESZ]

³ — *Magyar néprajzi lexikon*. IV köt. Вр., 1981, 400. о. [по-нататък: MNL]

A SÁRKÁNY egészen a 20. század végéig mind a magyar, mind a bolgár népi hiedelmek és gyakorlatok alapeleme volt. A sárkánymotívum kérdését a két nemzet néprajztudósai külön-külön, esetleg más népek hagyományaival összehasonlítva vizsgálták; közös magyar-bolgár vonatkozásai mostanáig nem kerültek részletes feltárára. Jelen dolgozatomban e hiány pótlására teszek kísérletet, bemutatva a magyar, illetve bolgár néphitben, népmesékben és népdalokban megjelenő sárkánykép hasonlóságait és különbségeit. Kitérek a „sárkány” és a „zmej” szó etimológiai és nyelvi vonatkozásaira, valamint azok esetleges kapcsolatára a sárkány folklórbeli megnyilvánulásaival.

A sárkány illetve a zmej mindkét nép hitvilágában félelmetes természetfeletti lény, általában óriási, gyakran varázshatalommal rendelkező, hüllőszerű alak.

A bolgár „zmej” szláv eredetű szó. A magyar „sárkány” Gombóc Zoltán nyelvész szerint honfoglalás előtti bolgár-török jövevényszó, eredeti jelentése „sziszegő”, „mérges köpésű”. A Történeti Etimológiai Szótár szerint csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, valószínűleg származék, alapszava még nem tisztázott, jelentése „nagy kígyó”.

Magyar helynevekben a „sárkány” szó először a 12. század végén jelenik meg. A bolgár népi kultúrában a zmej alakja csupán a 19. század végétől mutatható ki, ennek oka azonban az lehet, hogy a korábbi időkről nem rendelkezünk adatokkal.

A magyar folklór kétféle sárkányalakot ismer. Az első elöl lóhoz, hátul kígyóhoz hasonló, pikkelyes bőrű, hosszú karmú és fogú, tűzokádó, emberpusztító lény. A másik a viharral, a jégesővel és elrejtett kincsekkel áll kapcsolatban. Olyan halból vagy kígyóból alakul ki, amelyet hét évig nem látott emberi szem. Szülehet nőstény sárkánytól is, mely hét évig hordja és hét évig szoptatja fiát. Barlangokban, vermekben, kutakban él. Megronthatja a termést, jégesőt támaszthat, és gyakran rejtett kincsek őre. Különösen a magyar nyelvterület keleti részén él a kincssórző sárkány képze.

A 19–20. századi magyar néphitben a sárkány alakja elsősorban a vízhez, esőhöz, viharhoz kötődik. Egyes területeken úgy tartották, a sárkányok folyókban, tengerekben élnek, onnan viszik fel a vizet felhő alakjában az égbe, majd a vihar után visszatérnek lakhelyükre. El is zárhatják az életadó vizet az emberek elől, s csak akkor adják vissza, ha leányt áldoznak nekik. Ez a vízzel való kapcsolat megfelel az ókorra visszavezethető általános európai sárkányképnek.

A bolgár zmej külseje hasonló a magyar sárkányéhoz: vízben élő, egyfejű, hüllőszerű lény, szárnya, farka és lába van. Általában kígyótól vagy madártól származik, de nő is szülheti. Fontos tulajdonsága, hogy tejet iszik. Talán ezzel magyarázható, hogy a „sikló” jelentésű bolgár „szmok” kifejezés etimológiai kapcsolatban áll a „pija” („iszik”) szóval.

A sárkány viselkedésével, szokásaival kapcsolatos hiedelmek szintén hasonlóak a két kultúrában: a bolgár „zmej” is képes esőt, vihart támasztani, és gyakran kincset őriz. Különbség viszont védőszellem-funkciója: saját területét, faluját és annak lakóit (a „fiatit”) oltalmazza más vidékek védő sárkányaival, illetve a „gonosz”, alvilági sárkányokkal (halákkal, lamjakkal) szemben. A „jó”, mennyei sárkány fegyvere a magyar néphithez hasonlóan itt is a tűz és a villám, melyet buzogányával vagy feje és farka összeütésével kelt.

вен, син и е същество, унищожавашо човека.

А другата е подобна на гарабонциаш – има връзка с вихрушката, градушката и съкровищата. Произхожда от риба или змия, която в продължение на седем години се е крила в мочурище и човешко око не я е виждало. Може да се роди и от змей: женската носи сина си седем години и след това го кърми седем години. Живее в пещери, дупки, полски кладенци. Според народните вярвания вреди на житата, предизвиква градушки. В източните части на унгарската област е застъпена представата за змея – пазител на съкровище.

Външните белези на змея в двете култури си приличат: той е с една глава, произлиза от змия, живее в морета или реки, има крила, опашка и крака, поведението му следва човешкото поведение. Българският змей може да произлиза и от птица, или да бъде роден от жена. Децата за змейовете се раждат с крила и опашка. Когато ще се роди дете-змей, съществува магическата практика 12 девойки да приготвят дрехите му – с шишарки изчепкват памук, изпридат го, сноват го и приготвят ризата, с която трябва да го облекат, за да не се познае, че е змей. През цялото време се пази мълчание, а след това никоя от девойките не трябва да казва, че детето е змей, защото ще умре. Змията, от която змеят произхожда е смокът. Думата има връзка с глагола „пия, смуча“, защото една от главните характеристики на змея е, че той обича млякото.

Както видяхме досега фигурата на змея в двете култури се свързва с водата, дъжда, вихрушките, пазенето на съкровище. Една от най-важните функции на змея като български митологичен персонаж е да бъде стопан, покровител, което го сближава със змея-стопан. Той е стопан на землището на селото и го пази от ламии, хали и другоселски змейове, от градушки и бедствия. Където има змей има и плодородие, защото прогонва градоносните облаци. Змейовете са и първи помощници и на св. Илия в борбата с халата. Щом светецът забележи някоя хала да обира нивите, той свиква змейове и ги качва на колесница и заедно с тях стреля по халата, за да я убият. Гръмотевицата се получава според най-разпространените схващания от шума на колата на св. Илия, впрегнати в шест коня, когато се движи по облаците – небесните скали. Светкавицата възниква от колесницата и копитата на конете по облачните камъни и скали, както и от стрелите, които св. Илия и змейовете хвърлят против халите, или от огъня, който змейовете палят, за да видят къде е скрита халата. Тук споменахме и някои от добрите качества на змея.

Змеят се появява, както в унгарските, така и в българските **народни приказки**. Той спира водата на хората и само тогава ги допуска до нея, когато получи в жертва деца или момичета. Добре известен е сюжетът на приказката за „Тримата братя и златната ябълка“. В легендата пък св. Георги не се поколебал да се изправи срещу змея и да го погуби, спасявайки царската дъщеря от гибел.

В българския фолклор змеят е образ от **народното песенно творчество**. В българските народни песни се среща мотивът за превръщане на човек в змия

А „gonosz“ саркányok барlangokban, vizek mélyén élnek. Fekete tojásból kelnek ki, vagy olyan siklóból, csigából, gyíkból, halból, békából változnak át, amelyet hosszú ideig (7, 12 vagy 40 évig) nem látott emberi szem. Terméketlenné teszik a földeket, elhordják a gabonát, elapasztják a tehenek, bivalyok, kecskék tejét, ellopják a Napot vagy a Holdat. A „jó“ sаркányok tüze ellen jégesővel, viharral veszik fel a harcot (a hala például vízzel fröcsköli a tüzet szóró zmejt). Rejtekhelyükön gyakran kincset őriznek.

A tüzes mennyei sаркányok e harca az alvilági, vízi szörnyekkel különböző formában számos nép hiedelemvilágában megtalálható (pl. az ördögöt, kígyót, sаркányt, a Napot ellopó farkast mennykövel elkergető ősi szláv Perun istenség, az alvilágból a Napot visszahozó Szent Illés). Szintén az életfát őrző Perun alakjához köthető a zmej mint tölgyfán ülő vagy hegyen székelő sas elképzelése is.

A bolgár sаркányhiedelmek érdekes aspektusát képezi a zmej-varázsló kapcsolat. Egyes sámánok vihar közeledtekor transzba esnek, s kiszálló lelkük sаркány, kígyó, gyík, sas, esetleg gúnár vagy kakas alakjában küzd meg a hala-sаркánnyal. Egy másik elképzelés szerint a zmej-varázslók és állat-zmejek lelkei Szent Illés oldalán harcolnak a gonosz sаркányok ellen. E lélekcsaták kimenetele meghatározza a vidék időjárását, a termés bőségét. A zmej-lelkek villámokat szórnak, köveket, kitépott fatörzseket dobálnak ellenségeikre. A megölt vagy sebesült sаркányok aláhullanak az égből vagy távoznak a vidékről.

A zmej-varázslók hiedelemkörének egyes elemei önállóan, eredeti kontextusukból kiszakadva a magyar néphitben is továbbélnek. Ezek közé sorolhatók a tüzes lidércnek a zmej erotikus aspektusát tükröző vonásai. A bolgár zmej nemének megfelelően lányokkal illetve fiúkkal folytat viszonyt, de gyakoribb a férfi sаркány meg a földi nő kapcsolata. A zmejek tűz- és fényjelenségektől kísérvе, sаркány, sas, kakas, hullócsillag, tűzcsóva vagy szikraeső alakjában látogatják meg kedvesüket, s legtöbbször csak az ő számára láthatóak.

A sаркány megjelenik mind a bolgár, mind a magyar népmesékben is. A mesebeli zmej elzárja a vizet az emberektől, ellopja az aranyalmát, elragadja a királylányt, néha szép királyfivá változik. A magyar sаркány alapvetően hasonló; a bolgárral ellentétben többfejű (leggyakrabban hétfejű), viselkedése sok szempontból emberi (palotában él, házasodik).

A sаркánymotívum a bolgár népköltészetben is kiemelt jelentőségű. A bolgár népdalokban az ember varázslat révén kígyóvá változhat, s így el kell válnia kedvesétől. A sаркánnyal való házasság a halál metaforája: a sаркány asszonya nem hagyhatja el otthonát, nem beszélhet más nővel, feketében kell járnia, és senkinek sem árulhatja el, hogy a férje sаркány.

Érdekes módon a népmesékkal ellentétben a magyar néphit szerint a sаркány általában egyfejű. Ugyanez a helyzet a vallásos ábrázolások esetében: a sаркányölő Szent Györgyöt ábrázoló képeken és szobrokon látható sаркányok kivétel nélkül egyfejűek.

Mint ahogy fentebb említettem, magyar „sаркány“ szó helynévben először a 12. században jelenik meg, és több középkori település nevében megtalálható (Sаркány – 1222, Sаркányosfő – 1262, Sаркányszigete – 1391). Néhány mai magyar helységnevében is

чрез магия. Така свекърва иска да раздели сина си Стоян от жена му Калина, но вместо снаха си, полива него с „биле омразно“ и той се превръща в смок. Според народните представи змеят може да се влюбва в обикновена девойка или жена, съответно змеицата – в младеж. Разказва се, че змеят залюбвал своята жертва още от дете и не ѝ давал да се омъжи за друг, докато не я разлюби. Змеят залюбва девойка, зачената или родена с него в един ден.

Вярва се, че „срещата“ със змея може да се окаже съдбоносна и обикновено след нея девойката се разболява. Любената от змей е чужда за света – „жива умряла“, небрежна към външността си, посърнала и бледа. Тези жени странят от хората, не ходят по седенки и на хоро, не се занимават с нищо вкъщи – не предат, не тъкат, не ходят за вода. Те са мълчаливи и тъжни, често плачат. По това, че момата страни от хората, се познава, че е залюбена от змей. Той не ѝ разрешава да слага китки, „да се преминува“, да ходи по седенки и да се жени. Нощем змеят идва през комина, преобразява се в красив момък. Само любената от него мома обаче може да го види. Съществува убеждението, че когато девойката или жената сподели с някого за своята любов, тя умира. Сватбата със змея е метафора на смъртта.

Единствения начин да се спаси девойката е с помощта на „разделните“ билки. Според традиционните народни вярвания яворът и ясенът имат свойствата да прогонват змейове и самодиви. Затова кобилищата се прави от ясен, а овчарските кавали, сватбарските чаши, с които кумът „запойва“ младоженците, и ведрото, с което булката ще донесе вода – от явор.

Според библията змеят се отъждествява с образа на дявола.

Змеят като митологичен персонаж присъства в средновековното изкуство и достига до наши дни. В християнското изкуство той олицетворява езическото начало, което е победено от християнската вяра. Интересен е змеят в унгарската **иконография**. В народните вярвания той е с една глава. Една глава има и в религиозните изображения, когато олицетворява Злото. В изображенията, където св. Георги убива змея виждаме безброй змейове и всички са едноглави. В същото време змеят в унгарските народни приказки обикновено е с много глави, най-често седем.

Сега ще се спрем на някои **топонимите**, в които участва думите „съркány“ и „змеј“. Унгарски топоними: Sárkány [„Змей“] от 1222 г., Sárkányosfő [„Змеева глава“] от 1262 г. és Sárkányzigete [„Островът на змея“] от 1391 г.;⁴ съвременни унгарски топоними са селищата Bakonysárkány в областта Комарон, Bősárkány в областта Дьор-Шопрон и Szilsárkány отново в областта Дьор-Шопрон.⁵ Българските топоними, произхождащи от думата „змеј“ или от нейното прилагателно са по-разнообразни: сред тях се срещат две села Змеево между Варна и Бургас; село Змеица Пловдивска област; село Змейно, област Разград; Змейово, област Хасково; също

fellelhetjük (pl. Bősárkány és Szilsárkány Győr-Moson-Sopron megyében, Bakonysárkány Komárom-Esztergom megyében). A bolgár „змеј“ és származékai jóval több földrajzi névben fordulnak elő. Megtalálhatók településnevekben (pl. Zmeevo Burgasz, illetve Várna megyében, Zmeica Plovdiv megyében, Zmeino Razgrad közelében, Zmejovo Haszkovo megyében, Zmejanec szórttelepülés Tran környékén) és domborzati képződmények elnevezésében, mint Zmejszki dol („völgy”; Pomorie környékén), Zmejov dol (Pazardzsik közelében), Zmeenec forrás (Tran), Zmeeva dupka („lyuk”; barlang Szófia közelében). Egy, a Sztrandzsa-hegységben található őskori sírhalmot Zmejova kastának („a sárkány háza”) neveznek.

Mint láthatjuk, többségben vannak a negatív tulajdonságok. Elemzésünkben nagy vonalakban felvázoltuk a párhuzamokat a bolgár és a magyar sárkányfogalom között, mely mindkét nép világnézetének és mesevilágának fontos elemét képezi. A sárkánnyal kapcsolatos hiedelmek az ősi indoeurópai örökséghez tartoznak, de a sárkány alakja a maga jellegzetes kettősségében – jó és rossz tulajdonságok hordozójaként – hosszú ideig továbbélt mind a bolgár, mind a magyar népi tudatban.

Furcsának tűnhet, hogy a bolgár nyelvből teljességgel hiányoznak a „змеј“ szót tartalmazó frazeologizmusok. A magyar nyelv sem bővelkedik a „sárkány” szót tartalmazó szófordulatokban, de néhány ilyen fel tudunk sorolni:

- úgy megy neki, mint a hétfejű sárkány = дühösen, vadul megy neki valakinek;
- nem öli meg a sárkányt = nem valami szorgalmasan dolgozik, nem fárasztja ki magát a munkában;
- sárkányt ereszt = feleségét vagy anyósát útra bocsátja, utazni küldi (tréfás);
- sárkányt ölt az apja = régi nemesi családból származik;
- sárkánytejet ivott = berúgott;
- sárkánytejet szopott = veszekedős, összeférhetetlen természetű (kegyetlen, gonosz, rettenthetetlenül bátor, nagyon erős, izmos);
- házisárkány = rossz feleség vagy anyós.

4 – TESZ III. köt., 493-494. o., MNL, IV. köt., 400. o.

5 – KISS, L., *Földrajzi nevek etimológiai szótára*.
Bp., 1980, 78, 126, 614.

места с названия като Змейски дол в района на Поморие и Змейов дол в района на Пазарджик; пещерата „Змеева дупка“ в близост до София; гробницата „Змейова къща“ в планината Странджа.

Интересен и странен е фактът, че в българския език не се срещат **фразеологизми** с думата „змея“. И унгарският език не изобилства в това отношение, но все пак тук ще споменем няколко фразеологизми с думата „sárkány“:

- *Úgy megy neki vkinek vagy úgy támad rá vkire vagy úgy ront valahova, mint hétfejű sárkány* = нахълтва някъде, напада някого, като седмоглав змей
- *Nem öli meg a sárkányt* = не си върши съвестно работата
- *Sárkányt ereszt* = изпраща жената или тъщата на път
- *Sárkányt ölt az arja* = произхожда от старо дворянско семейство
- *Sárkánytejet ivott* = напива се
- *Sárkánytejet szorott* = опасен, непоносим характер
- *Házisárkány* = лоша жена или лоша тъща.

Както се вижда повечето са отрицателни характеристики...

Ето така най-общо могат да бъдат очертани паралелите между българския змей и унгарския „sárkány“ като съставна част от народния мироглед и приказния свят на българите и унгарците. Представите за змея спадат към индоевропейската общност, но се запазват дълго в съзнанието на българи и унгарци с характерната за него двойственост – притежател на добри и лоши качества като персонаж.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*. Вр., 1981.

Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Вр., 1980.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. III. köt. Вр., 1976.

Magyar néprajzi lexikon. IV. köt. Вр., 1981.

O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások szótára*. Вр., 1966.

Български етимологичен речник. Т. I. С., 1971.

Георгиева, И., *Българска народна митология*. С., 1983.

Гомбоц, З., *Тюркските заемки преди заселването в днешната ни родина*. – В: *Унгарски учени за България*. Съст. Пейковска, П. С., 2003, с. 207–226.

Мичев, Н., П. Коледаров, *Речник на селищата и селищните имена в България 1878–1987*. С., 1989.

СВЕТОСЛАВ СТОЙЧЕВ

Черно, бяло • Гост • Далеч • Двойник

Отвъд стената • Паноптикум

Понякога • Пространствен ефект

SZTOJCSEV SZVETOSZLAV

Fekete, fehér • Vendég • Távol

Altelegó • Honn • Panoptikum

Néha • Térhatás

ЧЕРНО, БЯЛО

След пролетния дъжд в оцъклените очи на хамелеона, прилепен за ствола на мъртвото дърво, изгрява размигана небесна дъга и цветните сънища избледняват. Проблясващо иззад разнищената облачна пелена, слънцето потъва в ослепелия свят. Забързани стъпки на запътени към дома си хора изоставят спокойствието на чуждия подслон, ботуши тъпчат разпилени в море от кал кокичета.

От другата страна на Земята една заблудена падаща звезда разцепва бледото небе и небесните врати се затварят.

Някъде едно дете подрежда денем и нощем безцветните и еднакви парчета на пъзела.

Някъде в една тъмна стая старица със забрадка се приготвя за сън и над къщата пада бял покров.

ГОСТ

... и болката дойде.

Оставаха броени минути до края, когато на вратата се почука.

– Дай ми време и ще живееш – каза посетителят.

Наведе се и вдигна от пода една изгубена секунда, след това изчезна в нощта.

На другата сутрин напразно търсеха болния – стаята беше празна.

ДАЛЕЧ

Този ужасен клоун е миниатюрен като пращинка върху плаща на Смъртта и прозрачно леден като полярното сияние. Сериозността му обаче не подлежи на съмнение: той сънува гробища. Скрит зад огледална стена, внимателно следи всеки трепет на света, танца на разбуненото море. В крайчеца на безцветните очи – истинали лета, по набразденото чело – петна от мрак, върху стиснатите до посиняване устни – знакът на Фортуна.

Историята ръси във водата малки бисери и все по-големи вълни мият стените на крепостта.

Стъклото се пропуква.

Зад стената – низвергната в прахта статуя. Заличаване на тялото и душата. Затворен в бутилка дух, далеч от всякакъв бог.

FEKETE, FEHÉR

Tavaszi eső után egy élettelen fa törzsén lapuló kaméleon düledt szemében felragyog a szétfolyó szivárvány, a színes álmok elhalványulnak. A szétszabdalt felhőfátyol mögül fel-felvillanó nap belevész a vakvilágba. Hazavágyók sietős léptei hagyják el az idegen hajlék nyugalma, csizmák tapossák a sártengerben szétszórt hóvirágokat.

A Föld túlsó oldalán egy eltévedt hullócsillag kettészeli a fénytelen eget, és az égbolt kapui bezáródnak.

Valahol egy gyerek éjjel-nappal az óriás kirakó színtelen, egyforma darabjait illesztgeti.

Valahol egy sötét szobában fekete kendős öregasszony készülődik a lefekvéshez, és fehér lepel hull a házra.

VENDÉG

... így hát jött a fájdalom.

Már csak percei voltak hátra, amikor kopogtak.

– Adj nekem időt, és élni fogsz – mondta a jövevény.

Lehajolt, felszedett egy elgurult másodpercet, és felszívódott az éjszakába.

Másnap reggel hiába keresték a beteget – a szoba üres volt.

TÁVOL

Ez a szörnyű bohóc oly picinyke, akár egy porszem a Halál palástján, és oly átlátszóan hideg, mint a sarki fény. Ám komolyságához nem férhet kétség: temető az álma. Tükörfal mögül figyel a világ minden rezdülését, a lázongó tenger táncát. Színtelen szeme sarkában megfagyott nyár, barázdás homlokán homályfoltok, kékre harapdált ajkán Fortuna jele.

A történelem apró gyöngyöket szór a vízbe, és az egyre nagyobb körök a vár falait mossák.

Az üveg repedezik.

A fal mögött: porba döntött szobor. A test és a lélek megsemmisülése. Palackba zárt szellem, távol minden istentől.

ALTEREGÓ

A veszély folyton átlépi a fájdalom küszöbét, és a maszk mögé néz. Kivilágított tükör tengerében kavics dobban, a képmás hullámokban robban szét. Üvegporeső hull az arcra, az ujjakra, a szemekbe. Behatol, új ruhába öltöztet, keretet ad, s lassan összeáll a széttöredezett kép. Kattan a gomb, tükörbe lényegül át a kihunyó fény. Múló villanások, tengernyi emlék – vízözön és koporsó, sóba borított sivatag, süllyedő hajó. Holnap újra otthon leszel, és a rideg szobában az óra ketyegése jelzi majd a hivatlan vendég – hallgató tag menedékkereső – eljövételét.

ДВОЙНИК

Опасността постоянно прекрива прага на болката и наднича иззад маската. В безкрая на осветеното огледало пада камъче и отражението се взривява на вълни. Дъжд от стъклен пращец обсипва пръстите, лицето, очите. Нахлува в тях, дава им нови дрехи и рамка, фрагментите на снимката заемат местата си. Копчето щраква и гаснещата светлина се превръща в огледало. Мимолетни проблясъци, море от спомени – потоп и ковчег, покрита със сол пустиня, потъващ кораб. Утре отново ще си у дома и в студената стая тиктакането на стенния часовник ще извести идването на неканения гостенин, който безмълвно дири подслон.

ОТВЪД СТЕНАТА

Свечерява се. По течението на голямата река се носи разнебитена лодка, полюшвана от леките вълни. Бездомният пътник безмълвно гледа умиращите лъчи на залязващото слънце и мечтае за другари.

В далечината пред уморения му поглед се извисяват тъмни облаци – надеждата не е далеч.

Пътникът поглежда назад – хиляди и хиляди лодки го следват по пътя към земята на бездомниците. Лодката преминава стената от облаци и се събужда от бездомен сън в пристана на море от игриви слънчеви лъчи.

ПАНОПТИКУМ

Феята на пролетта излиза от мъглата на хипнозата и се спуска в някакъв погребан под ледник град. Безшумно минава край няколко стари джуджета с броеници в ръцете, които бърбят оживено до вратата, и влита в един от хилядите дворци. За миг обхожда хлъзгавите зали и спира в последната. Струпва на куп подредените край стената восъчни кукли, слага фитил в носа на всяка и подпалва така приготвената влада. Изчаква малко и се хвърля в пламъците, превръща се в дим и се слива със синьото нищо. Вечер, при пълнолуние, ледовете се раздвижват и водната стихия нахлува в дворците. Не след дълго обърканите обитатели се опомнят и побягват из лабиринтите на подсъзнанието; а когато неприятното усещане за пустота избледнее, невредими, с полупритворени очи, забравили случилото се, те се измъкват на слънчева светлина по бреговете на отдавна пресъхнали реки.

HONN

Alkonyodik. A nagy folyó csendesén kúszó hullámain egy rozoga bárka sodródik az árral. Hontalan utasa némán nézi a lemenő nap elhaló sugarait, és társakkal álmodik.

A távolban sötétedő felhők tornyosulnak megfáradt tekintete előtt – egyre közelebb a remény.

Az utas hátranéz – több ezren követik a hontalanok földjére. A bárka átesik a felhők falán, és kikötőbe ér, hontalan álomból ébredve, lubickoló napsugarak tengerében.

PANOPTIKUM

A tavasz tündére kibújik a hipnózis ködéből, és egy jégverem alján eltemetett városhoz ereszkedik. Elsuhan a kapunál csevegő, rózsafűzért morzsoló öreg manók mellett, majd az ezer palota egyikébe röppen. Egy szemvillanás alatt bejárja a síkos termeket, s az utolsóban megáll. A falak mellett felállított viaszbábukat egy kupacba rakja, kanócot dőf mindegyik orrába, és meggyújtja az alkalmi máglyát. Kisvártatva a lángokba veti magát, aztán füstté változva belevész a kék semmibe. Este, telihold idején a jég megindul, vízözön zúdul a palotákra. Kis idő múltán a megzavart lakók észbe kapnak, a tudatalatti útvesztőibe menekülnek, és mire az üresség kellemetlen érzése elhalványul, sértetlenül, félig lehunyt szemmel, amnéziásan, új alakot öltve kikecmeregnek a napra, rég elapadt folyók partjára.

NÉHA

Néha a távolodó viharfelhők árnyékából kibújik egy ködember. Szétfolyó teste elterül minden utcán, behatol a város minden zugába. Tüdeje asztmásan szippantja magába a téli éjszakát. Fagyos lehelete elhomályosítja a házak ablakait. Jégdarab dobban a homokóra falán, az üveg repedezik.

• • •

Néha lesétálok a hullámokhoz, hogy megcsodáljam Aphrodité születését. A szépség látványa mindig elkápráztat, elfordulok és továbbmegyek. Ekkor valaki tört dőf a hátamba. Nem nézek vissza.

• • •

Néha arcra borulok a fűben a kertben, és estig alszom. Senki nem ismeri a piros fű illatát, csak én és alattam a föld.

ПОНЯКОГА

Понякога от сянката на отлитащите буреносни облаци се появява човек мъглявина. Разстила се над улиците, прониква във всяко кътче на града. Астматично вдишва зимната нощ. Леденото му дихание заскрежава прозорците на къщите. В стената на пясъчния часовник се удря парче лед, стъклото се пропуква.

• • •

Понякога се спускам до вълните да се насладя на раждането на Афродита. Гледката на красотата винаги ме замайва – обръщам се и си тръгвам. Тогава някой ме наръгва с кама в гърба. Не поглеждам назад.

• • •

Понякога падам по лице в тревата на градината и спя до вечерта. Само аз и земята под мен познаваме уханието на червената трева.

ПРОСТРАНСТВЕН ЕФЕКТ

Инквизиторът тръгва по следите на спокойно заспалия еретик. Носи в торбата си утрото, в очите му пламти огънят на сляпа вяра – омраза до гроб.

Върви по жарава, под стъпките му лумват поля от клади.

Жертвата е близо, инквизиторът протяга ръка – пространството се отдалечава.

Отвъд стената, отсам реката – има пространство за всички. Вежи и невежи, деца и крале в нощта.

Думи населват родената из пламъците пустош и властта заговаря с хиляди гласове.

TÉRHATÁS

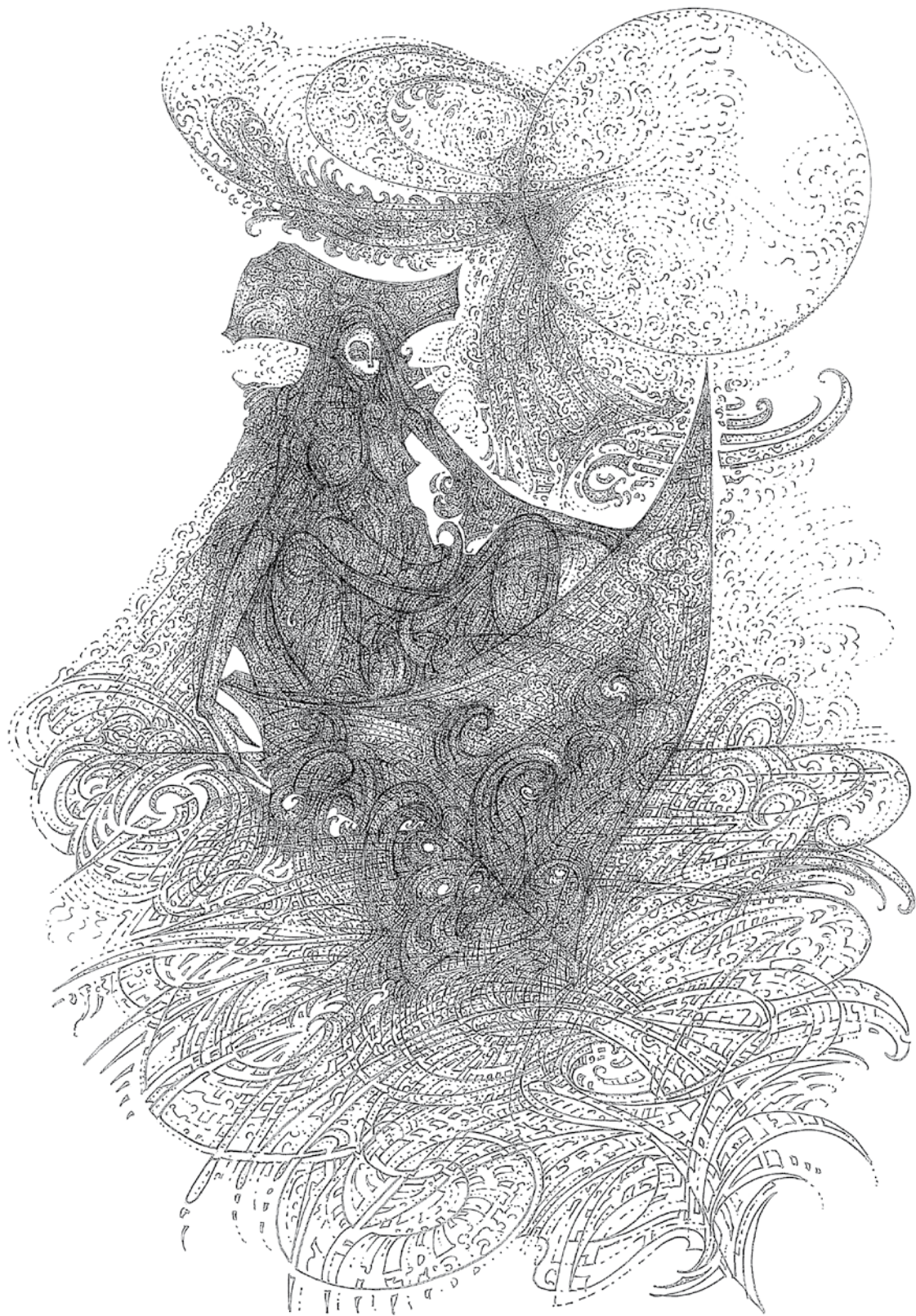
Az inkvizítor a gyanútlanul alvó eretnek nyomába szegődik. Zsákjában a hajnal, szemében a vakhit pusztító tüze – sírig tartó gyűlölet.

Parázson lépked, máglyamezők lobbannak lábai alatt.

Karnyújtásnyira az áldozat – ám kettejük között ott a táguló tér.

A falon túl, a folyón innen – mindenkit befogadó tér. Tudók és nem tudók, gyerekek és királyok az éjszakában.

Szavak népesítik be a lángok szülte pusztaságot, és ezer hangon szólal meg a hatalom.

КИРИЛ НАД

Душата на реката

NAGY KIRIL

A patak lelke

РЕКАТА ИМА ДУША. Така казваха местните. Дворът на къщата в Орешака бе надвиснал над реката, копаех на брега ѝ. Държах лопатата с две ръце, едва стигах до средата на дръжката. Беше станало късно, чух как по шосето се ниже стадото, преминава по каменния мост и спира чак пред къщата на овчаря Гавраил. Пръстта ставаше все по-влажна, от вятъра потта ми застиваше, а аз копаех ли, копаех. В прозореца на порутената къща на отсрещния бряг понякога проблясваше светлинка. Златният зъб на дъщерята на кръчмаря. Често го виждах, особено когато ергените от съседното село завираха главите си между гърдите ѝ. Хубаво беше. Момичето. Майка ѝ прибираше съхнещите на брега дрехи в кош, сиви облаци скриваха слънцето. Вдигнах глава и ми се усмихна. Грозна беше. Все по-трудно вдигах лопатата, мръзних. Бях ядосан, защото освен няколкото стъкълца от винени бутилки и камъните, които не си бяха на мястото, нямаше нищо. Последно замахване и тогава: прерязвайки на две някакъв червей, лопатата опря на нещо. От глухия тътен водата на реката спря. Както при смъртта на всеки от свещениците в селото. Единствените, които само реката жалеше. Местните хора знаеха, че тъй или иначе от близкия манастир още на следващия ден ще пристигне нов поп. Бръкнах в тъмната яма и я опипах с пръсти. Имаше някаква кутия. Обрасла отвсякъде с корените на растенията. Докато я вадох, гърдите ми притискаха земята, така че в кожата ми остана завинаги отпечатана златната богородица, която носех на врата си. Ето тук. Корените, стенойки, се късаха един по един. Докато накрая тъжно се предадох. Ламаринена кутия. Малки катинарчета в четирите края на кутията, а на капака – цветни рисунки. Полегнала калинка, оредял тризъб гребен, змия и до нея – свирка. Нямаше друга украса.

Не можах да я отворя. Не смеех да счупя капака, можеше да съдържа нещо ценно, а няха сили да срежа катинарите. Глухо кънтеше, като я разтърсех, както отеква шум от еленови рога между дърветата. Всеки следобед дълго седях на пода пред нея, а след вечеря я проучвах, сложена върху възглавницата ми, оставяше кални петна по чаршафа. Преди загасяне на лампата я пъхах под леглото. Грижливо и безшумно. А светът бе станал по-контрастен. И аз зорко го следях. Селото, портите, къщите, хората. Всичко. Полегнала калинка, оредял тризъб гребен, змия и до нея – свирка... Виждах полето, лазецата по стръкче трева калинка, змията сред камъните, оставената върху абата на овчаря свирка. А веднъж отидох и при фризьора – там в един буркан, в сива течност бе натопен един счупен гребен. И нищо. Въпреки че отговорът изглеждаше далечен, струваше ми се, че с всеки изминат ден стъпка по стъпка се доближавам до него, до безкрайната вътрешност на кутията. Никой не ми помагаше. Защото никой не знаеше за нея. Не исках да споделям какво съм намерил на брега. Реката естествено знаеше. Поне тогава така си мислех. Отидех ли в дъното на двора, реката винаги застиваше. Но само, когато и кутията беше с мене. А когато си тръгнах, рибите от въздуха отново падаха във водата, а далечният водопад шумно се плисваше. Мина цяла година. Може би две.

A PATAKNAK LELKE VAN. Így mondták a falubeliek. Az oreshaki ház kertje a patakba lógott, annak a partján ástam. Két kézzel tartottam a lapátot, a feléig se értem. Késő volt már, hallottam, ahogy a nyáj végigvonul a főúton, át a kőhídon, egészen a pásztor, Gavrail házáig. A föld egyre nedvesebb lett, izzadságom lehűtötte a szél, én pedig ástam. A túlpárt romos házának ablakában olykor megcsillant a fény. A kocsmáros lányának aranyfoga volt az. Gyakran lehetett látni, főleg, amikor a szomszéd falu legényei a lány melle közé nyomták a fejüket. Szép volt. A lány. Az anyja a parton száradó ruhákat gyűjtötte egy kosárba, szürke felhők takarták a napot. Amikor felnéztem az ásásból, rám mosolygott. Ronda volt. Egyre nehezebben emeltem az ásót, fáztam. Dühös voltam, amiért egy borosüvegen és néhány oda nem illő kövön kívül semmit se találtam. Egy utolsó szúrás, amikor egy gilisztát kettévágva megakadt az ásó. Ahogy a hegye koppant, megállt a patak vize. Ahogyan a falu papjainak halálakor. A papok voltak azok, akiket kivételesen csak a patak gyászolt, mert a falubeliek tudták, a közeli kolostorból másnap úgymis új érkezik. Belenyúltam a sötét gödörbe, majd ujjaimmel körbetapogattam. Egy doboz volt. A növények gyökerei szorosan köré fonódnak. Ahogy húztam, a mellkasom a talajnak feszült, a nyakamban lógó aranyfüzet örökre a bőrömben pecsételve. Itt. A gyökerek roppanva szakadtak egymás után. Végül szomorúan, de megadták magukat. Pléhdoboz. A doboz négy sarkán négy apró lakat lógott, a fedelén különféle színes ábrák. Egy oldalára dőlt katica, egy törött, háromfogú fésű, egy kígyó és mellette egy furulya. Más nem díszítette.

Nem tudtam kinyitni. Nem mertem tönkretenni a falát, hátha valami értékes van benne, a lakatok letöréséhez meg gyenge voltam. Rázásra tompán koppant, akárcsak a fák közt visszhangzó szarvasagancsok. Délutánonként hosszasan ültem előtte a padlón, vacsora után pedig a párnámra fektetve tanulmányoztam, sárfoltok maradtak utána a huzaton. Lámpaoltás előtt az ágyam alá toltam. Gondosan, halkán. A világ eközben élesebbé vált. Élesebben figyeltem én is. A falut, a kapukat, a házakat, az embereket. Mindent. Egy oldalára dőlt katica, egy törött, háromfogú fésű, egy kígyó és mellette egy furulya... Láttam a mezőn, fűszál oldalán mászó katicát, kövek között a kígyót, a pásztor szöttekén fekvő furulyát. Egy alkalommal még a fodrászhoz is elmentem, ahol egy befőttesüveg szürke levében törött fésű ázott. De semmi. Bár távolinak tűnt, mégis úgy éreztem, minden egyes napon egy lépéssel közelebb kerülök a megfejtéshez, a doboz végtelenül tág belsejéhez. Senki sem segített. Mert senki sem tudott róla. Nem akartam senkivel se megosztani, hogy mit is találtam a parton. A patak persze tudta. Legalábbis akkor azt hittem. Amikor kísértálmam a kert végébe, a patak mindig megállt. De csak ha a doboz is velem volt. Amikor visszaindultam a házba, a levegőben a halak újra a vízbe estek, a távoli zuhatag pedig egy hangosat loccsant. Így telt el egy év. Talán kettő.

Egyik nap magammal vittem a dobozt az iskolába. Azon a héten lettem először szerelmes. Nem tudtam, hogy szerelem, egyszerűen csak azt éreztem, kész vagyok megosztani a titkom. A padban ülve a lakatokat simogattam. Éppen aznap tanultuk az ábécé ötödik betűjét, a D-t. Az oldalára borult katicát... Akkor jöttem rá. Tornaórán kiszöktem a kerítés egyik meglazult deszkája alatt, és a dobozt magamhoz ölelve futottam végig a

Един ден взех кутията със себе си в училище. Същата седмица за пръв път се влюбих. Не знаех, че е любов, просто почувствах, че съм готов да споделя тайната си. Седях на чина и галех катинарите. Този ден учехме петата буква на азбуката, D. Полегнала на страна калинка... И тогава разбрах. В часа по физическо избягах през една разкована дъска на оградата и прегърнал кутията, хукнах по шосето. Учудени от зачервеното ми лице, жените по пътя отскачаха настрани. А аз тичах ли, тичах, през пазара, все по реката, до къщи. Блъснах вратата и нахлух в кухнята. Баща ми обядваше, а майка ми трупаше чиниите на камара. Баща ми вдигна поглед над супата, приглади косата си и ме погледна с подкопани очи. Майка ми се обърна с чиния в ръка.

– Татко ... – задъхвах се – татко, какво пише тука? – и тупнах на масата все още калната кутия.

С писъка на майка ми чинията се разби в земята, огледах се в широко разтворените зеници на баща ми, а в далечината водопадът се разплиска.

– Деси ... Десислава – заекна баща ми и бавно привлече към себе си кутията. Полегнала калинка, оредял тризъб гребен, змия и до нея – свирка. Сестра ми, DESI.

főúton. Pirosló arcomra csodálkozva ugráltak félre előlem az asszonyok. Én pedig csak futottam, át a piacon, végig a patak mellett, hazáig. Belöktem a kaput, és beszaladtam a konyhába. Apám éppen ebédelt, anyám pedig a tányérokat építette egy kupacba. Apám felemelte tekintetét a levesről, megsimította haját és táskás szemével rám nézett. Anyám az egyik tányérral a kezében fordult felém.

– Apa ... – lihegtem –, apa, mi van erre írva? – azzal az asztalra csaptam a még mindig kissé sáros dobozt.

Anyám sikoltása alatt a tányér földre zuhant, apám tágra nyílt pupilláiban megláttam magamat, a távolban pedig a zuhatag loccsant.

– Desi ... Desislava – dadogta apám, miközben lassan magához húzta a dobozt. Egy oldalára dőlt katica, egy törött, háromfogú fésű, egy kígyó és mellette egy furulya. A húgom, Desi.

ДОРА ГАБЕ

Вечер • Звездите

Червното цвете • Саксия

DORA GABE

Este • A csillagok

A piros virág • A virágcserép

ВЕЧЕР

От всичко най-обичам като тръгне колата по хълма. Най-първо се вижда главата на коня върху небето, сетне гърбът му, сетне брат ми, дето кара. А като стигнем горе, изеднаж се вижда ливадата и косачите. Те не знаят какво им носим. Няма да го кажем, нека познаят сами.

Боже, какво е сестричето ми, с нея не може да се играе на нищо: обади им го преди да познаят! Нели вчера я би брат ми за това, днес пак избърза да каже: Не мисли, не чака, а изеднаж го каже...

Сега косачите мислят, че ние сме най-добрите деца на света, защото им носим всяка вечер ядене. Само добрите деца се грижат за другите. И мама е най-добрата на света.

Слънцето захожда и вятъра си отишел. По-добре е без него, защото пици в ушите и не се разбира, когато човекъ приказва. Щом си отиде слънцето, и той си отива. Нивите вече не шумят, защото им се спи. Още е светло, а вече им се спи.

– Защо е светло?

– Как защо?

– Нали слънцето залезе ?

– Денят не ще да си иде.

– Ами ако не си отиде?

– Ей сега ще дойде нощта и ще го изпъди.

Наистина, тя всяка вечер дохожда и го пъди.

От всичко най обичам, когато щурците пеят.

Тогава напълват колата със сено и дохожда големият косач с нас. Сега другите косачи казаха „довиждане“ и ни изпратиха по пътя. Пътя се не вижда, защото тъмното пълзи по него и нивите не го пуцат.

Сеното мирише на бабина душица и на цветя. Косачите покосиха цветята – те са умрели вече, само душите им останаха и напълниха целия свят и сега светът на хубаво мирише. Затова щурците пеят като пияни.

Колко тежко диша конят! Брат ми кара прав. Цял се вижда върху небето. Главата му е по-голяма, ръцете му по-дълги...

Тъмното прегърна колата, и нас прегърна, и щурците, и нивите, и целия свят прегърна! Колко е добър цълият свят! От всичко най-много го обичам!

Сестричето ми заспа. Къде отиваме? Нивите дишат като спят и пътят влиза в тях...

– Това нощта ли е ?

– Нощта.

– Колко е топла, колко е добра. Също като мама...

Конят диша тежко и не се вижда колата де върви. Само се потъва, потъва...

– Де отиваме!

ESTE

Azt szeretem a legjobban, mikor a kocsi elindul a domboldalon. Először a ló feje tűnik fel az égen, aztán a háta, majd a bátyám, aki hajtja. Amikor felérünk, hirtelen felbukkan a rét a kaszáló emberekkel. Ők nem tudják, hogy kik vagyunk. Mi pedig nem áruljuk el nekik, hadd találják ki maguk.

Istenem, de a húgommal semmit sem lehet játszani: megmondja nekik, mielőtt kitalálnák! Pedig tegnap a bátyám megverte érte, de ma megint sietve elkotyogta. Nem gondolkodik, nem vár, egyszer csak elárulja...

Most az aratók azt gondolják, hogy mi vagyunk a legjobb gyerekek a világon, mert minden este ételt hozunk nekik. Csak a jó gyerekek gondoskodnak másokról. És az én édesanyám a legjobb a világon!

A nap lenyugodott, a szél elcsitult. Jobb így, mert úgy belesüvít az ember fülébe, hogy egymás szavát sem értjük. Amint a nap lenyugszik, a szél is elcsendesedik. Már a búzamezők sem susognak, mert elálmosodtak. Még világos van, de már alváshoz készülődnek.

– Miért van világos?

– Hogyhogy miért?

– Hiszen lenyugodott a nap.

– Mert a nappal nem akar elmenni.

– És ha nem megy el?

– Akkor eljön az éjszaka, és elkergeti.

Valóban, az éjszaka minden este eljön, és elűzi a nappalt.

Mindennél jobban szeretem, amikor a tücskök ciripelnek. Akkor megrakják a szekeret szénával, és az aratómunkások közül a legtermetesebb velünk tart. A többi arató elbúcsúzik tőlünk, és elkísér az útig. Az út nem látszik, mert rákúszott a sötétség, és a szántóföldek nem eresztik. A szénának kakukkfű- és virágillata van. Az aratók lekaszálták a virágokat – már halottak, csak a lelkük maradt itt, hogy betöltse az egész világot, amely most csodálatosan illatozik. Ezért muzsikálnak úgy a tücskök, mintha részek lennének.

Milyen nehézkesen lélegzik a ló! A bátyám állva hajtja a kocsit. Az egész alakja az égre vetül. A feje megnyúlik, a kezei meghosszabbodnak...

A sötétség átkarolja a kocsit, átkarol minket, a tücsköket, a szántóföldeket, átkarolja az egész világot! Milyen jó az egész világ! A világot szeretem a legjobban!

A húgocskám elaludt. Hová megyünk? A mezők álmukban lélegeznének, az út belejük hatol...

– Most éjszaka van?

– Éjszaka.

– Milyen meleg, milyen kellemes. Mint édesanyánk...

A ló nehezen lélegzik, és nem látszik, hogy merre halad a kocsi...csak fut, csak fut

– Hova megyünk?

– Hát haza!

– Нали в къщи!

– Ах, наистина!

Нали конят знае пътя! И когато е най-тъмно, пак го намира, защото е наш. И пътят е наш, и нивите са наши, и всичко е наше.

– Нали всичко е наше?

– Всичко.

– Колко обичам всичко!

ЗВЕЗДИТЕ

Утре е празник. Стрина Василица рече: Свети Дух. Затова у тях цялата къща е постлана с трева и с бабина душица. И по стените, и по иконите. Кандилата греят, а иконите сякаш са отъ слънце. Щом светнаха, и света Богородица се засмя и мъничкият Исус, дете се молел на Бога да не ни се сърди за нищо...

Когато утре е празник, всичко става иначе. Камбаната от другото село много дълго би и всички се прибраха рано от нивата.

На тая купа сеното е прясно и отъ тук се вижда как изгряват звездите... Господ ще ги запали всичките, защото утре е празник.

Хлопатарчетата и свирките се разбъркаха и вече стана тъмно.

– Защо едни звезди са големи, а други малки?

– Едните съ близо, а другите далеко.

– Как тъй?

– Ей тъй!

Когато се седи върху сеното, небето е по-близо. А като побелее отъ едина край до другия, става млеченъ път.

– Кой ли ходи по млечния път?

– Кой ще ходи, звездите!

Мама каза, че те съ деца. Когато умират, отиват там. А това им са очите.

– Колко много деца измрели!

– Къде?

– На небето.

– То не са деца, то са слънца и земи...

– Земи...

Вече е съвсем тъмно и щурците пеят.

– Виждаш ли оная голямата звезда?

– Де?

– Е там, при ония трите – ето така – на.

– Виждам.

– Това е още една земя.

– Ами защо свети?

– Ja, tényleg!

Hiszen a ló tudja az utat! És amikor a legsötétebb az éjszaka, akkor is megtalálja, mert a mi lovunk. És az út is a miénk, a mezők is, minden a miénk.

– Ugye, minden a miénk?

– Minden.

Mennyire szeretek mindent!

A CSILLAGOK

Holnap ünnep van. Vaszilica néni azt mondta: pünkösöd. Ezért náluk az egész ház vadvirágokkal és kakukkfűvel volt beborítva. A falak is, az ikonok is. Mécsesek világítottak az ikonok körül, mintha csak a nap ragyogta volna be őket. És amint meggyulladtak a mécsesek, a Szűzanya elmosolyodott, a kis Jézus is elmosolyodott, és egyenesen a szemembe nézett. A jószágos Jézus, aki Istenhez fohászkodott, és semmiért sem neheztel ránk...

Holnap, az ünnepen minden másképp lesz. A másik falu harangja nagyon sokáig szól, és mindenki korán hazatért a szántóföldről.

Ennek a friss szénakazalnak a tetejéről jól látszik, hogyan gyúlnak fel a csillagok... Isten mindet meggyújtja, mert holnap ünnep van.

A kolompok és a sípok hangja összemosódott, már sötét van.

– Miért olyan nagy némelyik csillag, a többi pedig kicsi?

– Mert némelyik közel van, mások pedig messze vannak.

– Hogyhogy?

– Hát, így!

És amikor az ember a szénaboglyán fekszik, közelebb van az ég. És ahogy az ég kifehéredik az egyik szélétől a másikig, feltűnik a Tejút.

– Vajon ki járhat a Tejúton?

– Hogyhogy ki, hát a csillagok!

Anya azt mondta, hogy azok gyerekek. Amikor meghalnak, odakerülnek. És a csillagok a szemeik.

– Mennyi halott gyerek van!

– Hol?

– Az égen.

– Azok nem gyerekek, hanem napok és bolygók...

– Bolygók...

Már teljesen besötétedett, és ciripelnek a tücskök.

– Látod azt a nagy csillagot?

– Hol?

– Hát ott, a mellett a három mellett – amott, ni.

– Látom.

– Az is egy bolygó.

– Слънце я грее.
– Каква мъничка земя! Каква капчица! Как ли се ходи по нея!
Клепките ми треперят и звездите треперят, и на щурците песенцията трепери...
Колко е чудна тая звезда!
– Има ли път до звездата?
– Разбира се.
– Ами далеко ли е?
Докато стигнеш там, ще остарееш.
– Колко ли е то– ще остарея... Кой ти каза?
– Учителя.
Такава мъничка земя, а пътят ѝ дълъг. Не се разбира колко е дълъг.
– Ами до другите звезди далеко ли е?
– Колкото до онази.
!!
– И от една звезда до друга пак толкова далеко.
– Ами как се побират на небето?
– Виждаш че се побират!
Нищо не се разбира! По небето все пътища. От едната звезда до другата е празно! Къде седи Господ! Де седят ангелите, и светиите, и душите? И защо са една до друга звездите, като са далеко.
Това били слънца и земи!
– Ами месецът?
– Той е умряла земя!
– Какъ умряла...
– Изстинала. Затова е бял.
Колко е страшно, че месеца е умрял! Горкият месец. Сигурно и ангелите на него са умрели.
– Къде е сега?
– От другата страна на земята.
– Къде стои?
– И там има небе и звезди.
Купата под насъ се залюля. Също като гледам вода и вътре се вижда небето.
– Не е ли подпряна земята?
– Не е.
Защо мама не ни каза, че можемъ да паднем! Колко с страшно, че под земята е празно! Защо се люлее всичко!
– Ай!
– Звезда падна! Видя ли! Цяла земя падна. Може ли да ни смаже?
– Разбира се!
Искам да ида при мама! Не е хубаво небе. Не ща небе.

– De miért világít?
– Megvilágítja a nap.
– Milyen picinyke égitest! Akár egy cseppecske! Hogy lehet járni rajta?
Megrebbent a szemhéjam, megremegtek a csillagok, még a tücskök dala is remegett ...
Milyen csodálatos az a csillag!
– Vezet út ahhoz a csillaghoz?
– Persze.
– És messze van?
– Megöregszel, mire odaérsz.
Milyen messze lehet, hogy megöregszem.
– Ki mesélte ezt neked?
– A tanárom.
Milyen kicsi égitest, és milyen hosszú út vezet hozzá. Nem is tudni, hogy milyen hosszú.
– És a többi csillag is messze van?
– Ugyanolyan messze.
– ?!
– És az egyik csillagtól a másikig ugyanolyan hosszú az út.
– De hogy férnek el az égen?
– Látod, hogy elférnek!
Minden olyan érthetetlen! Az ég tele van utakkal. Az egyik csillagtól a másikig pedig ott az úr! És hol lakik az Úristen? Hol laknak az angyalok, a szentek és a lelkek? És miért vannak egymás mellett a csillagok, ha közben olyan távol vannak?
Ezek lennének a napok és a bolygók!
– Hát a hold?
– Az egy halott bolygó!
– Hogyhogy halott...
– Pedig így van. Azért olyan fehér.
Milyen ijesztő, hogy a hold halott! Szegény hold. Bizonyára halottak rajta az angyalok is.
– És hol van most a hold?
– A föld másik oldalán.
– És ott hol?
– Ott is van ég és csillagok.
Imbolyogni kezdett alattunk a szénakazal. Ugyanúgy, mint amikor a vizet nézem, és az eget látom tükröződni benne.
– Nincs megtámasztva a föld?
– Nincs.
Miért nem mondta anya, hogy lezuhanhatunk! Milyen borzasztó, hogy a föld alatt is úr van! Miért ringatózik minden?
– Jaj!
– Lehullott egy csillag! Láttad? Lezuhant egy egész bolygó.

– Ами знаеш ли, дето земята се върти!

– Защо?

– Така си е родена. Деня сме с глава нагоре, а нощя с глава надолу...

Брат ми скочи и хукна в къщи. Небето се наведе и всичките звезди се наведоха. Замята се издига от един край и взе да се обръща, и купата се обръща. Падам – протягат се на мама ръцете и ме хващат. Мама ме носи в къщи. Къщата се люлее и чашата в ръката ми се люлее. Не ми се пие.

– Защо всичко е инак!

– Кое?

– Небето и звездите.

– Защото утре е празник.

– Ах, мамичко, защо звездите съ толкова далеч, а пък са близо!...

– Като пораснеш, ще разбереш.

Мама налива чай и не иска да приказва. Татко чете вестник. Брат ми много бързо яде и все гледа в чинията.

– Мамичко, ами като се върти земята, нели ще паднем?

Татко си дига главата и гледа. Брат ми яде още по-бърже.

– Няма да паднем. Господ ни пази.

Татко стана.

– Кой и напълни главата?

Брат ми лапа, татко му дръпна ушите.

– Нели ще ни смажат звездите като падат?

– Те падат край замята, защото празното е голямо.

– Ах, мамко, как мъчно се разбира!... Като са далеч звездите, нели е голям пътят, нели и всичко е голямо – защо не се разбира колко е голямо?

– Чакай да пораснеш.

Колко е чудно, че не бива сега да се разбира. Ето тука е татко, и мама, и батко ми, и братчето, и сестричето. Колко е лесно, че са те. Вън е небето и звездите, и Господ, и пътищата, и празното, и не може да се разбира какво е...

– Как пали Господ звездите, като са толкова далеко?

– Господ е по-голям от всичко!

– Колко голям?

– Най-голям. От всичко най-голям!

Нищо не се разбира.

Мама затвори прозореца. През стъклото се вижда само една звездичка. Колко е далеко!...

Докато стигна до нея, ще стана стара, стара...

– Összenyomhat minket?

– Persze!

Haza akarok menni anyához! Az ég nem jó. Nem akarom az eget.

– És azt tudod, hogy a föld forog?

– Miért?

– Így született. Nappal fejjel felfelé, éjjel fejjel lefelé vagyunk...

A bátyám felugrott, és hazairamodott. Az ég meggörbült, és az összes csillag lehajolt. A föld egyik oldala megemelkedett, és megfordulni készült, a szénakazal is megfordult. Zuhanok – anya keze felém nyúlik, és elkap. Visz a házba. A ház inog, és a kezemben lévő pohár is imbolyog. Nincs kedvem inni.

– Miért van minden másképpen?

– Mi?

– Az ég és a csillagok.

– Mert holnap ünnep van.

– Jaj, édesanyám, miért vannak a csillagok olyan messze, ugyanakkor olyan közel!..

– Ha felnősz, megérted.

Anya teát tölt, és nem akar beszélgetni. Apa újságot olvas. A bátyám gyorsan eszik, és egyre a tányérját nézi.

– Anyácskám, de ha a föld forog, nem fogunk leesni?

Apa felkapja a fejét, néz. A bátyám még gyorsabban eszik.

– Nem fogunk leesni. A Jóisten vigyáz ránk.

Az apám feláll.

– Ki tömte tele a fejét?

A bátyám lapátolja az ételt, az apám meghúzza a fülét.

– Nem nyomnak minket össze a csillagok, ha leesnek?

– A föld mellett hullnak le, mert a világűr hatalmas.

– Jaj, édesanyám, milyen nehéz ezt megérteni!.. Hiszen messze vannak a csillagok, és, ugye, hosszú az út odáig, és, ugye, minden olyan nagy – miért nem lehet megérteni, hogy milyen nagy?

– Várj, amíg megnősz.

Milyen furcsa, hogy most még nem szabad megértenem. Hiszen itt van az édesapám, az édesanyám, a bátyám, az öcsém és a húgom. Milyen egyszerű, hogy ők léteznek. Kint ott van az ég, a csillagok, az Úristen, az utak, a világűr, és nem lehet felfogni, hogy van ez ...

– Hogyan gyűjtja meg az Úristen a csillagokat, ha olyan messze vannak?

– Isten mindennél nagyobb.

– Milyen nagy?

– A legnagyobb. Mindennél nagyobb!

Semmit sem értek!

Anya becsukja az ablakot. Csak egy csillagocska látszik az üvegen át. Milyen messze van!..

És amíg elérek hozzá, megöregszem, megöregszem ...

ЧЕРВЕНОТО ЦВЕТЕ

Камбаните бият. Днес е Великден. Въздухът е пълен със слънце, целият е пропит и напоен със звън. Сребърните камбанки, дребни и весели, се заплитат в една голяма вълна от тежък бавен звън на голямата камбана.

Затварям очи, отварям – моята мисъл ме докосва с пръст и бяга, пак се връща и ме тегли подир себе си.

Не разбирам, как стана това: тичам по една пътека, после друга, после по много разни пътечки. Тичаме, моята мисъл и аз, но не тичам напред, а назад – пътечките водят обратно там, където съм била някога, много, много отдавна, когато съм била малка. Спираме пред една стена. Зад нея е неизвестното, безкрайното, откъдето за пръв път си отваряме очите.

Гледам – до стената, която отделя нашия свят от непознатия, стои една висока кола, в нея един голям човек, до него малко дете. Колата тръгна по тесен път; детето се е навело и гледа как долу, по пътя, бягат назад малките камъчета и сухите буци кал. Без малко да падне; хваща големия човек за лакета и вече не гледа.

Колата върви по тесния път, конете не бързат. Въртят си ушите, защото ги хапят мухи, и си махат опашките – да ги пъдят.

От двете страни на пътя е гладко и зелено; това са ниви, а отгоре е синьо небе.

Навлизат в гората. Клонища удрят главите на човека и детето. Те се навеждат, а когато отминат, дървото изправя клоните си. Щом наближи клонесто ниско дърво, дето се свива и си затваря очите, да не го бодне и да не му оскубе косите.

Когато излизат от гората, колата тръгва по широк бял път. От едната му страна полето става синьо – по синьо от небето; големият човек казва, че това било море; детето не разбира, какво е море, но го гледа, гледа и от толкова много син цвят му става хубаво. И какво е гладко това синьо „море“, също като зеленото поле от другата страна, даже още по гладко.

Високо над колата чурулика едно птиче. Детето си дига главичката и го гледа, докато го заболи шията и му се налят очите от синьото небе.

Но полето се свършва и пак почва гора. Тая гора не прилича на другата, през която минаха. В тази гора дърветата са далеч ок колата и стоят прави, високи, наредени край пътя. Стъблата им са голи, клонете започват от високо и достигат до клоните на другите дървета. Изглеждат като асма. Дънерите се приближават един по един, спират се само, докато мигнеш, и бързо бягат назад.

Детето гледа: през стъблата се вижда зелената земя, а навътре в гората дърветата се сгъстват. Най-навътре е като стена. Над гората небето е изрязано като дантела, на малки фигурки с назъбени краища, синьо и розово, късовете се движат и всяка минута си променят формата.

Очите на детето се премрежват – то гледа и не вярва: сънува ли, истинско ли е. Изведнъж детето изпищява. Колата спира. То протяга двете си ръчички...

A PIROS VIRÁG

Zúgnak a harangok. Ma van húsvét napja. A levegő napsütéssel telített, teljesen átítatja, feltölti a harangszó. Az apró és vidám ezüstcsengők beleolvadnak a nagyharang nehézkes, lassú kongásának hatalmas hullámába.

Behunyom a szemem, kinyitom – a gondolatom finoman megbökö, és elfut, aztán újra visszatér, és maga után húz...

Nem értem, hogyan történt mindez: futok egy ösvényen, azután egy másikon, azután sok-sok különféle ösvényen. Szaladunk, én és a gondolatom, de nem előre rohanunk, hanem hátrafelé – az ösvények visszavezetnek oda, ahol egykoron voltam, nagyon, nagyon régen, gyerekkoromban. Megállunk egy fal előtt. Mögötte az ismeretlen, a végtelenség, ahol először nyitottuk fel a szemeinket.

Látom – a falnál, amely elválasztja a világunkat az ismeretlentől, egy magas szekér áll, benne egy nagy emberrel, mellette egy kicsi gyerek. A kocsi elindul egy szűk úton; a gyerek kihajol, és nézi, hogy szökellnek hátrafelé a kis kavicsok és a száraz sárrögök odalént az úton. Majdnem leesik; belekapaszkodik a nagy ember könyökébe, és nem nézelődik többé.

Megy a kocsi a szűk úton, a lovak nem sietnek. Forgatják a füleiket, mert csípi őket a legyek, és lengetik a farkukat, hogy elűzzék őket.

Az út két oldala sík és zöld: szántóföldek, fölöttük pedig a kék ég.

Bemennek az erdőbe. Az ágak az ember és a gyerek fejét verdesik. Lehajolnak, és amikor elhaladtak, a fa kiegyenesíti az ágait. Amikor egy terebélyes, alacsony fa közeledik, a gyerek összehúzza magát, és becsukja a szemét, hogy a fa ne szúrja meg, és ne tépje meg a haját.

Amikor elhagyják az erdőt, a kocsi egy széles, fehér úton halad tovább. Az egyik oldalon kékké válik a rét – az égnél is kékebbé; a nagy ember azt mondja, hogy ez a tenger; a gyerek nem érti, hogy mi az a tenger, de nézi, nézi, és ettől a nagy kékségtől melegség hatja át. És milyen sima ez a kék „tenger”, akárcsak a zöld mező a másik oldalon, sőt még simább.

Magasan, a kocsi felett egy madár csicsereg. A gyerek felemeli a fejecskéjét, és addig nézi, amíg meg nem fájdul belé a nyaka, és be nem telnek a szemei a kék ég látványával.

De véget ér a mező, és újra erdőbe érnek. Ez az erdő nem hasonlít a másikhhoz, amelyen korábban haladtak át. Itt a fák messze vannak a szekértől, egyenesen állnak, és magasan sorakoznak az út mentén. A törzseik csupaszak, az ágak fent helyezkednek el, és összeérnek a többi fa ágával. Egy lugashoz hasonlít. A fatörzsek egymás után bukkannak fel, és csak akkor állnak meg, ha pislogsz, majd gyorsan hátrafelé szaladnak.

A gyerek néz: a fatörzsek között zöld mező látszódik, de az erdő mélyén a fák sűrűn sorakoznak. Olyan legbelül, akár egy fal. Az erdő felett az ég, mint a csipke, kis mintákkal, cakkos széllel, kék és rózsaszín – a darabkái mozognak és percenként változtatják az alakjukat.

Моята мисъл спира и аз се спирам. Гледаме – тъкмо срещу детето, там в гората, на двадесет крачки от колата, между голите дънери, се е изправило едно голямо червено цвете, върху високо стъбло. Високо, колкото детето. Стои си цветето, не се залюлява, не се мръдва, съвсем самичко.

Детето е като замръзнало, с отворени очи и протегнати ръце. Големият човек го взема на ръце и слага долу, на земята. То се спуща с малки, бързи крачки, достига да цветето, хваща го. Цветето се навежда, пречупва се и остава в ръцете му.

Тук спира пътят на моята мисъл. Не зная какво стана с колата, големия човек и детето. Виждам само червеното цвете, което запълни сърчицето и заличи всичко друго в него. Първата радост, която светът му поднесе, първата алена красота, която го порази толкова силно, че то изпищя и остана с протегнати ръце.

Голямо, червено цвете! Виждам го как расте, расте, опира си челото в небето, а коренът му е в тъмната гъста гора.

Когато разказах на своята майка за това пътуване, тя си спомни и ми рече:

„Ти беше на две и половина годинки и пътуваше с баща си от Варна до Балчик. Това беше твоето първо голямо пътуване, а червеното цвете беше голям божур, първата твоя голяма радост. Нали остана с червено цвете в сърцето си, не се бой от грижи и от тежък живот, радостта ти ще надви е всичко. Тя е най-силното нещо.“

Така ми рече моята майка. А моята мисъл ме заведе до моето детинство.

САКСИЯ

Цветето не можеше да излезе от саксията. Все стои на едно място и гледа през прозореца. Сякаш брой колко души минават по улицата. Сега вижда един човек с един крак и патерица. Върви и куца. На цветето стана жално за куция човек. Искаше да си поплаче, но нямаше сълзи, защото забравили да го полейт. Децата бързаха за училище, а майка им за завода. Всички излязоха и затвориха вратата. Цветето остана самичко. Слънцето го припече през стъклата и всичките му листа клюмнаха.

Гледа цветето как всичко отвън се движи: и хората, и колите, и вработените, и как вятърът люлее клоните, и как облаците се движат по небето. Само то стои на едно място. Не може и водичка да си вземе, да се напие, листенцата му да се изправят! Да си поплаче от жалост, за да му олекне! Никой не знае колко е тежко да си сам и да не можеш да се движиш, нито да се обърнеш!

Защото го забравиха всички!

А gyerek szeme elfátyolosodik – néz, és nem érti: álom vagy valóság. Hirtelen felkiált. A kocsi megáll. A gyermek kinyújtja mindkét kezecskéjét...

A gondolatom megtorpan, és én is megtorpanok. Látjuk – épp a gyerekkel szemközt, ott, az erdőben, húsz lépésre a kocsitól, a csupasz fatörzsek között egy nagy, sötét-piros virág tündököl magas száron. Olyan magas, akár a gyermek. Áll a virág teljesen egyedül, nem ringatózik, nem mozdul.

A gyermek, mintha megdermedt volna, nyitott szemmel és kinyújtott kézzel áll. A nagy ember felkapja és leteszi a földre. A gyermek apró, gyors léptekkel nekiiramodik, odaér a virághoz, és megfogja. A virág meghajlik, eltörik és a kezében marad.

Itt ér véget a gondolatom útja. Nem tudom, mi történt a kocsival, a nagy emberrel és a gyerekkel. Csak a piros virágot látom, amely betölti a szívecskéjét, és minden mást elhomályosít benne. Ez az első öröm, amellyel a világ megajándékozta, az első piros szépség, amely olyan nagy hatással volt rá, hogy felkiáltott, és úgy maradt, kinyújtott kézzel.

Hatalmas, piros virág! Látom, ahogy nő és nő, a homloka eléri az eget, a gyökere pedig a sötét, sűrű erdőbe hatol.

Amikor az édesanyámnak meséltem erről az utazásról, visszaemlékezett, és azt mondta: „Két és fél éves voltál, és édesapáddal Várnából Balcsikba utaztál. Ez volt az első hosszú utazásod, a piros virág pedig egy pünkösdi rózsza volt, az első nagy örömed. És mivel megőrizted a szívedben a piros virágot, ne félj a gondoktól és az élet nehézségeitől, az örömed majd mindent legyőz. Ez a legerősebb dolog a világon.”

Ezt mondta nekem az édesanyám. A gondolatom pedig visszarepített a gyermekkoromba.

A VIRÁGCSERÉP

A virág nem tudta elhagyni a cserepet. Egyre csak állt egy helyben, és nézett kifelé az ablakon. Mintha csak azt számolgatta volna, hány járókelő halad el az utcán. Most egy féllábú embert pillantott meg mankóval. Sántikálva haladt. A virág megsajnálta a sánta férfit. Sírdogálni támadt kedve, de a könnyei elapadtak, mert elfelejtették meglocsolni. A gyerekek siettek az iskolába, az édesanyjuk pedig a gyárba. Mindenki elment, és rázárták az ajtót. A virág egyedül maradt. A nap tüzesen sütött rá az üvegen át, és az összes levele kókadozott.

A virág nézte, hogyan mozog minden odakint: az emberek, a kocsik, a verebek; hogyan ringatóznak az ágak, vonulnak az égen a felhők. Csak ő állt egy helyben. Még egy kevés vízhez sem tudott jutni, hogy igyon és feléledjenek a szirmai! Hogy szánalmában sírva fakadjon és megkönnyebbüljön! Senki sem tudja, milyen nehéz is egyedül lenni, ha sem mozogni, sem megfordulni nem bírsz!

Miért feledkezett meg róla mindenki!

X E M Y C

брой 1/2015 · година XXIV

Списание за култура и
обществен живот

Основано от *Дружеството*
на българите в Унгария през 1991 г.

Издание на *Българското*
републиканско самоуправление

Отговорен издател
г-р Данчо Мусев

Главен редактор
Светла Кьосева

Печат
FesztNet Kft.

Оформление, предпечат
Димитър Русев

Адрес на редакцията
1062 Будапеща, ул. „Байза“ №44

ISSN 1216-2590

H Æ M U S

1/2015 szám · XXIV évfolyam

Társadalmi és kulturális
folyóirat

Alapította 1991-ben
a Magyarországi Bolgárok Egyesülete

A Bolgár Országos
Önkormányzat kiadványa

Felelős kiadó
dr. Muszev Dancso

Főszerkesztő
Kjoszeva Svetla

Nyomdai kivitelezésért felelős
FesztNet Kft.

Design, nyomdai előkészítés
Ruszev Dimitar

A szerkesztőség címe
1062 Budapest, Bajza u. 44.

ISSN 1216-2590

